

ॐ नमः

अष्टौ इपीआमां पारसो पानानु वांयन.

वर्ष २ शु. साहित्यकुंज पुस्तक उं. शु.

अथभाषानं दशसु पुस्तक

गौरी.

लेखकः

श्री. न्याति

II
1924

4
1924

Reg. No. 126

83

तत्री—श्री. परल.

प्रकाशकः—

अ'बाहदस रामलकर भत्री.

साहित्यकुंज अथभाषा आश्रमः

नदीआह—(मुमरात).

જીવનમાં હચ્ચતા, રસિકતા અને આનંદીપણું રેડવા
નંદી ૨

બાણાવળી.

ફૂટક નકલ	}	અઠવાડીક	{	વા. લ.
એક આનો.		ગરબ વાંચો.		સ્થાનિક રૂ. ૩-૦-૦ બહારગામ રૂ. ૪-૦-૦ પરદેશ રૂ. ૫-૦-૦

વિભાગના સુપ્રસિદ્ધ ટીટીટસ. પીઅરસન્સ જેવા અઠવાડિકની ગુજ-
રાતી સાહિત્યમાં હજુપ પૂરવા લોકોની આગ્રહ ભરી માંગણીને વશ થ
અમે એ સાહિત્યના હંડા અધ્યાસીઓમાં એક અને વાંચકોના સુપરિરિ
લેખક શ્રી લેણીલાલ પટેલના તંત્રીપણા હેઠળ બાણાવળી નામનું
કાગળ વધી ૧૪ તા. ૩-૪-૨૪ ને ગુરવારથી પ્રકટ કરવા ધારું છે. વિભાગ
એ સાહિત્યને લગતા પુસ્તક પત્રો ખાસ મંગાવવા ઉપરાંત હિંદી માં
અને બંગાળી પત્રોની વાનગી પણ અખાડવામાં આવશે. હચ્ચરના દુરકા
ઓ અને રહેલો સુંદર બાવપણું ટુંકી વાર્તાઓ જોરબર દિલ્લશ પોટના
ચાહુ વાર્તાઓ, લોકગીતો અને કથાઓ મહુકરી (બાદખંધ પત્રો પુરતકો
અને માસિકોમાંથી જાણવા જેવી બખરા) વિલાડળા, હુન્નર, જ્ઞાન અને
વિનોદ, સુંદરી સંઘના પ્રશ્નો જીવનમાંની નાનામાં નાની તેમજ મોટામાં
મોટી ગુંચવણોનાં ઉકેલ જોઈ શકશે. બાણાવળીનો કોઈપણ અંક તમે હાથમાં
લેશો તો તે તમને નવીજ સૃષ્ટિના દર્શન કરાવી દિલને ડોલાવશે અને તમેજ
કહેશે કે બાણાવળી એ ગુજરાતી વર્તમાન પત્રોમાં કોઈ ઇતિહાસમાં નવો
સફો હમેશો છે.

આગળથી આદરે થયેલ અને ગ્રંથમાળાના બધાથે આદરને પ્રથમ
અંક મોકલવામાં આવશે.

અખાદાસ બાખરભાઈ પટેલ.

મેનેજીંગ પ્રોપ્રાઇટ-નટપુર બાણાવળી;

સાહિત્યકુંજ ગ્રંથમાળા આશ્રમ—નડીઆદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્રિય વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૭૩૦૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ઝોરી

વિષય ટી. ડી. ૩

અહીં રૂપીઆમાં બારસો પાનાનું વાંચન.

વર્ષ ૨ જી. સાહિત્યકુંજ પુસ્તક ૩ જી.

અંશમાળાનું દસમું પુસ્તક

ગૌરી.

અરવિંદ્ય સાગર સાથે બંડ ઉઠાવતી રસીલી વાર્તા

લેખક:-

શ્રી બાળકૃષ્ણ ચુનીલાલ જ્યોતિ.

કરોળીઆ પેળ-વડોદરા.

વંચી:-વેણીલાલ આર. પટેલ સુરત નં. ૧૭.

પ્રકાશક:-અંબાઈદાસ બાબરભાઈ રામોલકર.

સાહિત્યકુંજ અંશમાળા આશ્રય-નડીઆદ.

અમદાવાદ

જુજરાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહ સોમાલાલ મંગળદાસે છાપ્યું.

૨ પાંચકુવા; ચાર રસ્તા.

પ્રત ૧૨૦૦

સને ૧૯૨૪

કીંમત:-પાત્ર ચા.તિ ૦-૧-૦ ૨૬ ઠાગળો.

હાથી ચા.તિ ૦-૧-૦ ૩૬ ઠાગળો.

१-२
विद्यापीठ ग्रंथालय
जमनाबाद
महाराष्ट्र
११३०८

પ્રાસ્તાવિકા.

કુન્ધાવિક્રયની સામે પોઠાર ઉઠાવતું સાહિત્ય ઘણું નજરે પડે છે, પરંતુ વરવિક્રયનો વિરોધ કરતું સાહિત્ય બહુજ સ્વલ્પ છે. એ રૂઢિની ભયંકરતા દર્શાવવા સ્નેહલતા બગી મૂળ, અને કેટલીયે કુમારિકાઓની આહુતિઓ ત્યાર પછી અપાઈ; પણ અધોગતિમાં કુખંતા સમાજ ન ચેત્યો, જોરી નવિન પથે અંગૂલિ નિર્દેશ કરે છે. તેથી આ નવ પ્રયાસ વાંચકોની સેવામાં રજૂ કર્યો છે.

વેણીદાસ પરેસ.

જાન. તાન્ત્રી-સાહિત્યકૃન્ન ગ્રંથમાળા.

પ્રકાશકનું નિવેદન.

બેંગલ કે બલા ? માં જણાવ્યા મુજબ શ્રી જયેતિએ લખેલ આ નવલકથા અમે અમારા ગ્રાહકોની સેવામાં રજુ કરીએ છીએ.

મહામદ પેગંબર અને પ્રદુહ નાટક પ્રેક્ષકોમાં અપાઘ ચૂક્યા છે. તે પણ ઉતાવળે તૈયાર કરવા ધાર્યો છે.

અમારા ગ્રાહકોની માયાળુ નજરથી તેમણે ગ્રાહકો વધારવા જે સફળ પ્રયાસ કરેલો તેને લઈ ગ્રાહક સંખ્યા અપાઘાવળી વધી અને તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે ધીરજનાં કાબોની નકલ શીલ્પકે રહી નહિ. બેંગલ કે બલાની પ્રત એક કમનસીબ ભુલથી હિમા બહેલા ગોટાળાને લીધે કેટલાક ગ્રાહકોમાં નથી મોકલાવી શકાઈ તે માટે અમે બીજી વ્યવસ્થા કરવા ધારીએ તે જો નહિ બનશે. તે આવતા વરસના લવાજમમાં અમે એનું વળતર કાપી આપીશું.

આ પુસ્તકે અમારા ગ્રાહકોના હાથમાં રજુ થાય તે અસામાન્ય અમે એક નવીન યોજના અમારા ગ્રાહકોની ઉત્સાહી મદદ ઉપર આધાર રાખી ઘડી છે.

વિલાયતમાં બહાર પડતા મુખસિદ્ધ અંગ્રેજી અઠવાડીક પીઅરસન્સ, ટીટબીટસ, એન્સર્સની ટબ ઉપર “બાબાવળી” નામનું અઠવાડીક ચાલુ એપ્રિલ મહીનાથી શરૂ કરવું ધાર્યું છે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ હિંદમાં રૂ. ચાર અને પરદેશમાં પાંચ રાખવાનું ઠરાવ્યું છે.

અમારા કદરવાન ગ્રાહકો અમારા નવિન પ્રયાસમાં અમને ફતેહ અપાવવા બનતું કરવા ચૂકશે નહિ. એમ અમે અમારા અનુભવ ઉપરથી માનીએ છીએ. અબ્દુલ્લાહ પાંચરલાઈ રામોલકર.

સાહિત્યકુંજ ગ્રંથમાળા આશ્રમ—નડીઆદ.

તા. ૦૬—આ ગ્રંથમાળાના થોડા ધણા પણ ગ્રાહકો વધારી આપવા વસ્તી લેશે કે ?

અમત્યની સૂચનાઓ.

(૧) આ વર્ષમાં દરેક ગ્રાહકો થોડા ગ્રાહકો વધારી આપવા મહેનતની કરવી. ગ્રાહકોની થોડી મહેનતથી માળાના ઘણા ગ્રાહકો વધી શકશે. ગ્રાહકો વધારવા માટે જેમને હેન્ડબીલો ઈ. ની જરૂર હોય, તેમને અમારા ખર્ચે જોઈતા હેન્ડબીલો પુરા પાડવો અમે ખુશી થઈશું. આ સારતાં પુસ્તકનો પ્રચાર કરવામાં તમે જેટલી મદદ કરશો, તેટલી દેશસેવા બનવી ગણાશે. ગ્રાહકો વધારનારા સજ્જનોના નામ હવે પછીના પુસ્તકમાં જાહેર કરવામાં આવશે.

(૨) આશ્રમ સાથે પત્રવ્યવહાર ચલાવનાર ગ્રાહકોએ હંમેશાં પોતાના ગ્રાહક નંબર લખવો અને જવાબ માટે રીપ્લાઈ કાર્ડ અથવા રિપ્લાઈ પીડલી તોજ જવાબ આપવો. નહિતર ડ્ર. અટ્ટી લવાજમમાંથી ૦-૮-૦ પોસ્ટેજના ખર્ચ છે. બાકીના ૩. જેમાં પુસ્તકો ૧૨૦૦ પૃષ્ઠના મોકલતાં વાર્ષિક જનર ૧૨૦૦ નું નુકસાન બન્યું છે.

(૩) કેટલાક ગ્રાહકોની ખાસ ધ્યાનથી આ વર્ષે ઉચ્ચ કાગળો ઉપર પણ પુસ્તકો લખાવા માંડ્યાં છે. તેનું લવાજમ ૩. ૬-૮-૦ અને પરદેશ માટે ૩. ૫-૦-૦ રાખ્યું છે. આજુ એડીશનના ગ્રાહકો વધારના પૈસા મોકલી આપશે, તો ઉચ્ચ કાગળો વાળા પુસ્તકો મળશે.

(૪) પ્રથમ વરસના સેટની નકલો હવે ખલાસ થઈ છે. ત્રાજ બેજ પુસ્તકોની ગણીગાંડી નકલો બાકી રહી છે.

(૧) નૂરજહાં નાટક સતરમી સત્રીની શહેનશાહ બાગુનો તાલસ્ય ચિતાર રજૂ કરતો રસિક નાટ્યગ્રંથ લખનાર કિન્નેન્દ્રલાલ રાય કી. ૧-૦-૦. (૨) નવવલ્લરી અલંકાર શાસ્ત્રની ખોટ પુરી પાડતું પુસ્તક કી. ૧-૦ ૦ બન્ને સાથે મંગાવનારને ૩. ૧-૦-૦ પર બેઠાં પહોંચાડીશું.

સાહિત્યકુંજ ગ્રંથમાળા આશ્રમ—નડીઆદ.

સ્થપાયું. { સાહિત્ય કુંજ ગ્રંથમાળા { ઈ. સ. ૧૯૨૦
 આશ્રમ--નડીઆદ. { સં. ૧૯૭૭

ઉદ્દેશ—બુદ્ધી બુદ્ધ કોમ વચ્ચે એકતાનો પ્રચાર કરવા અને ઠકાની સમસ્યા અધી કોમને એક સરખી રીતે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી નતનું વાંચન સરતામાં સસ્તી કીંમતે બહાર પાડું.

પુસ્તકો—રાષ્ટ્રીય, રાજકીય, સાંસારિક, ધાર્મિક ઐતિહાસિક, હિંદુકીર્તિ, શ્રી ઉપયોગી ઇત્યાદિ વિષયોપર નવલકથા, નાટકો, કાવ્યો જીવન ચરિત્રો, વાર્તાઓના પુસ્તકો સાદી સરળ સુંદર અને સચોટ ભાષામાં જોરદાર શૈલીમાં લખાયેલા હોય છે.

લેખક—દેશનાયકો, વિદ્વાનો, રાજ મહારાજાઓ, વર્તમાન પત્રો માસિકો, લેખકો, કવિઓ અને સંખ્યાબંધ વાચકોએ ગ્રંથમાળાની અને પુસ્તકોની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરી છે.

નિર્માત્ર—આશ્રમના કાર્યને એકવાર જોવા ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક થવા, પુસ્તકમાં જાહેર આપવા ખાસ લક્ષ્ય રાખ્યું છે. આ સેવા ધર્મ બજાવતાં આશ્રમને સખ્ત નુકશાન ખમવું પડ્યું છે. તમે ગ્રાહક થઈ અને કરી આપી તેમજ બીજી રીતે બનતી મદદ કરી કરાવી પુણ્ય સંચય કરશો ?

ઓન. તંત્રી:-

મંત્રી:-

વેળીલાલ રંગીલદાસ પટેલ.

{ અંબાઈદાસ બાબરભાઈ રામોલકર.
 નડીઆદ.

સુરત—નં. ૧૭.

नये वर्षकी 'पुशीमे' निचे लिखा भाल सस्ते दामहीपर
देना निश्चय किया है !

नया भाल अली तैयार होकर आया है.

जिन्की घडाघड हो रही है, स्ट्राइमे' अछोत कम भाल अयाहै;
शिघ्रता किछे पिछे ये भोका हाथ न आयेगा.

—गर्मीकी अछार—

महफिल हैरान-धन

कीमत शीशीके ३. गाा दज्ज'नका
४) इपीया. दज्ज'न भंगानेसे छरकि-
रमकी १ शीशी बेछ जयगी.

अर्क धलाययी—की. छोटी शी-
शीना ७८ दज्ज'नका ३. आ. जयी
शीशी १ दज्ज'नका १०) इपीया.

मेन्ट—की. शीशी ७८ दज्ज'नका
३. ३)

आल उडानेका शाही तेल—
कीमत शीशीना आठ आना. दज्ज'नका
२१ इपीया.

दुरपीन—भीलोकी चीन्ने सामे
नही आ जती है और जयी दिपने
लगती है कीमत ३. ४)

पुशयोहार तेल—कीमत अेक
आतकका छसमे' ३० तोला तेल रहता
है. ३. २) दज्ज'नका ३. १८)

वेसलिन—आलकलके लेन्टसमे-
नाने डमे' सारे वेसलिनके तंग करा

दीया हरे आलोमे' लगानेसे आल
सुन्दर होते है वा येडरेमे' भितनेसे
येडरा गोरा दिपने लगता है. कीमत
शीशीका ३. गाा दज्ज'नका ३. ७.

रातकी अछार-जिजलीका सा
मान—सिर्फ परतसे दयातेही अेक-
दम तेज रोशनी हो जती है. कभीजके
३ परतका सटकी ३. ७) ६) देशभी
कुल की. ४) ५) कासरपिन कि. ३. आ.
४) ५) जिजलीका पोकेट लेन्थ की.
३) ४) ५) ६) ७) ८) ९) १०) ११)
१२) स्पेर पेटरी ३. १)

देशभी ऐन्सी कोलेका कपडा
—योगध ३६ धय दर ३. ४) ५) ६)
७) गज. योगध ४० धय दर ५)
६) ७) ८) गज. रसके कोट कुडते
कभीज सजडी जगत है.

ऐन्सी कुलेका इमाल—कीमत
नंग ६ नी ३. १) दज्ज'नके ३. १०)

ऐन्सी नर्महा इमाल—कीमत
नंग १ ना ३. २१ दज्ज'नका ३. ५)

मेनेजर रामकृष्ण कार्यालय

पो. चांपा जी. बिलासपुर सी. पो.

ઉત્તમ સચિત્ર નોંધેત્ર

હીટકદીવ રક્ષથી ભરત તથા દરેકને પ્રાય થઈ પડનારી
સરળ ભાષામાં લખાયેલી છે.

સ્નેહનું કાતિલ સ્વરૂપ ! ચાને
ખૂન !

પાકું પૂકું ઠીંમત માત્ર રૂ. ૧-૧૨-૦ કાઢીન આઠ પૈસા પ્રજા
૨૦૦ ના આશરે, અગાઉ એપ્રિલની પંદરમી સુધીમાં ગ્રાહક ચનારને
રૂ. ૧-૪-૦ થી મળશે શીલક નહિ હોય, તે ટાઇમે માગણી થવાથી
નિરાશ થશે. માર્ચ માસમાં બહાર પડશે. લખો, ચા મળે—

વકીલ નૃસિંહરામ શંકરલાલ પુરોહિત
મુ. સાવડી. પો. સાવડી (ગુજરાત).

બનો શુદ્ધ સ્વદેશી નગદ, હીંદમ અસહકારકો ચગદ.

જ્યાં વેંઘ ડોકટરકો થકત, ત્યાં નગદ નારાયણ રખત.

વેંઘ અને ડોકટરોથી કંટાળેલા અને ઇન્જેક-
શનોથી ત્રાસેલા રોગીયો ખુલાસાવાર લખો તો ઘેર
બેઠે શુદ્ધ દેશી દવા. બુટ્ટીથી રોગ મુક્ત કરવામાં
આવશે. પોતે બ્રહ્મચારી બની કાશ્મીર, નેપાલ ટીબેટ
વોગેરે ફરી જડીબુટ્ટીનો અનુભવ લીધો છે માટે
જલદી લખો, આજે જ લખો:—

શ્રી નગદનારાયણ ઔષધાલય

ડે. ગીરગામ બેક રોડ—મુંબઈ નં. ૪.

વડોદરા રાજ્યના માણ ચીફ મેડીકલ ઓફીસર
ડા० રામમુદીન જે. મુલેમાની સાહેબની
શોધ પ્રમાણે બનાવવામાં આવતી દવા.

[૧૯૨૮૮.]

[૧૯૨૮૬.]

“મુંદમેલ.”

દરેક પ્રકારની ઇન્ડ ઉપર લગાડવાની રામબાણુ દવા છે, જે માણસે તે એક વખત વાપરી છે તે જરૂર પડે હમેશા વાપરે છે. જખમ (ધા) કચરાતું, સોજ, સુમડાં, ફેફસીઓ વીગેરે પર અક્સીર છે. કોહી વહેતું હોય તો તે તરત બંધ થાય છે અને ધા પાક્યા વગર કે પર યથા વગર જખમ ધણું જલદી રૂઝાય છે નાસુરમાં એ દવાની પીચકારી મારી હોય તો તે બંધ થાય છે. સંધીવાયુ પાનુ આ દવાથી મટે છે.

દરેક કુટુંબમાં બચ્ચાંઓ વીગેરે કાંઈ કાંઈ વખત પડી જાય છે ત્યારે, બાંધકામ ચાલતું હોય ત્યાં એાનર વાજવાથી કે પાલક ઉપરથી કારીગરો જખમી થાય છે ત્યારે તેમજ કન્યાનાઓ, મીઠા અને પ્રેસો વીગેરેનાં માણસોના કાંઈ અવ્યવે મશીનમાં આવી કચડાય જાય છે ત્યારે તેમ ગાડી ઘોડા અને મોટરો કે રેલ્વે વીગેરેના અકસ્માતોથી ઇન્ડ પહોંચે ત્યારે આ દવા એક આશીર્વાદ રૂપ થઈ પડે છે. માટે દરેક ઠેકાણે હંમેશાં આ દવાની શીશી હાજર હોવી જોઈએ. ધાયલ જનાવરો ઘોડાની પીડ, બગદની બાંધ અને કુતસઓના ધા ઉપર અક્સીર છે.

વાપરવાની રીત બાટલી સાથે હોય છે. જે આડરાની શીશી એકના રૂ. ગાળા દરેક ઠેકાણે વેચાય છે. વી. પી. થી. રૂ. ૧૧-

મુંદમેલ કાર્યાલય.

૩૧૬, અમદાવાદ રહેમાન જીંદ-મુંબઈ ૩.

શ્રી જ્યોતિષ કાર્યાલય.

કે જેમાં જન્મોત્તિ. વધુ ફળ, પ્રશ્ન વિગેરે બનાવવા તથા
જેવામાં જીવંતના વર્તારાઓ કહાડી લખી આપવામાં, જુગુસહિતામાં
કુડળી મેળવી ફળાદેશ કહેવામાં, દરેક વસ્તુની સ્થુલ અને સૂક્ષ્મ
તેજમંદી અને તે સંબંધી યોગ્ય સલાહ આપવામાં, અને જ્યોતિષનું
દરેક કામ પ્રાચિન, અર્વાચિન પદ્ધતિથી કરી આપવામાં આવેછે. જેની

ખાસ ખાત્રી પાડવા માટે

આઠ આનાની ટીકીટો સાથે કાગળ લખવાનો ટાઇમ તથા
જન્મનામ લખી મોકલી માસ ૧ નું ખાસ ફળ મંગાવો.

વિશેષ ખુલાસા માટે જે આનાની ટીકીટ મોકલી 'પ્રારબ્ધ'
નામની બુક મંગાવી વાંચો.

રામચંદ્ર રવિશંકર જોશી.

શ્રી જ્યોતિષ કાર્યાલય, આરપાડ; ૭.—મુરત.

વગર ઈજાએ વાળ કાઢવાનો (૨૭૨૮૬)

જેન્ટલમેન પાઉડર.

ફર્નસ માણસોએ વાપરી સતોષ મેળવ્યો છે. કી. રૂ. ૦૧.

જેન્ટલમેન રૂમેટીક્યામ (૨૭૨૮૬)

દાગવગની ફળતર, કમરનો દુખાવો. સંધીવા તેમજ માથાના દર્દોનો
સચોટ ઉપાય. કી. રૂ. ૦૧.

કમડાપર નીશાન કરવાની પાકી લાલ

જેન્ટલમેન શાહી. (૨૭૨૮૬)

કપડા બોળીને ત્યાં વાવાઈને ફાટી જાય તેવાજુ નીશાન કે રંગ જતો
તથા. કી. રૂ. ૦૧, તા. ૨૦-ઉપર બતાવેલી એક અથવા બહુ જીવંતની
ક શીશી મંગાવનારનું હિન્દમાં પેસ્ટ પેકીંગ માફ જથ્થાબંધ ખરીદનાર
માટે બાવ ફીકાયતવ ગામેગામ એજન્ટો જોઈએ છે. લખ્યો:—

ધી કચ્છ ફાટીઆવાડ પ ફુલમર્સ ફું.
અમલસાડ (જીલ્લો મુરત).

રમકડાં

જર્મન બનાવટનાં રમકડાં
કેન્સી સામાન અને નેવિલ્ડરીઝ

મહામહાભાઈ જીવાભાઈ એન્ડ કું.
નિકામ સ્ટીટ, મુંબાઈ નં. ૯.

સેંકડો રપ) ટકા એડવાન્સ મળેથી હિંદુસ્તાન, ખરમા અને
સીલોનના કોઈ પણ ભાગમાં મોકલવામાં આવશે.
એક ચોસ્ટકાડ લખી
માઇસ-લીસ્ટ
મંગાવો.

લકવો.

લકવો—અડધા શરીરને થાય છે. તેથી તે બાજુને હાથ
અને પગ રહી જાય છે. (જુકાં થાય છે.) અને તે બાજુનું
માં વાંકું થાય છે. તેથી ચોખ્ખું બોલાતું નથી. વીગેરે.

આ રોગવાળો અમીર હોય કે બહાદુર હોય, પણ તેની
જીંદગી ખરબાદ થાય છે. સખબ કે તે બીજાને આસીયાળો થાય છે.
હજારો રૂપિયા ખર્ચ કરતાં પણ સાફ થતું નથી. તેવા
લકવાના રોગની વનસ્પતિની દવા મારી પાસે છે. તે દવાથી
સેંકડો દરદીઓ સારા થયા છે. સરડીફીકેટો મળેલાં છે.

છોટાભાઈ જીવાભાઈ.

૬. શાહપુર-ચકલા પાસે—અમદાવાદ.

હજારો નીરાશામાં આશાનું એકજ કીરણ ?

કામ સંજવન.

(કાયદો ન થાય વા પૈસા પાછા).

અદ્યુત શક્તિ, બુદ્ધિ અને સૌંદર્યતાની સંપૂર્ણ વૃદ્ધિ કરનાર આ દવા થોડાજ વખતમાં ભારે વખાણ સાથે સર્વત્ર પ્રચલીત થઈ ગઈ છે. ગયેલી જુવાની પાછી મેળવવા માટે આ દવા જાણીતી છે. પીર્યાના ઝરો છે. સ્ત્રી પુરુષો માટે શક્તિની ઘણીજ ઉમદા દવા છે. કાં. રા. ૧)

શંઢત્વ વીનાશક તેલ.

ઠાઠપિણુ કારણથી ગુમાવેલાં પુરુષત્વનો જો કોઈ વધુ ઉપાય હોય તો અમારે શંઢત્વ વિનાશક તેલજ છે. ગમે તે કારણથી ઉત્પન્ન થયેલી ગુપ્ત ભાગની નસોની નબલાઈ, માત્ર ત્રણજ દીવસમાં જડથી દૂર કરે છે. સાધારણ શીવીલતા તો પહેલે દીવસે દૂર થાય છે. એકવીસ દીવસના પુરાં સેવનથી જીંદગીભર નર્ચીત થાય છે. ક્રોમત માત્ર રા. ૫. નકત્તી માલથી ઠગાતા ના. લેખલો બેઠનેજ શીશી લેવી.

સારસા પરીક્ષા—લોહી સુધારી શક્તિ આપવા માટે સારસાપરીક્ષા જેવી કોઈ દવા નથી. આમડીના દરદો લોહીના બીગાડથીજ થાય છે, સાંધાઓ ઝડાઈ બંધ ત્યારે સારસાપરીક્ષા જેવી ઉત્તમ બીજી કોઈ દવા નથી. નબળાઈમાં અને અજીર્ણમાં સારસાપરીક્ષા એક કાયદેમંદ ઉપાય છે. ક્રોમત માત્ર રા. ૧૫.

જે. એન. શેઠના.

નડીયાદ. (ગુજરાત).

પક્ષાધાત

તથા

તકવાની વનસ્પતીમાંથી બનાવેલી વણી અકસીર
જુની દવા. આ દવાથી હજારો દરદીને આરામ થયા
છે. કીંમત તોલા ૧૦ ના રૂ. ૫) દીવસ ૧૨ મોટા
માણસને માટે.

લખો:—

સોમાભાઈ જોઈતારામ.

નવીઆટ (ખેડા)

ગાનારાઓ.

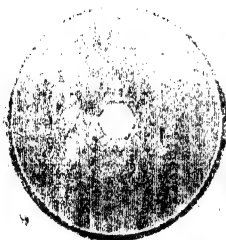
વાપરો ઇમ્પીરીયલ ઓઈશ ઇમ્પ્રુવીંગ પીલ્સ.

અતિસય બોલવાથી, અતિ ભાષણ કરવાથી, મોટાથી બોલવાથી તેમજ
શરીરના બીજા વિહારોને લીધે માણસોના કંઠ બેસી જાય છે અથવા પુલ્કન
ગાવાથી ફાટી જાય છે; બોલવાની ઇચ્છા છતાં બોલવાનું નથી. આવી વખતે
અમારી ઇમ્પીરીયલ ઓઈશ ઇમ્પ્રુવીંગ પીલ્સ લીધાથી એકજ દિવ-
સમાં અવાજ બુદ્ધે છે. વળી આ ગોળીનો રસ ચુસ્ત પછી ગાવાનું અથવા
બોલવાનું ચાલુ રાખવા છતાં રાત્ર બગડતો નથી કંઠ કોયલ જેવો સુરસિક
મધુર, અને હર્ષ પ્રિય થાય છે, તેમજ બોલનારને અને સાંભળનારને હર્ષ
હૃદય થાય છે. પથ્ય પાળવી પડતી નથી, પણ બીજી ન પીવામાં આવે તો
જલદીથી બહુ ફાયદો માલુમ પડે છે. લગન વખતે, જ્ઞાતિના જમણ વખતે,
દાંડખાનાની ધુણીને લીધે, તેમજ રસ્તાની ધુણને લીધે માણસોના કંઠ બેસી
જાય છે ત્યારે “ઇમ્પીરીયલ ઓઈશ ઇમ્પ્રુવીંગ પીલ્સ” નો રસ
ચુસવાથી ધણોજ ફાયદો થાય છે.

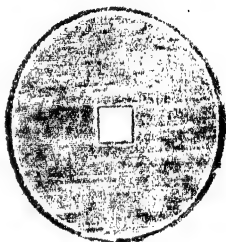
કીંમત સો ગોળીની ડબીના આના બાર પૈ. પે. જુદું પાંચ આના.

આહેવાળા લખત અર્ધસ, કાલ્યાણદેવી, નં. ૧૯૩ સુબર્બ.

બેસ્ટ નડીઆદી લેધર વૉશસ એન્ડ બેલ્ટીંગસ

સાઈડ-
યર્સ
આફ
ગીલ્ડન
એન્ડ
ગ્રેસ-
સ્ટોસ

શુદ્ધ નડીઆદી આમડાનાં વૉશર્સ તથા પટા વગેરે માટે
ઉચ્ચ કવોલીટીના ઇંગ્લીશ તથા અમેરીકન પટા, બેંગાલ
કોલ, લુબ્રીકેટીંગ ઓઇલ્સ તથા જીનીંગફેક્ટરીને
લગતા દરેક સામાન માટે

અમનેજ પુછો.

તારનું સરનામું પંડયા
નડીઆદ- કોડ યુઝ
જી. બી. સી. ઇન્ડસ્ટ્રીએશન
એન્ડ એન્ટલીઝ

તમારા લાભની વાત છે.
બેસર્સ સી. ડાક્ટરપ્રસાદની કું.
સ્ટેશનરોડ નડીઆદ (ગુજરાત)

નવાં વેચવાનાં છે.

એંજીનો-રસ્ટન હોન્સબી, બ્લેકસ્ટન અને નેશન
મેકરના રફ થી ૮૦ હોસ પાવરનાં કુડ
તથા ચોખા તેલનાં અને બીજા મેકરનાં.

પંખો-રસ્ટન અને મારસલના સેન્ડ્રી ડ્રુયગલ ૩"X૪"
અને ૪"X૫" અને બીજા મેકરના. ચોખાના
હલર, હળવાની ઘંટી અને પ્લાટના કમ્પ્લીટ જીરો, ૨
ની ગ્રાંસડી અને ઘાસનો ગ્રાંસડીના કમ્પ્લીટ પ્રેસ
ઇલેક્ટ્રીક મોટર, પંખા અને લેમ્પો તથા બીજા મશી-
નરી વગેરે.

ઉપરાંત-મીલનો સ્ટોર્સ અને છુટા ભાગો, ટનના
છુટા ભાગો ઇંગ્લીશ અને અમેરીકન ચામ-
ડાના પટા, ઠોટન અને મનીલા રોપ, પાઇપો, પેટ્રી લ,
પુલીઓ સાફ્ટીંગ વગેરે માલ સ્ટોકમાં રાખીએ બીજે.
ટાયલ ઓડર નોંધાવી ખાતરી કરો. લખો યા બતે મળે.

એમ. પુલાભાઈની કંપની

ઠેકાણું-૧૩૪ મેડોઝસ્ટ્રીટ.

કોટ-મુંબાઈ

તારતું સરનામું:-

Grind Mill

} મીલજન, સ્ટોર્સ અને
મશીનરી મરચન્ટસ
ઇમ્પોર્ટર્સ અને
કમીશન એજન્ટસ.

અહીં રૂપીઆમાં આરસો પાનાતું વાંચન.

ગૌરી

બેગમ કે બલા ?

તમારાજ હાથમાં છે વંચી માથા વિનાનું સુડડું અને ડિટે-
મનું કુંડલું અરસ છે તે સમબંધે કટીવની દોડધામ.

જ્યેમ જ્યેમ છપાઈ તૈયાર થાય તેમ તેમ મોકલવાના થશે.

(૧) લગ્ન કે જંદગીની જલ ?

પ્રિંથિમા, દેશબંધુદાસ ઈ. સફળ પુસ્તકોના વિજયી લેખક
શ્રી વેણીલાલ પટેલની કલમથી તૈયાર કરાવેલ થ'થ.

(૨) મહંમદ પેગંબર.

હિંદુ મુસ્લીમ એકતા યુગમાં અતિ ઉપયોગી થ'થ.

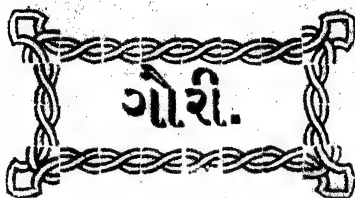
(૩) પ્રપુલ નાટક.

ધર સંસારી રગડા ઝગડાતું ઉત્તમ નાટક લખનાર સુપ્રસિદ્ધ
બંગાળી કવિ શ્રી ગિરિશચંદ્ર ઘોષ.

(૪) કેટલીક વાર્તાઓ.

હનીઆના જાણીતા લેખકોની વખણાવેલી વાર્તા ગુજરાતીમાં

સાહિત્ય કુંજ ગ્રંથમાળા—નડીઆદ.

પ્રકરણ ૧ છું.

રામબાબુલું કુંઠ્ય બાળ.

રામ ચૌધરી ગર્ભશ્રીમંત હોવા છતાં હાલમાં એની પડતી દશા હતી. પિતાએ બે હજાર રૂપિયા રોકડા અને દોઢસો મણુ અનાજના ઉત્પાદની જમીનદારી, બાગીદારો સાથે લઢી વઢીને મેળવી હતી અને મામમાં તેણે સારા ગૃહસ્થાપના દિવસો ગુળમાં હતા. ચૌધરી કુળના આ નાનકડા પણ શ્રીમંત ધરાણુમાં ડાહ્ય-ઉત્સવ, દુર્ગોત્સવ, વ્રત, નિયમ છત્યાદિ ધાર્મિક એક મોટા ધરાણુ સાથે સ્પર્ધામાં ઉતરે એમ ચાલુ રહ્યા હતાં. રામબાબુના પિતાએ પોતાના પિતાના ખરચ સમયે પરગણાના સર્વ લોકોનો જમણુવાર કર્યો હતો; તેવીજ રીતે રામબાબુએ પણ પોતાના પિતાશ્રીના ખરચ પ્રસંગે સમસ્ત ગામના લોકોને નોતર્યા હતા; પણ તેમાં ખર્ચ વધુ થવા છતાં પિતાના જેટલો તેને યશ મળ્યો નહિ. અસહનના સાદા જમણુવારથી લોકો તૃપ્ત થયા હતા અને આ વખતે વિવિધ જાતનાં પક્ષવાન અને મેવા મીઠાંબાળો પીરસવા છતાં તેમને રચતું ન આવ્યું.

પિતાના ખર્ચે પછી રામબાણુ કન્યાનું લગ્ન કરવાના ખર્ચમાં આવી પડ્યો. મોટા ઘરની કન્યા મોટે ઘેર તો પરણાવવીજ જોઈએ ! વળી વર્તમાન સમયમાં પાત્ર પણ વિશ્વવિદ્યાલયની પદ્મિ-ઉપાધી વાળું હોવું જોઈએ ! બિચારા રામબાણુએ પિતાના ખર્ચ વખતે ચાર હજાર રૂપિયા ખર્ચ કર્યો હતો. તેમાં એ હજાર રૂપિયાનું તો દેવું કરવું પડ્યું. કન્યાના લગ્નમાં સાત હજાર રૂપિયાનો ખર્ચ કર્યા વિના તો ચાલેજ નહિ ! એટલે હજી પણ પાંચ હજારનું દેવું કરવાનું ઉશુંજ રહ્યું ! છતાં રામબાણુને કાંઈ એકજ કન્યા નહોતી ! આશીર્વાદ દેવાના દિવસે દાદશ-ચૌધા રચામાને જ્યારે સોજે શણગાર સગવળ સજામંડપમાં બેસાડી ત્યારે આઠ વાંની જીજી કન્યા ગૌરી પિતાનો હાથ પકડી બોલી “બાપુ, મને પણ બહેનની પેટે આટલું પક્ષુ અને રેશમીસાડી આપવાં પડશે !” હસતાં હસતાં રામબાણુએ કહ્યું “આપવાંજ પડશે કે ? જ્યારે લગ્ન થશે ત્યારે—?”

આ વાતને દશ વર્ષ વીતી ગયાં. રામબાણુની અવસ્થાનું સોપાન નીચેજ ઉતરવા માંડ્યું—પુત્ર ઉપર આવ્યુંજ નહિ ! સમય ધીમે ધીમે ખજૂ આરિક આવ્યો; જંગલ લાવ ચડી ગયા; દેશના કાયદા કાનૂન દૂશન, રીતિરિવાજ છત્તાદિ વ્યવહારમાં અનેક સુધારા વધારા થયા કિન્તુ પ્રાચીન ગર્જાશ્રીમંત ધરાણુમાં કાંઈ વધારો થયો નહિ—ઉદ્ભૂત સમય જતાં એ ગૃહસ્થધર, સમાજની આંખમાં હલકું પડવા લાગ્યું.

ચૌધરી કુટુંબમાં અન્નપાણી ખૂટ્યાં, પૂજાપાત્રી શિથિલ થયાં, બોજનનાં નિમન્ત્રણ ઉઠી ગયાં તથાપિ સંસાર સુખજ્ઞાતિથી નબલો નહિ. દહાડો ઉઝેને કરજે લીધેલા રૂપિયાનું બ્યાજ વધવા માંડ્યું. રામબાણુ યથાશક્તિ કૃપણતા કરવા છતાં નકલ્ય ફેડી શક્યો નહિ.

એક શાકુકાર પાસેથી લઈ બીજાનું દેવું અપાવું કિન્તુ તેથી તકણ વધતું, કાંઈ ઓછું થતું નહિ ! ઉપરાંત ગૌરીના વિવાહનો ખર્ચ ક્યાંથી લાવવો ? બધું કરી શકાય-રસોડાની અંદર કાચા ચણા અને મગની દાળથી બૂખ મટાડા જીવન રક્ષા કરી શકાય, પુરાતન મકાનની મરામત કર્યા વિના વરસાદ તાપ તકકામાં જીવન દુઃખી કરી નિવાસ કરી શકાય, દૂધ પીતા બાળકને દૂધના અભાવે જીવનું પાણી પીવરાવી અર્ધમૃત અવસ્થામાં તેમનું પોષણ કરી શકાય કિન્તુ કન્યાને કાંઈક ઉતરતા સ્થળે આપી કુળની આયર નીચી કરી શકાય નહિ !

ગૌરી બાર વર્ષની થઈ ત્યારથી પ્રયત્ન કરતાં હાલ તે અઢાર વર્ષની થવા છતાં તેનું પાત્ર રામબાબુને કાંઈ મળી શક્યું નહિ. વરનો બગરહાથ તેજ હતો. કિન્તુ આ કુલીન ધરાણીની અવસ્થા તો પુષ્કળ પડતીમાં હતી. પાંચસાતઢાંજરથી કમીમાં તો વર મળી શકેજ નહિ ! તે ઉપરાંત લમનો ખર્ચ-તેલ, ઘી, લોટ, ખાંડ, છત્તાદિ સરસામાનના પૈસા થાય ! વર તો મળે પણ રામબાબુને પૈસા ક્યાંથી લાવવા ! કરજ કરતાં પણ સહજમાં નાણાં મળે એમ નહતું. જાગીર તો ધરાણેજ હતી ! હવે મકાન ગીરો મૂક્યા વિના કાંઈ પૈસા આપવા કબુલ કરે એમ નહતું !

રામબાબુ પ્રવીણ બુદ્ધિશાળી મનુષ્ય હતો ! તે પોતાની જાગીરમાંથીજ બરણપોષણ ચલાવતો હતો એ તેની જાણમહાર ન હતું ! આ તકણ તેનાથી સહજમાં ફેડી શકાય એમ નહતું તે પણ તે સમજતો હતો ! વળી આ ઉમર એવી ન હતી કે જે વખતે અન્યથા નોકરી કરી ઉપાર્જિત દ્રવ્ય વડે તકણ ફેડે કિંવા કન્યાનું લગ્ન કરે ! જે વખતે શક્તિ સામર્થ્ય હતાં તે વખતે ઉપાર્જનનો પ્રયત્ન ન

કરવા માટે તેને ધણો પથ્થાતાપ થતો હતો. કિન્તુ શું કરે? ગૌરીને કાંઈ અપાત્રે અર્પણ કરાય? માન, મતિષા, ઇજ્જત આમર ન હોય તો ખેર પણ ગૌરી જે પોતાની લક્ષ્મી તુલ્ય કન્યા તેને અપાત્રે સમર્પણ કરતાં પ્રાણુને જે વ્યથા થાય તેના આગળ સર્વ તુચ્છ! ગૌરી રૂપગુણમાં સાક્ષાત્ ગૌરીજ હતી! વિવાહના વર્ષ વીતી ગયાં હતાં! અર્થહીન પિતા કન્યાના વિવાહ માટે સર્વદા વ્યાકુળ રહેતો. આ ચિંતામાં ગૌરીની ઉત્કૃષ્ટ સુંદર કાતિમાં જે કાલિમાની રેખા પડી હતી તેને રામબાણુ પ્રત્યક્ષ જોતાં તેને કેવી મર્મવેદના થતી તે અન્યની આગળ ખુદ્દી કરવા જેટલી ચંચળના તેનામાં નહતી! ગૌરીના મુખતરફ જોતાં તેના ચક્ષુ જળથી ભરાઈ જતાં. અનેક સર્ગા સંબંધી સલાહ આપતાં કે ગૌરીને કાંઈ નીચા ઘેર અથવા અયોગ્ય-જેવો મળી આવે તેવા વર સાથે પરણાવી બારે કરીયાવરમાંથી શા માટે મુક્ત થતા નથી?

રામબાણુ સમજતો હતો કે આમાં આપણું કંઈ શ્રેય થાય તેમ છે! કિન્તુ પ્રાચુરક્ષણ આગળ હુદ્દિ બહેર મારી જાય, સ્તેહ આગળ વિદ્વતા બર્થ જાય! રામબાણુ તેના સર્વસ્તેહનો આધાર, સર્વ સુલક્ષણા સર્વ-ગુણાન્વિત કન્યારત્ન અયોગ્ય વરને અર્પણ કરવા જેટલું હૃદય દૃઢ કરી શકે તેમ નહતું! તેથી શત્રુ લોકોનાં દ્વિઅર્થી મહેણાં ટુંણાં, સ્વજનોનો તિરસ્કાર, સમાજની અવગણનાં છત્પાઈ સહન કરીને પણ તેણે અત્યારે અદાર વર્ષ સુધી કન્યાને કુંવારી રાખી હતી!

કિન્તુ હવે એથી વધુ સમય તેને પરણાવ્યા વિના રાખી શકાય તેમ નહતું. બેઠા મોઢે ચડીને કહેતા! શરમથી પીગતી

ગૌરી હવે લોહાના દેખતાં બહાર નીકળતી નહિ ! રામબાબુએ સાંજબુનું કે ગૌરી હમણાની પેટ ભરીને અન્ન ખાતી નહોતી ! રાત્રે તેને નિદ્રાપથ્ય આવતી નહતી ! આ ૭ માસ થયાં ગૌરી કઢીયે હસીને વાત કરતી નહોતી; કાંઈ કાંઈ પૂછતું તો ગૌરી તેનો ઉત્તર આપવાને બદલે પોતાની ધુનમાં ને ધુનમાં બોલતી પથ્ય નહિ. તે બાથે મનમાં તે મનમાંજ મરી રહી હતી ! રામબાબુએ જોયું કે ગૌરીનું શરીર કૃશ અને વર્ણ મલિન થયાં હતાં. તેનું હંમેશનું પ્રકૃક્ષિત મુખમંડળ શોકમય રહેતું હતું. રામબાબુથી આમ વધુ વખત સહન થઈ શક્યું નહિ ! મર્મ વસ્તુ વેચી સાડીને પણ કન્યાનું સુપાત્રને દાન આપવાનો તેણે સંકલ્પ કર્યો. અને શોધી કાઢેલાં પાત્રોમાં જે સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ અને સુપાત્ર હતાં તેવે સ્થળે માણસો મોકલી દીધાં !

પ્રકરણ ૨ જી.

જાન શા માટે ?

ગૌરીએ સર્વ સાંજબુનું હતું ! સર્વ સમજતી હતી ! છેલ્લાં ચાર વર્ષથી પિતા જે તેના વિવાહ માટે બ્યાકુલ થિતે પ્રયત્ન કરતા હતા, કેટલાયે લોકોનાં ઘર શોધતા હતા, કેટલાયે અવિવેકીઓની પણ ખુશામદ કરતા હતા, કેટલાં હઠમહીન જનોની કૃપા મેળવવા બીક્ષા-કૃતિ કરી રહ્યા હતા, મર્મ પીડા પામતાં કેટલાં સ્થળોથી ફરી આવી દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકતા હતા, તે સર્વ મૌરી જોતી હતી; સમજું જાયતી

હતી ! ગૌરી મર્મમાજ સમજતી હતી તેથી તેના પિતાના જીવને જાતિ નહોતી ! આહારમાં રૂચિ નહતી અને શેયામાં નિદ્રા નહોતી. તેના અત્યંત પ્રતિષ્ઠિત પિતા અઢાર વર્ષની કન્યાને કુમારી ધરમાં રાખીને બહુ દુઃખી થતા હતા. ગૌરી બાણીયે વાર વિચાર કરતી હતી કે આનો કાંઈ પણ બીજો રસ્તો ન નીકળે ? ઊઠરી જાતનું લગ્ન ન થાય તો શું અકલ્પ ? પિતાનું સર્વસ્વ લઈ, સાસરે જઈ બાળક બાળકીઓની માતા થવાને બદલે આખું જીવન પિતાને ઘેર રહી મન, વચન અને કાયા વડે પિતા માતાની સેવા કરવાથી શું નારી-જીવનની માર્થિકતા ન થાય ? પિતૃકુળ બીખ માગતું કરી, બે હજાર પૈયે હજારની પરકણ આપી પારદાના શરણમાં જીવન વીતાડવા કરતાં નારી જીવનમાં શું બીજું કર્તવ્ય, બીજું સુખ નથી ? હું તો કાંઈ સમજી શકતી નથી ! પિતા, માતા, અને ભાઈભાડુઓના દીર્ઘ નિશ્વાસે તપેલાં આલસણોથી સળંગ થઇને સ્વામીનું સૌભાગ્ય સ્ત્રી સ્ત્રી રીતે જળવી શકે ? પિતાના હૃદયમાં ચીરાડો પાડીને કન્યા કેવી રીતે સ્વામીને ઘેર ખાટલેથી પાટલે અને પાટલેથી ખાટલે થઈ રસોયાના હાથની રસોઈ જમી, નોકર ચાકરની સેવા સ્વીકારતાં ગૌરવથી પુલાઈ જાય ? એ શું સ્ત્રી જાતીનું ગૌરવ કહેવાય ! પિતાના પૈસાના બદલામાં કુલીન સ્વામીની ગૃહિણી થવું એ શું નારીજીવનની મહત્તા કહેવાય કે અપમાન ? બળ્યું એ નારીજીવન ! સંસાર શું કેવળ પુરુષોને માટે હશે ? નારીનું કાંઈ પ્રયોજન જ નહિ ? હું ખરાબર સમજું છું કે કુંવારો યુવક પોતાની માતા અને ભગિનીના રોનેકને સમજી શકતો નથી નહિતો રૂપીઆનું વજન કરીને ગૃહિણી પસંદ કરવાનું તે કેમ કમુલ કરે ?

પ્રખર શુદ્ધિશાળી તેજસ્વિની ગૌરી ધણા દિવસથી આમ વિચાર કર્યા કરતી હતી. વિચારમાં ને વિચારમાં શરીર શોષાતું હતું ! એવો વિચાર નક્કી કરી મૂક્યો હતો કે મારા લગ્નનું કાંઈ પ્રયોજન નથી એમ હું માતપિતાને જણાવીશ, કિંતુ લગ્નનથી આટલા દિવસ કહીશું કહીશું કરતાં કહેવાતું નહતું ! અહાર વધતી આર્યકન્યા દ્વાવે તેટલી તેજસ્વિની હોય દ્વાવે તેટલી ચતુર હોય કિંતુ લગ્નગતી ગાંઠ છુટવી સહજમાં બની શકતી નહતી ! જ્ઞાપંગનાયાઃ મૂષણામ્ અર્થાત્ લગ્ન તો આર્ય રમણીનું બૂધણ છે !

આજે પિતા તેના માટે સર્વસ્વ વિસર્જન કરી દેવા તૈયાર થયેલા સાંભળી ગૌરી મનને દઢ કરી સજ્જ થઈ ! આજે તે લાગ-લીજ માતા પાસે જઈ બોલી “ સાંભળ, બા, મારે લગ્ન કરવુંજ નથી-બસ—કાંઈજ નહિ !

પ્રકરણ ૩ બું.

શિવુ દાળવાળો.

ચૈત્ર માસનો પ્રખર તાપ પડતો હતો ! રોડ વડ જણનાં પાન ખટખટ કરતાં હતાં ! હમણા અખ્યાન્હ થઈ ગયા હોઈ માત્ર એકજ વાગી ગયો હતો ! આહાર પછી ફરિદ મુલિશ્શીઓ વાસણુ લઈ તળાવ પર જતી હતી. ચૈત્રના તાપથી ખીંધે તેમને આલે તેમ નહતું. સ્વામી સોહાગિની-પ્રમાદી વહુવાર, સાસુ નણુંદનાં શ્રેષ્ઠ વાક્યો નહિ મણુકારતાં કાંઈ કામળ પત્ર લખતી કે નવસહ્યા વાંચતી સ્વસ્થ

પડી હતી ! સાસુ નથુંદ બકબક કરતાં, કિન્તુ અહીં સાસરે પણ પિયરથી આજુબાજુ વચાબુપણ પહેરેલી, તેમજ પિતાના ધરનાજ પુસ્તકો વાંચતી ઉચ્છ્રમણ વધુ, પિતાના કુળ કરતાં સાસરીયાં ઉતરતા કુળનાં હોય ત્યારે તો સાસુ નથુંદની ઠાટકને શાનીજ ગણુકારે ? પતિની પણ તે માનીતિ એટલે પછી શું બાકી ? એથી ઉલટું દરિદ્ર ઘેરથી એક માત્ર સાડી ચોળી બધ સાસરે આવેલી, ખિચારી નિર્દોષ મુખ્ય બાલીકા ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ પણ લોટા લોટીઓ વગેરે અનેક વાસણનો ગાંસડો સાથે ચડાવી ઝખમારીને ઘાટપર આવી ગઈ હતી ! વાસણ માંજી જળ લેષ એકીવારે આવતાં કાંઈક સમયનો ખચાવ થતો ! સ્થિતિમાં કેટલો અજબ ફેરફાર ! આમ સૃષ્ટિનો કાર્યક્રમ આગળ ચાલ્યો જતો હતો !

ગૌરીને જન્મવાને હાંક મારતાં તે આજે કાંઈ આવી નહિ ! આજે રસોડામાં તે માતાને કાંઈપણ મદદ કરવાને ગઈ નહોતી. શરીરે અસુખ છે એમ કહી સુઈ રહી ! માતા ગૃહકાર્ય પરવારી અદર જતાં ગૌરીએ સર્વ વાત કરી. ગૌરીને એ ન્હાના ભાઈ હતા. વિનોદ અને દ્વીશેષ ! ગૌરીએ તેમને બોલાવી પોતાની પાસે બેસાડ્યા. દ્વીશેષ સર્વથી ન્હાનો હોઈ ૭ વર્ષનો બાલક હતો, બહેનનાં પરમરાયલા વાળ ઉપર હાથ ફેરવતાં તેણે કહ્યું “ બહેનનું લગ્ન થશે એટલે હું એની સાથે અનેરીને ઘેર જામશ.” ગૌરી એ ઉભય બાલકની સરસ સુંદર મુખ્યર્યા તરફ જોઈ રહી ! મનમાં વિચાર કર્યો કે આ બંને બાલકને થોડા વખતમાં સર્વ સંપત્તિ અને ધરમાર ફરી બધ તદ્દન દરિદ્રી અવસ્થામાં પિતાને મૂકી દેવાં પડશે ! પિતા પૂર્વજનો માન પ્રતિષ્ઠાની વાત હતિહાસની પેઠે માફ કરી, આ વખતે દીર્ઘ નિશ્વાસ નાંખશે ! વળી માનસિક ચિંતાથી બળી જઈને તંગીથી

રીખાતાં માનાપતા અઠાજી આ દુનીઆની શોકમય લીલા સમેટી
 ભેરી ! માતૃપિતૃકીન બંધુઓ અનવસ્થા માટે પગાધીન થશે ! એટલુંજ
 નહિ પણ નંદરા ભોગ દાસત્વ સ્વીકારશે અથવા તે કરતાં પણ કંઈક
 બીજું પરાક્રષ્ટ ભોગવશે ! અહા ! કેવો અવિચાર ! પિતા એમના
 પર કેવો અત્યાચાર કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે. હું સંતાન, એઓ સંતાન,
 એમનું સર્વસ્વ આરા માટે ખર્ચી આ અચ્છાન સરળ બાલકોને હમે-
 શનું દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે ! અને હું જાણી જુજીને બાઇઓનું સર્વસ્વ
 હરણ કરી લઈ સુખી થવા માગું છું ! એક દિવસ એમ પણ કેમ
 ન બને કે બાઇઓ અત્યંત દીન નેત્રે મારી કે શ્યામાતી આગળ
 સ્નેહ કે કૃપાની બીજા માગવા ન આવે ? હું એ લોકો ઉપર તે
 વખતે શું સ્નેહ બતાવી શકીશ ? બહેનનું તો મોટે ઘેર લગ્ન થયું છે.
 બહેનનો વર વફાલ છે ! પિતા, એ કન્યાદાનથીજ દુઃખ ભોગવે છે.
 જગીરમાંથી રોટલા ખાય છે. પિતાને કાષ્ઠપણ સહાય કરવા આવતું
 નથી ! ના ! ના ! હું એમ નહિ બનવા દઉં ! ગૌરી ન્હાનાભાઈને
 ખોળામાંજ બેસાડી રહી હતી ! બાઇનું મુખ જોઈ તેના સાહસમાં
 સો ગણો વધારો થયો ! ગૌરીએ તે બાલકને આત આશ્રયપૂર્વક
 કહ્યું “ બાઇ, હું લગ્ન કરવાની નથી. મારે કાંઈ પરણવું નથી.
 તમને રસ્તાના બીખારી બનાવી હું કદાપી લગ્ન કરીશ નહિ ! ”

વિનોદ અને ક્ષીરોદ બહુ ન્હાના હતા. બહેનની વાત સાંભળી
 તે બંને હસી પડ્યા ! કિન્તુ વિનોદે જોયું કે બહેનની આંખમાં પાણી
 આવ્યું હતું—તે જળધારાથી વક્ષઃસ્થળ લીંગાનું જવું હતું. તેણે
 કહ્યું “ એમ કેમ, રડે છે કેમ બહેન ! બહેન ! તને શું દુઃખ
 માય છે ? ”

“મને શું દુઃખ થાય છે ?” ગૌરી મનમાં જ બોલી “હું જો લોકોનું સર્વસ્વ હરી લેઈ રરતામાં તેમને પડતા મુશ્કેલી ધનવાનની મુશ્કેલી થવા માંડે છે.”—પ્રાચીન વેદનાથી ગૌરીને કંઈ રૂઢિચુસ્ત મળે ! તેના હૃદયકંઠમાંથી બ્રાહ્મસ્ત્રની મંત્રાની વહન કરવા લાગી !

ત્યાં તો માતા આવી પહોંચી. ગૌરીની આ રીતિ જોતાં બચથી આકુળબચકુળ થઈ તે બોલી “આ શું ? શું થાય છે, બેટા ગૌરી ?”

વિનોદે જણાવ્યું “બહેનને શું થયું છે ? બા ! જો બહુ રૂંચે છે અને બંધ છે !”

માતા પુત્રી તરફ સાવધાનપણે જોઈ રહી. ગૌરી અતિક્રોધ હૃદયના આવેગને સમાવી દેઈ બોલી “મારા લમના પ્રયત્નમાં તમે અટકી જાઓ !”

માતા:-તે શું ? તું શું બોલે છે ? ગૌરી !”

ગૌરી:-બધી છોડીઓનાં લમ ન થાય તો તેમાં શું અડચણ ? બા !

માતા:-એ કેમ ચાલે ? છોડીનું લગ્ન ન કરે તો કુળને કલંક લાગે ! બહેન !

ગૌરી:-અઠાર વર્ષની કન્યા થતા મુંઘી અવિવાહિતા રાખતાં જો કુળને કલંક ન લાગે તો તે કન્યાને ચિરકાલ પર્વત કુમારી રાખતાં પણ કલંક નજ લાગવું જોઈએ !”

માતા:-“પાત્ર ન મળે તેને લીધે આટલો વિલંબ ! તેમાં જો બોધ કેવી કેવી વાતો કરે છે ?”

ગૌરી:—“આ, હું તારું સંતાન અને ક્ષીરોદ વિનોદ શું સંતાન નહિ કે?”

માતા:—આ તું શું બોલે છે?

ગૌરી:—મારું તું લમ કરે છે તે શામાંથી? ક્ષીરોદ વિનોદનું સર્વસ્વ આપી દઇને, નહિ? બે વર્ષ પછી આ બંને બાળકને કાટે વળમાડી તમારે રસ્તામાં ઉભાં નહિ રહેવું પડે કે?

માતા:—તે ક્યમ કરીએ? તેને માટે કાંઈ ઉપાય કરીશું? પછી તો ભગવાનની મરજી! એ કહે છે કે નોકરી રાજગાર હાવે તે કરી પૈસા મેળવીશું?”

ગૌરી:—ના, આ, એ સર્વ આશા કાંઈ રાખશો નહિ! રૂપીઆનું કળ્લ કરી મારું લમ કરવા જા. તો લગ્ન પૂર્વે હું ઝેર ખાઇશ. તે નિશ્ચય માનજો. નહિ તો મારી સન્મુખ તારાં આ બે બાળકોને વિષ ખવડાવી મારી નાંખ કે હું તમારી સર્વસંપત્તિની એકલોજ અધિકારી થતાં સ્વામીને ઘેર સુખભોગ ભોગવીશ! મા, મારી વાતપર બરોસો રાખ! તારી ગૌરી આજ કેટલી બેચારમી થાય છે. તે જોઇ મારી વાતનો વિચાર કરજો! ગૌરી અંતરના આવેશથી બહુ ઉંચા અવાજે વાત કરતી હતી. બીજા ખંડમાંથી રામબાબુએ તે સાંભળ્યું અને સાંભળતાં વારતેજ તે ત્યાં આવ્યો અને ગૌરીનું બીજું મોં જોઇને વિસ્મય થયો! લાલ સુંદર લોચનદ્વય સ્થિર અને શુષ્ક હતાં! મુખ અને ગાલપર અશ્રુધારાના ડાંધ લાગ્યા હતા. મુખમંડળ આરક્ત, ઓષ્ઠદ્વય સખત જોડાઇ ગયેલા અને દંતામ કચકાઇ ગયા હતા! રેખાંકિત સ્વેદથી લગાટ લીંઝયેલું હતું. બરાં કુષિત હતાં. કન્યાના મુખ તરફ જોતાં પિતાને અત્યુદ્વેગ ઉપજ્યું!

માતા બોલી, “ જુઓ, બહેનની વાત ! આટલાજ માટે કાચનું વિધાન કે નવ વર્ષની અંદરજ કન્યાનું લગ્ન કરી દેવું જોઈએ ! ”

રામબાણુ કંઈ કહેવા જતો હતો એવામાં બહારથી કાંઈએ જમ પાડી “ દાળ લેવી છે કાંઈને દાળ ? ”

બહાર જઈ જતાં સર્વને જણાવું કે પંડિતનો ઓકરો શિવુ દાળનો કાથનો માથે લઈ આંગણમાં ઉભો હતો ! સર્વ અતિ વિસ્મય થયાં. આ પ્રકાર જતાં ગૃહસ્થ કુટુંબનાં બાળકો શિવુને માથે કાથનો ચડેલો જોઈ ક્ષણવાર પોતાની વાત વીસરી ગયાં. રામબાણુ આશ્ચર્ય ચક્રિત થતાં વ્યગ્રસ્વરે બોલ્યો “ આ શું શિવુ ! તે શું દાળનો વેપારી થયો છે ? ”

શિવુ માથાનો બોળો ઓટલાપર ઉતારી બોલ્યો. “ હા જી ! મા તથા બાઈને ખવડાવવાનું કાંઈ સાધન નથી ! ”

ગૃહિણીએ જણાવ્યું “ શિવુ !-શિવનાથ-આ પાડોશના પંડિત માસ્તરનો ઓકરો ? ”

“ હા ! તેજી ! ” આ શું લીધું છે શિવુ ? સારા માણસના ઓકરોને આ કંઈ કેમ પાસવે ? ” એમ કહી રામબાણુએ શિવનાથને બેસવાને આમન આપ્યું. ”

શિવનાથે બેસી જઈને કહ્યું “ જાણે ચાર માસ થયાં પિતાનો સ્વર્ગવાસ થયો છે. દશ રૂપિયાની માસ્તરગીરીમાં તે કાંઈ બચાવી શક્યા નથી ! હું પણ આ વખતે પરીક્ષામાં નાપાસ થયો. મારા નાના બાઈ તથા માતાને બેએક દિવસ ઉપવાસ પણ થયા ! એટલે

આને એક માસથી આ ધંધો લીધો છે ! રોજ આઠ દસ આના પેદા કરે છું ! ”

ગૃહિણીનું મોં દયાર્દ્ર થયું. કલેન્ડ્રું કંપી ઉઠ્યું. તેણે કહ્યું “અહા ! પંડિત ભારતર કેવા પ્રતિષ્ઠિત માણસ હતા ! પણ તેમને આવી દશામાં મુકી ગયા છે ! તું કાંઈ નોકરી ધંધો કરવાનો પ્રયત્ન કેમ કરતો નથી ? આ સર્વ કરતું કાંઈ સારા માણસના છોકરાને જાણે ? આ આવડો બોળે ઉપાડતાં મોઝો તો શાકા પડે છે; સર્વાંગે પરસેવો પરસેવો છૂટ્યો છે ! ”

“ ત્યારે બીજું શું કરીએ ? પરીક્ષામાં પાસ થવાયું નહિ એટલે નોકરી પણ કાણ આપે ? અને નોકરી શોધવાનો વખત પણ ક્યાંથી લાવવો ? ”

“ ત્યારે કાંઈ આખરદાર માણસના છોકરાથી આમ માથે કાથળો લાઇ ફેરી કરવાયે જવાય ? ”

“ મા બાઇ બૂખે મરી જાય એ આખત આગળ બીજી લાવનાને અવકાશ ક્યાંથી મળે ? ”

શિવુને બહુ તાપ લાગતો જણાતો હતો. રૂમાલ વડે તે પવન ખાવા લાગ્યો. તે જોઇ ગૌરી એક પંખો લઇ આવી અને અત્યંત કામળ સ્તિબ્ધ મુદ્દુ કંઠે કહ્યું “ પંડિત ભારતર પાસે આખું ગામ વાંચતાં લખતાં શિખ્યું છે; અને તેમનો છોકરો આમ માથે કાથળો લાઇ ફેરી કરીને પેટ ભરે છે તેના તરફ કાંઈ જાણે છેયે ખરું ? શિવુ ! બાઇ ! માથે આવડો મોટો કાથળો ઉપાડી જાહેર રસ્તામાં ચાલતાં તને શરમ પણ નથી આવતી ? શિવુ પંખાથી પવન ખાતો ખાતો

બોલ્યો, “લજ્જા, શરમ, અભિમાન એ સર્વને હું કર્તવ્ય કરતાં અધિક માનતો નથી. મા લાઇ ઉપવાસી મરી જાય અને હું માન અપમાનને ઓથે રહી લોક લાજથી મોં ઢાંકી બેસી રહું?”

રામબાબુ:—શિવુ ! શાખાસ છે તારી કુટુંબ લાક્ષિત્યે ! તારી શત્રુપે પ્રશંસા કરવા થોડા તું છે ! કઠોર સમય આવી પડતાં સર્વ આશ્ચર્ય માન અપમાન મુકી દઈ આજીવિકા મેળવવા પ્રવૃત્ત થાય છે ! તારી માફક બધા જે સરળ, નિરભિમાની, પરિશ્રમી, અને કર્તવ્ય પરાયણ થાય તો ભારત દેશને આટલું કષ્ટ ન વેઠવું પડે ! લગવાન તારું મંગળ કરશે ! તારો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે ! તારી પાસે મુંડી નથી તો હું તને પચીસ રૂપીઆ આપું છું તે લઈ કંઈ વેપાર કરજે !

શિવુ:—“ જી ! મુંડીની હવે મારે જરૂર નથી ! મારી માતાની એક સાડી હતી તે વેચી દશ રૂપીઆ મળતાં મેં ઠારભાર શરૂ કર્યો છે ! આ એક માસમાં અમારે ખાતાં પીતાં મુંડીમાં બે રૂપીઆ વધ્યા છે ! હવે આપની પાસે આવ્યો છું. તો આપને ત્યાં જે દાળ, કઠોળ જોઈએ તે જે આપ મારી પાસે લેશો તો તેમાંથી મહીને એકદમ રૂપીઆ મળશે ! મોટાં મોટાં ધરોમાં મારો વેપાર છે ! વળી ગૌરી બહેનના લગ્નમાં જે સીધુંસામાન જોઈએ તે જે હુકમ કરશો તો હું બજારમાંથી લાવી આપીશ. ”

રામબાબુએ અત્યંત સંતોષપૂર્વક કહ્યું “તથાસ્તુ ! તારા કાચળામાં જે દાળ છે તે બધી આજ આપી જા, આટલો બોલો તોપમાં પાછો ક્યાં ઉપાડી જઈશ !”

પ્રકરણ ૪ થું.

સમાજ.

અહા ! શિવનાથ કેટલો સુંદર ! કેવો ઉન્નત ! કેટલો સુખી !-
 ગૌરી ત્યાંજ બેસીને વિચારવા લાગી. તેના મનમાં કાંઈ પ્રયત્ન તો-
 જ્ઞાન જાગ્યું ! તે જાણે કાંઈ વિપરીત વાયુવેગથી દબાઈ ગઈ !
 અહા ! કેટલો સુંદર શિવનાથ ! શરીરે તનદુરસ્ત-હૃદય, ઘુષ્ટ માંસલ
 દેહ ! પરિશ્રમથી પડતાં સ્વેદગ્રિન્દુ તેના લલાટ અને ગાલ પર
 મુક્તાકળની માફક કેવાં વળગેલાં હતાં ! સંકાય નહિ, ગ્લાનિ નહિ,
 બીડતા નહિ-કેવી શાંત્ય આનંદમયી મૂર્તિ ! કેવો સ્વચ્છન્દ સ્વાધીન
 સ્વભાવ ! માતા અને બાપની આ જીવિકા માટે બદ્ધ સંતાન શિવ-
 નાથ સંકાય શરમ ત્યજી જઈને આટલી બધી ક્ષુદ્ર વૃત્તિ અવલંબન
 કરવા હતાં કેટલો આનંદથી પ્રકુપ્ત ! એ શિવનાથ ઉતરતા કુળનો ?
 ત્યારે કુલીન કાણુ ? શિવનાથ ગ્રામ્ય પાઠશાળાના પંડિત મા-
 સ્તરનો પુત્ર ! ગામના લોકો તેમનું કેટલું સન્માન કરતા ! સાધુ
 સંજ્ઞન તરીકે તેમણે મરણ્ય પર્યન્ત ખ્યાતિ મેળવી હતી ! હું પણ
 તેમની પાસેજ લખતાં વાંચતાં શીખી છું. મારા પર તે કેવો સ્નેહ
 બાળ રાખતા ! ન્હાનપણમાં તે મને ડાહીમા કહી બોલાવતા ! તે
 પૈસે ટકે ગરીબ હતા પણ માન પ્રતિષ્ઠામાં કદી ઉતરતા ન હતા !
 કુલીન પિતાનો કુલીન શિવનાથ-હલકા કુળનો બાળક ન હતો-નથી !
 ગૌરીનાં માતાપિતા તે દિવસે આખો વખત ગૌરીના વિવાહ માટેજ
 વિચાર ચલાવી રહ્યા હતાં ! ગૌરી દર બેસી શિવનાથનુંજ ધ્યાન ધરી

રહી હતી ! વિચારમાં અને વિચારમાં ગૌરી મનમાં જ બોલી “આવડો મહાન આદર્શ સન્મુખ આવવા છતાં હું ચિત્તને સખલ કરી શકતી નથી ! માતા અને બાપભાંડુના મંગલ અર્થે શિવનાથ માથે મોટો ઠાકળો લઈ આવતું મોટું અપમાન આનંદે શિરપર વહોરી લે છે; અને હું મારા માતા પિતા અને બાપભાંડુના કલ્યાણ અર્થે લગ્ન, સંક્રાંતિ વિસર્જન કરી શકતી નથી ?” વિચારમાં વિચારમાં ગૌરી પોતાની પુષ્કરિણી* પાસેના માર્ગ પર જઈ ઉભી ! શિવનાથ એજ રસ્તે ગયો હતો ! તેને પાછા ધર તરફ વળવાનો એજ માર્ગ હતો ! પુનઃ તેને એકવાર મળવાની ગૌરીને ઇચ્છા રહી !

અરુપ ક્ષણ પછી શિવનાથ એજ રસ્તે પાછો ફર્યો ! આ વખતે પણ તેના માથાપર બોળે હતો. સૂર્ય કુણું કુણું થઈ રહ્યો હતો. ચૈત્રના અપરાન્હે પવન સરસ વેગથી મિષ્ટ સુગંધીરુપર્શ આપી વાતો હતો ! નાનાં નાનાં થટાદાર આત્રવૃક્ષોની શાખા પર ઢાકિલા કવચિત્ કુહુ કુહુ કરી વળી પાછી લીચોલીય ડાળીઓમાં જઈ બરાબ ખેસતી હતી ! શિવનાથને સન્મુખ આવેનો જોઈ ગૌરી ઉભય ચક્ષુ નીચાં કરી બોલી. “આ વખતે શેની દાળ છે, દાળવાળા ?”

હસીને શિવનાથે ઉત્તર આપ્યો. “આ વખતે દાળ નથી ! કલાઈ છે, બળરમાંથી કલાઈ લાવી રાત્રે ખસી કાઢું છું. !”

શિવનાથ ચાલ્યો ગયો ! ગૌરી પુષ્કરિણીમાં ઉતરી. ગૌરીની માતા અપરાન્હિક સ્નાન માર્ગનાંદિ કરવાને ઘાટ પર આવી હતી ! ગૌરીને જોતાં તે બોલી “ચાલ બેટા, નાહી લે વહેલી ! પછી બે

કાળીઆ જે બાવે તે ખાઈ લે ! એ બધી ચિંતા તારે શોદને જોઈએ ? ”

“ નવ વરસ પૂર્વે પારકાના હૃદયની વાતનો મને ક્યારે વિચાર આવતો હતો. ” એટલું નિશ્વાસ સાથે ધીમેથી બોલતાં ગૌરી મા પાસે જઈ ઉભી રહી. હજી પણ તે કાંઈ બોલવા જતી હતી કિન્તુ તેનાથી બોલી શકાતું નહોતું. મા તે સમજી જઈને બોલી “ કહે બેટા, ગૌરી, તારા મનની ઇચ્છા મારી પાસે કહે, શરમાઈશ નહિ ! ”

ગૌરી—શિવુ દાળવાળાને લગ્ન કરતાં શું રૂપીઆ મળે કે ?

માતા—એને કાણ રૂપીઆ આપે ? તે જે ધંધો કરે છે તે જોતાં સારો માણસ તો એને કન્યા પણ ન આપે !

ગૌરી—કેમ, બા, શિવનાથ શું સારા માણસની કન્યાને માટે અથોઆ છે ?

માતા—ફેરીવાળો છેકરો શું સારો માણસ કહેવાય ? ”

ગૌરી—મારા બનેલી સારા માણસ ! બે હજાર રૂપીઆ રોકડા લઈ બહેન સાથે લગ્ન કર્યું; ત્યારપછી વકીલ થઈ ધંધો કરવા માંડતાં પિતા પાસે સરસામાન લાવવા માટે રૂપીઆ માગ્યા, અને પિતા તે આપી શક્યા નહિ તેથી રીસાઈને આપણે ઘેર તે આવતા સરખાથે નથી ! તે સારા માણસ, અને શિવનાથ નહિ ! ”

માતા—એ બધા તક વેતક આપણા સમાજમાં ન નબે ?

ગૌરી—સમાજની વાતજ મુઝી દેને ! શિવનાથને કુશીન ગણવા તારો અંતરાત્મા કબુલ કરે છે કે નહિ ? શિવનાથને સંજ્ઞાન તરીકે રતેલ બતાવવાની તારી ઇચ્છા થાય છે કે નહિ ? કહે, બા, માયું કહે ! ”

માતા—તે થાય છે ! શિવનાથ બહુ સારો છોકરો, બહુ સુંદર ચહેરો, બહુ મોઠો સ્વભાવ—ઉત્તમ કુટુંબ લક્ષિત—

ગૌરી—શિવનાથ જે ન્યાતને જમણ્યુવાર આપે તો ન્યાતિ વાળા આય કે નહિ ? ”

માતા—તે કેમ ન આય ? શિવનાથ આપરદારનો છોકરો છે !

ગૌરી—વાર, મારે શિવનાથ સાથે લગ્ન કરો તો ? “ આટલું કહેતાં કહેતાં ગૌરી પરચાર પર પડી જતી હતી—પણ માતાએ તેને પકડી રાખી—ગૌરીને સોડામાં લઇ તેણે કહ્યું ” સ્કમજી, ગૌરી, તારા મનનો ભાવ ! તું અમારા મંગલ અર્થે સર્વ રીતે કष्ट માથે વેઠી લેવા રાજી છે ! કિન્તુ અમારાથી તે કેમ અને ? એક છુદ્દ દાળની ફેરી કરનારા સાથે તને દેવાય ? અમે મા આપ ! અમારે તો સંતાન પ્રત્યેનું એ એક કર્તવ્ય છે ! તારા બાપા કહે છે કે હમણાં કરજે નાણાં લાવી લગ્ન કરીશું; પછી નહિ હોય તો જગીરમાંથી કાંઈક ભાગ વેચી નાખ્યા દેવું પતાવીશું ! છોકરા જે અક્ષર લખ્યા છે તે ચાકરી બાકરી કરી ખાશે ! ”

ગૌરી—છોકરાને ફરીર ખનાવવા, પારકાના ગુલામ કરી મૂકવા, સર્વસ્વ વેચી સાટી નાણાં મેળવી કુટુંબનો નીચાત્મા જમાઇ ખરા-દવો—અને સાધુ-સંજ્જન સરખા સત્પાત્રને કન્યા સમર્પણ કરવાની વાત કહાય નહિ ? વિલક્ષણ ! મેં તો કહ્યું છે કે હું શિવનાથ વિના બીજા કોઇ સાથે લગ્ન કરનાર નથી ! સ્કમજી બા !

માતા—જુદુ, ગારી ! આમ બેશરમી ન થઇશ ! જરા વિચાર રાખ્ય ! માતાને કોષિત થયેલી જેતાં ગૌરીનું સાહસ એથીયે વધ્યું. ગૌરી સ્કમજીને મુખ ઉઘું કરી બોલી. “ આ દેશમાં તો સીતા,

સાવિત્રી જન્મ્યા હતાં ! શેખ્યા, સુભદ્રા પણ આજ દેશનાં ! આજ દેશનાં શાઓમાં કહેવાય છે કે નવ વર્ષની ઉંમર સુધી કન્યા કુમારી રાખે તેની સાત પેઢી નર્કમાં જાય અને એજ દેશમાં દ્રૌપદી દમયન્તીના સ્વયંવરે પણ થયા ! માતા, દીકરીને અઢાર વર્ષ સુધી કુમારી રાખી તો આઠ વર્ષની બાલિકાની માફક તેનાપર વર્તન કેમ ચલાવીશકાય ?”

ગૌરી માતાના મુખ તરફ જોઈ મૃદુ કિન્તુ સ્પષ્ટ હસી ! એ હાસ્ય કોઈ સામાન્ય બાલિકાનું વ્યર્થ હાસ્ય નહોતું—કિંવા કોઈ રંગ-મયી રામાનો તરલ પરિહાસ પણ ન હતો ! કિન્તુ ચિત્તના કઠોર દઢભાવનું તે સ્પષ્ટ પ્રતિબિમ્બ હતું ! નિર્ભય નિઃસંકાય નિઃસંદેહ તેજસ્વીતાની પ્રકટ છાયા—સર્વ કષ્ટ અને વિધવિનાશક પ્રતિભાની ઉજ્જવળ જ્યોતિ હતી ! કન્યાની મુખાકૃતિ જોઈ માતા મુગ્ધ બની ! ગૌરીનું મુખ જે એક પ્રહર પૂર્વે દારણ્ય દુઃખપીડીત અશ્રુથી ભીંજાયેલું અને રૂદનથી ભરાયેલું દેખ્યું હતું તે સહસા આમ ઉદ્ઘાસથી પ્રકુલ, હાસ્યમય જોતાં માતા મુગ્ધ બને એમાં શું આશ્ચર્ય ? ગૌરી ઉત્સાહપૂર્વક બોલી “ ચાલ, બા, મને ભૂખ લાગી છે—ખાવાનું આપ !

માતાએ વ્યગ્રચિત્તે કન્યાને બોલત પીરસ્યું. ગૌરીએ પણ સ્વચ્છંદે આહાર કર્યો ! અરુપ સમયપર બનેલી ઘટના સ્વપ્નથી જોઈ હતી તે તેના સમજવામાં આવી !

ગૌરીની માતાએ આ સર્વ વાત પતિની આગળ કરવાનું પ્રયોજન ધાર્યું નહિ ! કાણુ જાણે છે તે કન્યાના ઉદ્ધત આચરણથી પીડીત થઈ કે કદાચ તેને કપકા આપે તો ? કુલ-ગૌરવશાસિની ગૌરી એ વખતે કાણુ જાણે કેમ સહામી ન થાય ?

પ્રકરણ ૫ મું.

“વિવાહ મીમાંસા”

એ દિવસ સ્વચ્છંદે નીકળી ગયા ! ગૌરીના વિવાહ માટે જે માણસ મોકલ્યો હતો તેણે આવીને બહુ અનુકુળ સમાચાર કહ્યા ! વરનો આપ વયોવૃદ્ધ થયેલો હોય તેમજ રૂપીઆની આશા રાખતો ન હતો ! તેણે માત્ર કાંઈક અલંકાર અને વસ્ત્રાભૂષણનીજ માગણી કરી હતી ! તેનો હિસાબ કરી જોતાં તેમાં ચાર હજાર રૂપીઆથી કાંઈ કમી થાય એમ લાગ્યું નહિ. ધર સાદ પ્રતિષ્ઠિત-વર પણ સારો-કોલેજનો વિદ્યાર્થી હતો ! રામબાણુને એ સાંભળી મુગ્ધજન આનંદ થયો ! ચૈત્ર ઉતરતા વૈશાખનું પહેલુંજ શુભમુહૂર્ત સાધવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો !

પ્રાતઃ સંધ્યાદિ કર્મ સમાપ્ત કરી ભવાનીપ્રસાદ વિહારન ઠાકુર મહાશયે ચૌધરીની હવેલીએ આવો જૂમ પાડી “કેમ છો, ગૌરી બહેન આપની શી ઇચ્છા છે ?”

ગૌરીએ ઠાકુર મહાશયના પદતલે ભૂમિષ્ઠ થઈ પ્રણામ કર્યા અને ચર્ચુરજ લઈ બોલી “પધારો ઠાકુરદાદા ! આજે મારે આપની સાથે કાંઈક વાતચિત કરવાની છે !”

ગૌરીએ પોતાના આરડામાંજ ઠાકુર મહારાજને બેસાડ્યા કેમકે તેઓ ચૌધરી કુળના પુરોહિત હોય બહુ શાસ્ત્રજ્ઞ, વિદ્વાન પંડિત, નિષ્ઠાવાન, જીતેન્દ્રિય અને સત્યપ્રિય હતા. દેશદેશાંતરમાં તેમના શાસ્ત્રજ્ઞાન અને ધર્મનિષ્ઠાની ખ્યાતિ થઈ હતી ! વચમાં પણ

તેઓ વધુ હોષ વિશેષ અનુભવી હતા. લગભગ સિત્તેરની હદ તો વ-
ટાવી ગયા હતા છતાં શરીર સ્વસ્થ, સખળ અને સુદૃઢ અંગિ, તીક્ષ્ણ
દષ્ટિ વિગેરે સ્વરૂપ ગ્હેતાં તેઓ આનંદમય પ્રીતિભાજન મૂર્તિમાન
હતા. ઠાકુરદાદાને આસનપર બેસાડી ગૌરિ બોલે અઢેલી તેમના ચરણ
આગળ બેઠી, સસ્નેહભાવે વિદ્યારત્ન બોલ્યા. “આ ધરડાપાનને કેમ
કેદ કર્યો છે ? તારૂં પાત્ર તો હાથમાં આવી ગયું છે “ છોકરી ! ”

ગૌરી ઉપયુક્ત ઉદ્દગારના ઉત્તરમાં હસવાને શક્તિમાન ન
થઈ ! કિન્તુ પરિહાસ ફેરવી નાખીને બોલી “ અઢાર વર્ષ સુધી
કન્યાને કુમારી ધરમાં રાખી ઠાકુરદાદા પોતાને પંડિત માનતા હશે,
પણ એ તે પંડિતાઈ કે ગાંઠાઈ—મને તો કાંઈ સમજતું નથી ! ”

આશ્ચર્યચકિત નયને પંડિતજી બાલિકાના મુખ તરફ ગ્હેષ
રહ્યા ! ગૌરીની આ શી મૂર્તિ ? શાંત, ચંચળતારહિત, વૈયપૂર્ણ
સંયમિત બાલિકાની શી સૌમ્ય મુખાકૃતિ ? પ્રખર બુદ્ધિશાસિની
તરીકે વિદ્યારત્ન મહાશય ગૌરીની શતમુખે પ્રશંસા કરતા, સદા
સરળ કામળ સ્વભાવની એ યજ્ઞમાનકન્યાપર તેમનો અપૂર્વ
સ્નેહ હતો, અત્યંત પવિત્ર બક્ષિતમંથી, ધર્માચરણી આગા સાથે તેઓ
ફેટલોયે વિનોદ કરતા ! કિન્તુ આવી મૂર્તિ પૂર્વે તેમણે કદી ગ્હેષ
ન હતી ! વૃદ્ધને કાંઈક વિચાર આવ્યો.

ગૌરી હાથ બેઠી બોલી “ દાદા મહાશય ! હું આજે બહુ
જુલતાથી આપની સાથે વાત કરવા માગું છું તો ક્ષમા કરશો ! ”

ગૌરીની વાત કરતાં તેના મનોભાવનું મુલ્ય અધિક હતું.
પદ્મવારમાં વિદ્યારત્નનું સ્નેહપૂર્ણ હૃદય દ્રબ્યું. તે બોલ્યો “ નિર્ભય-
તાથી કહે બહેન, મારી આગળ તારે કાંઈ સંકાય રાખ્યો નહિ ! ”

ઝોરી—દેહલાં વર્ષે કન્યાનો વિવાહ કરવાનું શાસ્ત્રમાં વિધાન છે ? ગુરૂદેવ !

ગુરૂ—નવમા વર્ષની અંદર !

ઝોરી—સીતા, સાવિત્રી, દ્રૌપદી આદિ પ્રાતઃસ્મરણીય આર્ય સભારીઓ જોમના સ્વયંવર થયેલા તે પશુ શું નવ વર્ષ સુધીજ કુમારી રહેલી કે ?

ગુરૂ—સમાજ અને તેના સુધારાની પ્રારંભી અવસ્થામાં કન્યાઓને અનિયમિત કાલ પર્યંત કુમારી રાખી શકાતી હતી; અને તેમના પતિની પસંદગી કરવાની સ્વાધીનતા પણ તેમનેજ આપવામાં આવી હતી ! કિન્તુ સમાજની વિકાસ પામતી અવસ્થામાં એ પ્રથા અનિષ્ટકર મનાવા લાગતાં તે અર્થ અર્થ છે !

ઝોરી—હાલમાં પણ નવમા વર્ષે ઝોરીદાનની પ્રથા બહુ ખરે દેખાતી નથી ? ગુરૂ !

ગુરૂ—હાં ! હાલમાં સમાજની અવસ્થા બદલાઇ ગઇ છે. ક્ષિષ્ટ સમાજમાં કન્યાનો વિવાહ અર્થ સાધ્ય થઈ પડ્યો છે ! પૈસા હોય તો છોડીને મારાં વર ઘર મળે ! આથી શાસ્ત્રે કરાવેલા સમયમાં કન્યાનાં લગ્ન કરી દેવાને માતા પિતા અસમર્થ થાય છે ! સ્હમજી બહેન !

ઝોરી—એ સમસ્ત સામાજિક અંધનોને આપ અનુમોદન આપો છો કે ?

ગુરૂ—નિરૂપાય ! સમાજનાં વિધિ-નિષેધમાં પણ પરિવર્તન થાય છે; પ્રાચીન વિધિ હાલમાં વધુ ટકી શકે તેમ નથી ! બહેન !

ઝોરી—ત્યારે અઢાર કે વીસ વર્ષની કન્યા થતા સુધી તેને કુમારી રાખવામાં શાસ્ત્રવિધિનો ભંગ તથા થતો ? કહેો જોઇએ ?

ગુરુ:—એ તો જે આચારમાં મુકી શકાય તેજ વિધિ કહેવામાં આવે છે । તેને અવિધિ કહીજ ન શકાય ।

ગૌરી:—યુવાવસ્થા પર્વત કુમારી રાખવામાં જે વિધિ છે તો તેને પતિની પસંદગી કરવાની સ્વતંત્રતા આપવાની પણ વિધિ કેમ નહિ કહેવાય ? હું સમજું છું કે મારી ધૃષ્ટતાથી આપને ગુસ્સો ચઢશે ।

ગુરુ:—ના, ના ! તારી વાતથી હું બહુ સંતોષ પામું છું. હું નિષ્પક્ષપાતપણે તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપીશ ! સાંભળ ! કન્યાએ તે પતિની પસંદગી કરવાનો સ્વતંત્રતા આપવાનો રિવાજ હાલમાં સમાજની અંદર પ્રચલિત નથી તેથી તેમાં અવિધિ—તેથી તેનો નિષેધ । આડા—

ગૌરી:—હું એ વિધિ સમાજમાં પુનઃ પ્રચારમાં મૂકવા આહું છું । શરદેવ !

ગુરુ:—જે માર્ગે બીજા દાષ્ટ ગયા નથી તે માર્ગે ચાલવા જતાં વિપત્તિભર્યું લાઝન ભાગવાનો શંકા રહે છે, તે હું બૂલતી નથી બહેન !

ગૌરી:—પ્રત્યેક વિધિનો એક પણ માર્ગદર્શક—નેતા તો હોયજ છે ! લાઝન, દપકા, તિરસ્કાર ગમે તે એક જજુને એકવાર તો રહેવાજ પડશે । ”

ગુરુ:—બહેન, હું શું કરવા પાર છે ? તારું તેજોમય દેહિધ્માન મુખ સ્વચ્છ દર્પણની માફક તારા હૃદયનું પ્રતિબિમ્બ પાડે છે. શું સંકલ્પ કર્યો છે તેજરિવની ।

ગોરી:—જરા, બીજી મે એક વાતો સાંભળી લો । દેવ ।
કન્યાનો વિવાહ આટલો અર્થ-સાપેક્ષ સાથી થયો ?

ગુરુ:—મનુષ્ય રૂઢીનો કાસ છે; સમાજ :પણ રીતિરિવાજની
ગુલામ બની જાય છે એ રૂઢીએ રીતિરિવાજ અમ્મલ કરવાને કાસ
આગળ પડવા માહતું નથી.”

ગોરી:—એથી સમાજનું અનિષ્ટ થતું નથી ?

ગુરુ:—બધું સ્થળે બધીએ વાર થાય છે ।

ગોરી:—એને માટે દોષ કોનો ? કન્યાના પિતાનો કે વરના
પિતાનો ?

ગુરુ:—બહુ વિચારણીય પ્રશ્ન છે । ગોરી તું કહેને કે કોનો ?

ગોરી:—મારા વિચાર પ્રમાણે જે છે તે હું જણાવું છું ।
મારો મત એવો છે કે એના વાસ્તે કન્યાનો પિતાજ દોષપાત્ર છે ।
કન્યાનો પિતા શા માટે પોતાનું સર્વ વેચીસાદીને જમાણ ખરીદવા
તૈયાર થાય ? લગ્ન શું કેવળ સ્ત્રીનાજ પ્રયોજનઅર્થે—પુરુષના માટે
નહિ ? પુરુષના સેવા કરવા નારીને ઇચ્છા થાય; અને સ્ત્રીની સેવા
મેળવવા શું પુરુષને ગરજ નહિ ?

ગુરુ:—ગોરી ! તારી બુદ્ધિ વિષે મને ખ્યાલ હતો પણ તે આ-
ટલી પ્રખર હશે તે મારા જાણવામાં નહિ ।

ગોરી:—મારા રૂપ ગુણની પ્રશંસા આપ અનેકવાર કરો છો
એ ઠીક નહિ, હાહા મહાશય । માત્ર હું તો એટલુંજ કહું છું કે આ
પ્રમાણે નારીજાતિને બહુ ઉતારી નાંખવા જેવું થતું નથી ? સ્ત્રી
આટલી કિંમત વિનાની, અસહ્ય વિષમય, વિનાશ કે ચાર પાંચ

હજાર રૂપીઆ તેની સાથે ન હોય તો તેને કાંઈ સંધરવા ઇચ્છેજ નાહ ! સસરો વહુની સેવાનું મુલ્ય સમજે નહિ અને રૂપીઆનું પ્રમાણ બધું ! સ્વામી સહધર્મિણીના પ્રેમનું મુલ્ય ઠેસી મુઠ્ઠી-સોના રૂપાનો બદલો લેવા પ્રવૃત્ત થાય ! જે પુરૂષ સ્ત્રીની આવી અવગણના કરે, તે ઠીક પશુ સ્ત્રીનું પ્રેમપાત્ર બની શકે નહિ-તે તો સ્ત્રીનો શત્રુ ! એમ કરવાથી પુરૂષની સાથે આનંદે ગૃહ સંસાર ચલાવી શકાય નહિ !

વૃદ્ધ પંડિત અવાચક બન્યા ! ગૃહના ખૂશુઆ પૂરાયેલી, ચિર-કાલ સન્નમસ્કીલ અજ્ઞાન ખાલિકાની આટલી પ્રગલ્ભતા ! વિદ્યારત્ન કોઈક વિરક્ત યથા બોલ્યા “વક્તૃત્વમાં તો તું સાક્ષાત્ સરસ્વતીજ છે હો !”

ગૌરી:—દાદા મહાશય ? હું સમજું છું કે કે આપને ગુસ્સો થયો છે ! તથાપિ હું એમ કહું છું કે સમાજવિધિનું ઉલ્લંઘન કરી જે યુવતી અઢાર વર્ષ પર્થન્ત કુમારી રહી શકી તે બે ગર્ભવં વિધિથી મન માન્યો પતિ પસંદ કરે તો શું તે ધર્મથી અપરાધિની ગણાય ?

“ધર્મથી નહિ !” વિદ્યારત્ન મંત્ર મુગ્ધ બન્યા !

“ધર્મથી નહિ ત્યારે લોકાચારથી ? પિતૃકુલની સમાજના ગુલામ બની શુદ્ધ પાત્ર ઉદયના પુરૂષને સ્વામી તરીકે પસંદ કરે-જેના પરિણામે પિતાના પાંચ હજાર રૂપીઆ ઉપરાંત માલ મિલકત વાડી વજીદા આજીવિકા માટે બમ્મી શકે-તેટલા માટે તે લોકાચારથી અપરાધિની ?”

ગુરુ:—હું વિમુગ્ધ થઈ પડ્યો છું ગૌરી ! તારી વાતનું રહસ્ય મારાથી સમજી શકાતું નથી !

ગૌરી—ત્યારે સાંભળો, મારો સંકલ્પ ! હું પિતાના પૈસાવડે સ્વામી ખરીદનાર નથી; કિન્તુ આ નારીજીવનના વિનિમયથી ગધિર્વ વિધિએ સ્વામી વરીશ ! આપ ત્રિદાન છે ! તેમજ શાસ્ત્ર હોવા સાથે સમાજમાં માનનીય પદ ધરાવો છે ! મારા પિતૃકુળના આપ પુરોહિત છે ! માટે આ કાર્યમાં મને વિધિ બતાવો ! જાનથી હું જે સત્ય તરીકે માનીશ, હૃદયથી જે સરગ સત્ય તરીકે સમજીશ તેજ કરીશ ! સમાજ કે દેશાચારથી દખાઇને સત્યનું ઉલ્લંઘન કરી શકીશ નહિ ! વૃદ્ધ બ્રાહ્મણે અધીરા થઇ ગૌરીને હાથ પકડ્યો અને શુદ્ધ હૃદયથી કોઇ પણ જાતના તર્ક વિતર્ક કર્યા વિના સ્પષ્ટ ભાષામાં કહી દીધું, ગૌરી એ કર્મમાં તને નિષેધ નથી ! ”

ગૌરી પુરોહિતની અર્જુનજ મંસ્તકે ચડાવી તેમના ચરણમાં ભોટી પડતાં સહસ્રા બાલકની માફક રોષ પડી; અને હેઠડે બહુમઠ કંઠે બોલી “ કયાણુ ગુરુદેવ ! મને ક્ષમા કરો ! અંતરની અત્યંત બળતરાથી આટલી પ્રગલ્ભ વાતો હું શીખી છું. ”

હાથ પકડી વૃદ્ધ બ્રાહ્મણે ગૌરીને કહ્યું “ શાંત થા, ગૌરી, મારો આશીર્વાદ છે કે તું ચિરકાલ પર્યંત સુખી થયેશ ! ”

પ્રકરણ ૬ હું.

બન્ધુ વાતસલ્ય.

ગૌરીના દિવસો બહુ શાંતિથી બ્યતીત થવા લાગ્યા ! મુખપરની કલિમા મટી ગઇ; જીવને આનંદ થવા લાગ્યો ! ગૌરી હવે એક-

તમા મોં ચઢાવી વિચારમાં બેસી રહેતી નહોતી પણ ધરના કામકાજમાં
મન અને શક્તિ સોજે સોજા આના પરોવતી ! તેના વિચારમુક્ત
દેહમાં શાંતિનો સંચાર થયો ! છાયાશૂન્ય તરૂની માફક ગૌરીનો દેહ
જે વિચારના ભારથી કૃશ થઇ જતો હતો તે સહસા કોઇક પ્રકાશિત
રશ્મિપાત વડે સતેજ થતાં તે જાણે વધવા માંડી ! પંદર દિવસની
અંદર, નિરંતર લાજથી ભરી જતી કિશોરી કોઇક પ્રગલ્ભ મુવતી
બની ગઇ ! ગૌરીના આ સૌન્દર્ય સ્ફુરણ અને દેહને પૂર્ણ કલાયુક્ત
ખીલેલી જોઇને માતાપિતા વિશેષ વ્યાકુળ થયાં, અહા ! 'સુવર્ણ'
પ્રતિમા ગૌરી કાણ જાણે કેવાય પાત્રને અર્પણુ થશે ?

ગૌરી હવે બણતી ગણતી કાંઇજ નહોતી ! પુસ્તકોના ગાંસડા
ખાંધી પેટીમાં મુકી તેને તાણુ મારી દીધું હતું ! તે વિચારતી : કેમ
જાણ્યું, પુસ્તકો વાંચવાથી કદાચ મનની સ્થિતિ ફરી જાય તો ?
હૃદયનો સંકલ્પ જો બૂલે ચુકે પણ નરમ પડી જાય તો ? બૂલ થાય
તો બૂલ-અપયશ, નિંદા, કલેશ જે થાય તે થાવ દિનતુ પિતૃકુલની
રક્ષા તો કરવીજ પડશે ! ગૌરી સર્વ કામકાજમાં સર્વ કાળે ઉભય
ભાઇઓને સાથેજ રાખતી; તેમાંના ગમે તે એકને રાત્રે પોતાની સાથે
રાખીનેજ સુતી. જ્યારે તેના ચિત્તની દહતા શિથિલ થતી ત્યારે તે
ભાઇના મુખનું દર્શન કરતી; મનમાં કહેતી, આ બે ભાઇઓના કલ્યા-
ણને અર્થે હું મારા સમસ્ત સુખને કેમ તિલાંજલિ આપી નશકું ?
આ ક્ષીરોદ વિરોધના મસ્તિષ્ક ઉપર કોઇ ભયંકર સર્પ ફણા મારે
તો હું તે જગાએ ચિરાતા કાળજે વચમાં ન પડું ? ભાઇ જો જળમાં
ડૂબી જાય તો બહેન ભાઇને બચાવવાને પોતે અમાધ જળમાં અંપા-
યાત ન કરે ? ભાઇને કુઆવીને શું પોતે બચરા પ્રયત્ન કરે ? ભાઇને

રોવડારીને શું પોતે હસવા પ્રવૃત્ત થાય ? નહિ, નહિ ! બાપનું સ્વ-
સ્વ લાઇ હું કુત્રીન ગૃહસ્થની ગૃહિણી થઇશ !-બાપએ દીન વેશે
મારા દ્વારે આવી આશ્રમ લેશે ? તે વખતે મારી સંતતી પરનો
કાંઇક સ્નેહ બચાવી બાપએ પર જો હું આપી શકું તોજ તેમને હું
કાંઈક સહાય કરી શકું ! બાપએ એ આશાએ મુગ્ધ નેત્રે મારા
મોં સામું જોશે ! તેથી મારા સ્વામી ચિંતાઇ જતાં કદાપિ તેમની
અવગણ કરશે-તેમનો અનાદર કરશે ! તે વખતે એ બાપએના જીવને
ઠેટલું કષ્ટ થાય ? બહેન તો કુત્રીન ગૃહસ્થની ગૃહિણી-વકીલની સ્ત્રી
આજ ત્રણ વર્ષમાં એકવાર પણ એણે બાપને સંભાર્યા છે ? છટ્ટ !
કેવી આત્મપરાયણ સ્ત્રી ! હે જગદીશ્વર ! મને બસ આપ, સાહસિક
બનાવ, સંકલ્પ સાધના માટે સામર્થ્ય દે ! આશામાં વિશ્વાસ અને
કર્મમાં શ્રદ્ધા આપી મને સુખી કર ! જે દુઃખાહસ હું કરું છું તે-હે
અંતર્યામી, તમે, હૃદય-પરીક્ષણથી જુઓ, સ્વાર્થને માટે નહિ
આત્મસુખની લાલસા માટે નહિ-કિન્તુ બંધુઓના કલ્યાણ અર્થે-
પિતૃકુળના રક્ષણ અર્થે ! નહિતો હું વિધવા થઇશ, કલંકિત થઇશ,
સર્વધર્મથી બ્રષ્ટ થઇશ ! માટે સહાય થાવ ! ”

આમ ચિંતાનો અંત ન આવ્યો ! તેતો ઉલટી વધવા માંડી !
કાંચનની માફક ગૌરીનુ તેજ પણ વધવા માંડ્યું ! અંતરનો આવેશ
મુખ પર પ્રકટતાં તે મુખની ઉપમામાં પ્રભાતના સૂર્યથી પ્રકુલ અને
પરિમલના બારથી ગર્વિષ્ટ થયેલા સરખ, પૂર્ણવિકસિત પંકજની
કાન્તિને પણ ગૌરી મ્હાન કરી દેતી હતી.

ચાંદરીને ત્યાં શિવનાથ નિર્ધામત રીતે ઢાળ વેચવાને આવતો
ઢાળ તોળા લેવાને ગૌરી હાજર રહેતી ! એએક દિવસની ઢાળ રાખી

ગૌરી તેને જાણી જોઈને વધારે ફેરા ખવડાવતી. તેથી શિવનાથે એક દિવસ વિનયથી જણાવ્યું “ વધુ નહિ તો કમીમાં કમી સાત દિવસની દાળ એકી વખતે લઈ રાખો તો ઠીક પડે ! દરરોજ આવતાં બહુ ત્રાસ થાય છે ! ”

ગૌરીએ જણાવ્યું “ તે કાંઈ ચાલે ? એક દિવસે સાત દિવસનું સામટું ખાઈ લેવાય ! એમ મોજશોખ કરતાં કાંઈ વેપાર થાય કે ? ” આ વાત કહી લાગી કિન્તુ સ્વર બહુજ મધુર ! શિવનાથ ગૌરીના મુખ તરફ જોઈ રહ્યો ! બહુ તર્કવિતર્કથી બહીતાં બહીતાં લજ્જાથી તેણે જોયું કે કિશોરીના રક્ત અંધર પર હાસ્યદી મધુર છાયા ખીલી રહી હતી ! શિવનાથનાં નેત્રના રશ્મિપાતથી ચાકત થઈ ગૌરીએ મુખ નીચું કર્યું અને નેત્રદય પ્રકાશથી પવ્વકારી સરસ દષ્ટિ ખેંચી લીધી. શી કામ રક્ત છટા તેના મુખમંડળ પર છવાઈ ગઈ હતી ! સહસા ગૌરીના લલાટ અને નાસિકાંત્ર ઉપર સ્વેદ મિંદુઓ પુરી નીકળ્યા ! શિવનાથના અતરમાં જાણે કાંઈએ અવાજ કર્યો “ છદ્ ” પશ્ચાતાપથી યુવકે મુખ નીચું કર્યું ! બચ્ચ ચિત્તે તે ચાલ્યો ગયો ! ગૌરીએ દૂર દષ્ટિ ફેંકી શિવનાથના મનનો લાવ તથા ચંદનવલનનું નિરીક્ષણ કર્યું, પછી મનમાં જોલી “ સરસ સ્વભાવના સ્વતંત્ર મિનજી યુવક ! તું શું સમજતો હશે ? તારા પરિશ્રાંત લલાટનો સ્વેદ લુછવા મારો આ હસ્ત ફેટલો આતુર છે ! મેં તો ચંદનચર્ચિત પંખા લટકાવી મુક્યા છે ! તું આટલો પરિશ્રમિત થઈ ગયો છું તો થોડો વખત પવન કેમ ખાતો નથી ? તને પવન નાખે એવું તો કાંઈ તારૂં નથીજ ને ? મેં કહ્યું બાપણ કહ્યું તે વખતે તું કેમ ન બોલ્યો કે “-તું મોટાં માણસની છાંદી થઈ ગરીબને આટલી પીડા આપે

તે કીધું કહેવાય ?” જે માતા અને બાપભાઈની સેવા કરે છે, માથે બોળે બાઈ-ઉપરાંત દુર્વહ અપમાનનો બાર શિરપર ધારણ કરી પ્રકુલ વદને બટકે છે તે આમ ફટલા દિવસ હાથકી દશામાં રહેશે ! ગૌરીનાં નયનોના ખુણામાં જળાયે અજળાયે અશ્રુબિન્દુ આવી ગયાં !

રામબાણુ ત્યાં આગળ યજ્ઞ જતો હતો. ગૌરી એકાંત ઉભી ઉભી વિચાર કરે છે : તેના નયનોમાં અશ્રુ હતાં-મુખમાં ડગ પણ મંબીર ! આવી સ્થિતિ જોઈ પિતાના મનમાં બહુ માફું લાગ્યું, ગૌરી માટે રામબાણુને અંતઃકરણમાં ઘણું દુઃખ થતું હતું. કર્ણાજનક સ્વરે તેણે કહ્યું “ ગૌરી, કેમ બેઠા, એવા શા વિચારમાં પડી છું ? હું એક દાડી વિનાનો યજ્ઞશ તો બલે તથાપિ તને અપાત્રે કરી માળે અર્પણ નહિ કરું ! ”

ગૌરીની ચમક ભાંગી ! અત્યંત દુઃખી મર્મભેદક કંપિત સ્વરે ગૌરીએ જૂમ પાડી “ ઓ બાપુ ! ” કુલ ઉદારક, જાનહવીસોત ગૌરીના હૃદયકંઠમાં ઉછળી ઉઠ્યો હતો જે કાંઈપણ દુર્નિવાર શિક્ષાનો પ્રહાર થવા છતાં તુડી શકે એવો નહતો ! સ્હામો વિરૂદ્ધ વેગે આશ્રમ સ્થાનનું મંથન કરી નાખતો હતો ! ગૌરીની સ્થિતિ જોતાં રામબાણુ તેથીપણ વિશેષ વ્યથિત થઈ બોલ્યા “ શું કહેવા જતી હતી ગૌરી, કહેને બેઠા ? ”

ગૌરીએ કહ્યું “ બાપુ ! માબાપ સંતાનને સર્વસ્વ આપી દેવા રાજી થાય ત્યારે માબાપ પ્રત્યે સંતાનનું શું કાંઈપણ કર્તવ્ય નહિ હોય ? ”

“શું કહે છે બેટા ?”

“મારા માટે આપ રસ્તાના ફરીર બનવા તૈયાર થાવ છે. ફરીરાદ વિનોદને બીજા માંગતા કરી મૂકતાં પણ ખ્હીતા નથી !”

“શું કરીએ, ગૌરી, ઉપાય નથી !”

“આપ એક સંતાનના હિતને વાસ્તે બીજાં બેનું સત્યાનાશ વાળવા બેઠા નથી ?”

“ગૌરી બેટા, આટલા બધા તર્ક વિતર્ક તારે શું કરવા બેઠીએ ?”

“તર્ક વિતર્ક તો કરવાજ બેઠીએ ! બાપુ ગુસ્સે ન થશો ! પણ કહો, મોટી બહેનને તો આપે સુખાત્ર બેઠને દીધી છે ને ?”

“મારી સાથે જમાઇનો સદ્ભાવ નથી છતાં છોકરી તો સુખી છે ને ?”

“બાપુ ! આ વાત કહેતાં હું દોષપાત્ર ગણાઇશ કિન્તુ સાંભળો, અવિવેકથી પિતાનું મન દુભવીને કન્યા સ્વામીને ઘેર રાણીગીરી કરીને પણ શું સુખ-ખામતી હશે તે હું સમજતી નથી ! આપે બહેનને સુખના સંસારમાં દીધી નથી—દુઃખના સંસારનો વનવાસ આપ્યો છે !”

એ તો એનું ભાવિ ! મારા પ્રગતનમાં કાંઈ ખામી નહતી !”

“મારી તો ખાત્રી છે કે પિતા ધરતું બધું વેચી સાટી પુત્રી માટે સારો વર શોધી કાઢે, તો પણ કન્યાદાન સમયે એ પિતાના અંતઃકરણમાંથી જાણ્યે અજાણ્યે નિરાશાનો એકાદ નિશ્વાસ છૂટે, તો તેથી પણ કન્યાના સર્વ સુખ ઉપર પાણી ફરી વળે છે !”

“તું આટલી બુદ્ધિશાળી છે તેથી મારી ચિંતામાં ઉલટ વધારો માય છે ! ગૌરી !”

“બાપુ ! મારા માટે ચિંતા કરતી વખતે ક્ષીરોદ વિનોદના મોં તરફ એકવાર દષ્ટિપાત કરજો !”

“ગૌરી, તે હું સમજું છું, કિન્તુ કરવું શું ?”

“બાપુ ! મને સ્વતંત્રતા આપો-મારું સારું માફું બાગ્ય બોગવી લેવાની મને સ્વતંત્રતા આપો !”

“એટલે તારી શું ઇચ્છા છે ?”

“મારા પિતા પાસેથી અગાઉથી રૂપિયા લઈ, મારા બરણ પોષણનો બાર મહણ કરવા આદત કાઢી પણ્ય પુરૂષના ધરતું અન્ન-જળ આ ચૌધરી કુળની દન્યા મોંએ અરાકશે નહિ-એ મારી બીજી પ્રતીજ્ઞા છે !”

ગૌરી પિતાની સન્મુખ વિશેષ ઉભી રહી નહિ ! રામબાણુએ જોયું કે ખરેખર કુદરતે કામ તેજસ્વીની બાલિકાજ સરજી છે !

પ્રકરણ ૭ મું.

રમુજી શંકર.

આજે દાજ આપવાની વારી હતી. છતાં શિવનાથ દાજ આપવા આવ્યો નાહ. પણ શિવનાથનો ન્દાનો બાર્ષ-દશ વર્ષનો બાલક શંકર આજે તે સ્થળે ઉપસ્થિત થયો ! એના પગે અને ધુંટણે પુષ્કળ ધુળ ચોટેલી હતી. શરીરપર અર્ધ મલિન એક પહેરણ હતું. અને

દાળનો કાથળો માથે હતો ! તે કાથળો નીચે ઉતારી બોલ્યો
 “તમારે દાળ લેવી છે ?” બાલકનો કંઠ-સ્વર ખડ્ડુ મિષ્ટ હતો.
 માતાજીએ સાંભળતાંજ બહાર આવી પૂછ્યું “અલ્યા તું કોણ ?
 તારો ભાઈ કયાં છે ?”

“ભાઈ આજે આન્યા નથી, ને મને મોકલ્યો છે.” એટલું
 કહી બાલક એક બાજુએ ખસીને ઉભા રહેતાં એક ક્યુતર
 બાલતું હતું તે તરફ જોઈ રહ્યો ! જોરીએ કહ્યું “એ તો તારા
 ભાઈનો ખડ્ડુ અન્યાય ! આટલા ન્હાના છોકરાને આવડે એને
 લઈ મોકલ્યો.”

“એમાં શાનો બોજ ? ત્રણ વાતની ત્રણશેર દાળ માત્ર છે.
 તમે વધારે તો લેતાં નથી !”

“તું દાળ તોળી આપશે કે ?”

“તે મારે તોળવાની જરૂર નથી. ભાઈએ તોળેલી છે !”

“તને થાક નથી લાગ્યો, તરસ નથી લાગી, શંકર ? આટલે
 દૂરથી બોજે કુખાડીને આવ્યો છે તે ?”

“ના, ના ! વધારે દૂર કયાં છે ?”

“વારૂ, ત્યારે આલ તારી દાળ લઈને પેસે ઘેરા”

શંકર જોરીની પાછળ કાથળો લઈ ગયો. જોરીએ ત્યાં
 પહોંચતાં શંકરનો બોજ ઉતારી લઈને કહ્યું “શંકર તારા
 ભાઈની તળીયત તો નથી બગડીને ?”

“ના, ! ને આજે બગીચામાં કામ કરે છે !”

“તમારી બગીચામાં શાં શાં ફળ થાય છે ?”

“કેરી, કેળાં, જામ સર્વ થાય છે !”

“શાકભાજી નથી થતાં ?”

“થાય છે ને ! અધું કેટલુંયે ! પુષ્કળ હિંચા વેળાનાં છોડ છે.”

“એ અધું કાણુ વાવે છે ?”

“ભાઈ !”

“તારા ભાઈ ખડા મિજબુ છે ખરે ?

“ના, ! ભાઈ તો કોઈ સાથે કઠી લડાઈ ટટો કરતા નથી !

“તને તારા ભાઈ ખડુ વહાલા લાગે છે કે ?”

“કેમ નહિ ? વહાલા તો લાગે સ્તો ?”

“તારા ભાઈનું લગ્ન થાય તો શું થાય ?”

“મારાં મોટાં ભાભી આવે !”

“તે તારી ઇચ્છા કરે, ચાકરની પેઠે તારાપર વર્તન ચલાવે તો ?”

“હંચ ! ભાઈનો મારાપર કેટલો પ્રેમ છે તે તમે શું જાણો ?

“શંકર સહવારમાં તું શું નાસ્તો કરે છે ?”

“શરખત, ભાખરી, અને દૂધ !”

“તમારે ત્યાં ગાય છે કે ?”

“એક છે ને ? તે પુષ્કળ દૂધ દે છે !”

“તમે તે દૂધની મીઠાઈ બનાવતા નથી ?”

“ના, અમે દૂધ દહીં ખાઈએ છીએ ! શેરેક ઘો પશુ થાય છે !”

“તારી ખા ખડુ વૃદ્ધ છે કે ?”

“ના, આપની ખાના લેખડાં છે ?”

“શંકર તને ભુખ લાગી છે ?”

“ના ! ના !”

“લાગી છેને ! તારા માંપરથી હું સહમજી શકું છું !”

ગૌરીએ શંકરને પોતાની પાસે સોડમાં બેસાડયો; પાલવ વડે તેનું મોં લુછયું ! પણ શંકર સંકોચ પામી આવે. ખસીને કબેઃ રહ્યો ! ગૌરીએ એક ખરણીમાંથી બેએક પેંડા બહાર કાઢી શંકરના હાથમાં મૂકતાં કહ્યું “ખાવા માંડ, શંકર, આ ખાઈજા !”

“શંકર લજબથી જાણે શરમાઈ ગયો ! ખન્ને પેંડા હાથમાં લઈ ભોંય તરફ બેઠ રહ્યો. ગૌરી તેનો હાથ પકડી બોલી; “ખાને શંકર ?”

“ઘેર જઈ ખાઈશ !”

“ના, અહીંજ ખા ! હું જાઉં તો ખરી ! તું જ્યારે તારા ભાઈના લગ્નમાં જઈશ ત્યારે તને આવી કેટલીયે મીઠાઈ ખાવા મળશે નહિ વાઈ ? માટે ખાઈજા !”

“શંકર વિરક્ત સ્વરે બોલ્યો. ” હું જાઉં છું; મારે નિશા-
ળનો વખત થયો છે ”

“બે પેંડા તો ખા, પછી જા ! નહિ ખાય તો છોડવાની નથી !”

શંકર નિરૂપાયે ખાને પેંડા ખાઈ ગયો. ત્યાંથી જમ ખને તેમ જલહીથી નાસી છૂટવાની તેને ઇચ્છા થઈ ! ગૌરી તેનો હાથ પકડતાં બોલી “આ બધી વાત ઘેર જઈ કહી દઈશ નહિ હોં !”

શંકર કંઈ બોલ્યો નહિ !

ગૌરીએ પુનઃ કહ્યું “જે, શું કહું છું ? કહી દઈશ નહિ હોં ?”

“ભાઈને તો કહીશ !”

“હંઅ ? એ નહિ બને ? ”

“તમે મોટા અન્યાય કરો છો ! હું અહીં ફરી આવું નહિ ! ભાઈ કહેશે તો પણ નહિ આવું ” એટલું કહી અત્યંત વ્યથ થઈ તે બહાર નીકળી ગયો !

ગૌરીએ પાછા બોલાવી કહ્યું “શંકર, આ તારો કાથળો રહી ગયો ને ? ”

“કેવી આકૃત ! ” કહી શંકરે કાથળો લેવા પુનઃ મૂલમાં પ્રવેશ કર્યો. શંકરની સાથે ગૌરીની વાતોનો અંત ન આવ્યો. તે બોલી, “શંકર, તારી બા રસોઈ કેવી કરે છે ? ”

“સરસ ! ” કહી શંકરે કાથળો લીધા. ગૌરી પણ શંકરની પાછળ કેટલેક સુધી આગળ વધી બોલી, “શંકર, તારા ભાઈને કહેજે કે કાલે એક શેર મગની દાળ મોકલી આપજે ! ”

ખાદી ખેરો

અને

ખેરાવો

પ્રકરણ ૮ મું.

બે બહેનો.

ઝારીને બહુકાળ પર્યાન્ત પોતાની મોટી બહેન વ્યામા તરફથી કાંઈ પણ સમાચાર મળ્યા ન હતા. તેથી તેણે બહેનને નીચે ધમાણે એક પત્ર લખ્યો:—

પૂજ્ય મોટી બહેનની સેવામાં—

કેટલાક વખતથી આપના કાંઈ ખબર મળ્યા નથી ! છોકરાં છોકરીઓની તબીયત કેવી હશે કાણુ જાણે ? હશે ! મારા બહેનોને મારા પ્રણામ કહેશે. આજે આ પત્રથી આપ ગુસ્સે થઈ જવાનાં છો તે હું જાણું છું. પણ ચિડાવા છતાં, ગુસ્સે થવા છતાં પણ મને મળવા આવજો; નહિ તો બીજાં દશ વર્ષ હું આપની સાથે બોલવાની નથી !

બહેન ! આપનો ઠેવો જીવ ! આપ તો હૃદયના આનંદમાં મગ્ન થઈ સ્વામી ગૃહે સોહાગિની બની નિવાસ કરે છો ! અને હું આપની કેટલી બધી લાડકી બહેન, આજે અઢાર વર્ષ ઉપર જોગણીસમાં વર્ષમાં પ્રવેશ કરવા છતા હજી કુમારી ! પિતાએ જરૂર જમીન ઘરેણે મૂકી આપને માટે સ્વામી મેળવી આપ્યો છે ! મારા માટે યોગ્ય સ્વામી મેળવવાને હવે તેમની પાસે સવડ નથી તથાપિ સંતાન પ્રત્યે માતા પિતાના મ્નેહની સીમા નથી ! ઘરમાંની સર્વ વસ્તુ વેચી સાટીને પણ મારે માટે વર શોધવા તેમણે પ્રયત્નો આદર્યા છે ! કિન્તુ હું તે વરનો અંગીકાર કરનાર નથી. હું સ્વયંવર થઈશ. આ વૈશાખ માસમાં મારો સ્વયંવર થનાર

છે ! તમે તે અગાઉ એક વાર અવશ્ય આવી જાઓ ! જોવાની ઇચ્છા કોને ન થાય ખરેખર ? આ કલિયુગમાં સ્વયંવર જોવાની ઇચ્છા કોણ ન કરે ? જીવ્યા કરતાં જોયું લાડું ! માટે અવશ્ય આવજો ! વૈશાખના પ્રારંભમાં મારા ખનેવીને પાથે પડી, વિનંતી કરીને પણ અવશ્ય આવજો ! કાંઈ ભારે સોગંદ હતી નથી, પણ જરૂર આવજો ! જાણો છો કે માંડે નામ ગૌરી—હું રમશાનવાસી શિવની ગણિણી થવાનું ખુશી છું ! આશીર્વાદ દેજો કે હું માંડે ગૌરી નામ સાર્થક કરી શકું !”

ગૌરીના પત્ર મળતાં શ્યામાને પ્રથમ તો કાંઈ સમજણ પડી નહિ, પછી વિચાર કર્યો કે ગૌરી અત્યાર સુધી અવિવાહિતા રહેવાથી લોકનિંદાએ પાગલ બની ગઈ છે કે શું ? નહિ તો આમ જોળ જોળ ન લાગે ! ગૌરી હમેશાં ટિખળી હતી તેની તેને ખબર હતી ! શ્યામાએ એકવાર પિતાને ઘેર જવા પ્રયત્ન કર્યો ! સ્વામીને વિનય, ધમકી, રૂઢન સર્વાનાં કરી ખતાવ્યાં કિન્તુ એ છોકરીએ માંદી હતી તેથી આ વખતે ખહારગામ જવું અનુકૂળ નહિ પડે એવો ખુલાસો થયો ! તે તો ખાજુએ રહ્યું પણ સ્વામીને ઘેરથી પિયર જતાં આવતાં ગાડીભાડાનોજ લગભગ પચાસ રૂપિયા ખર્ચ થતો હતો. અને એટલાથીયે પુરતું ન થાય ! આથી કાંઈ પણ પ્રકારે જવાનો સંભવ ન જણાતાં શ્યામાએ ગૌરીના પત્રનો ઉત્તર આપ્યો:—

“ ખરેખર ગૌરી ! ”

તારા પત્રનો મર્મ હું સારી રીતે સમજી શકતી નથી ! તું તદ્દન ગાંડી થઈ લાગે છે ! આટલી વય સુધી ઘણીયે કન્યાઓ કુમારી રહે છે ! તું કાંઈ એકલી રહી છું ? તું લાગે છે કે હું

પરમાનંદથી મનવાંછિત સુખ ભોગવું ધું-પણ ખડેન મને શું સુખ છે તે પ્રભુજી જાણે છે ! અને બાણીઓ માંદી છે; તેમની રીતસર દવા કરવાની પણ સવડ થતી નથી ! વધીલાતની કમાણી-માંથી દાળલાત રોટલાની સગવડ પણ ખડુ કળે થાય છે. વધીલ થઇને બેસી રહેવાનો હાલમાં સમય આવ્યો છે-જે બસો આરસો રૂપીઆના દાગીના હતા તે ખીરો મૂક્યા છે ! હજી તદ્દન ખલાસ થઇ ગયા નથી ! સસરાની જે કાંઈ મિલકત હતી તે ભાઈઓએ ટુકડે ટુકડા કરી કાંઈના ન જાણતાં લીલામ કરી નાંખી છે ! એમને અમ્મની પીડા આજે કેટલાક દિવસથી ખુબ વધે જાય છે. કિન્તુ તેનું પણ સુપથ્ય ઔષધ મળતું નથી !

પિતાએ જાગીર ઘરેણે મુઠી મારે લગ્ન કર્યું છે એ વાત સાચી કિન્તુ તેમાં મારો શો અપરાધ ? હું રાજને ઘેર પડી નથી જે એમની સહાયતાનો ઉપકાર ન માનવા માટે તું મને દોષિત ગણે છે ? આ સાત વષમાં જે દેવું વાળી શકાતું નથી તે દેવું પિતાએ કરતું શું ઉચિત હતું ? ખાપુ હંમેશા ખડુ આળસુ રહે છે ! કેવળ દાદાની મિલકતપર અવલંબન ન રાખતાં પોતે જ કાંઈ ખીજું ઉપાર્જન કર્યું હોત તો અત્યારે આટલું કષ્ટ ન પડત ! હું આવી શક્તી નથી તે જાણી તું ખિન્ન થઇશ નહિ, તારા લગ્ન સમયે ખાપુ તેડવા મોકલશે તો અવશ્ય આવીશ !

તારા પત્નનો પાછલો ભાગ મેં માથાકુટ કરવા છતાં હું સમજી શકી નહિ ! મારા બનેલી જેવા કાયદાના લાલેલા બી. એ. બી. એલ. વધીલના ભેજમાં પણ તેનો અર્થ સમજાયો નહિ ! તોપણ મારી એટલી તો બલામણુ છે કે લખતાં વાંચતાં

ચીખીને, નવલકથાઓ વાંચીને ખાપદાદાના કુલને લાંછન લગાડી બેસીશ નહિ ! અવશ્ય તારાપર મારો અથાગ પ્રેમ છે. તારા જેવી વિચારશીલ છાત્રી મેં બીજી કયાંય જોઈ નથી ! તારા હાથે ઠાઠ પાણી દુધકૂત્ય થનાર નથી એવો મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે ! મારો આશીર્વાદ છે કે તું નિરંતર સુખી થજે ! ખા અને ખાપુને મારા પ્રણામ કરો ! ક્ષીરોદ-વિનોદને આશીર્વાદ.

લી. તારી વિદ્યાગી બહેન

શ્યામાની શુભાશિષ્ય.

બહેનનાં પત્ર મળતાં જોરી સુખી કે અસુખી થઈ તેનો તે પોતેજ નિર્ણય કરી શકી નહિ ! પત્ર માતાને આપતાં તેણે જણાવ્યું.

“ખા, જુઓ તમારા પાંચહજાર રૂપીઆના વરરાજના ઘેર બહેનનું સુખ !”

આ પત્રથી જોરીના સંકલ્પ સાધનમાં કાંઈક વિશેષ અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થઈ એમાં તો કાંઈ સંદેહજ નહતો !

“તમે તો ભારે કરી, તમે બંનેય (ભક્તિ બહેનને ઉદ્દેશીને) જેટલું કર્યું તેટલું હિંદુસ્તાન કરે તો આજે દેશને ધારાસભાદ્વારા માગણી નહીં કરવી પડે કે ગાંધીને છોડો. હું એમને એમ છૂટી જાઉં, ચેરવડાની કુંચી તમારા હાથમાં આવી જાય અને મને છોડવામાં આવે તોયે મને તેમાં ઉત્તર નથી.”

પ્રકરણ ૯ મું.

“મુહર્ત્ત” સંકેત

આજે ચૌધરીની હવેલીએ શિવનાથ અને શંકર બંને દાળ આપવાને આવ્યા હતા. તે દિવસે બનેલી વાત શંકરે બાઇને અક્ષરશઃ કહી હતી? તેણે સાથે સાથે એમ પણ જણાવ્યું હતું કે ચૌધરીને ઘેર ગૌરી ખડેન કરીને એક છોડી બહુ બલી છે પણ બહુ અટક્યાળી? મને જો પેંડા તેણે ખાવા આપ્યા હતા તેવા સુંદર પેંડા મેં કદી ખાધા નહોતા! તે દિવસે શંકરે કહ્યું હતું કે હવે ચૌધરીને ત્યાં દાળ આપવા હું આવીશ નહિ! કિન્તુ તે વાતનું વચન તે પાળી શક્યો નહિ! વચમાં વચમાં તે ત્યાં આવતો; માત્ર પેંડાના લોભે નહિ પણ ગૌરીનો વર્તીલાપ તેને બહુ મધુર લાગતો હતો! ગૌરીનું મુખ બહુ સુંદર જણાતું હતું. ગૌરીનો આદર અત્યંત મધુમય હતો! શંકરે એક દિવસે કહ્યું “બાઇ, આપણે ઘેર આટલી ખમી ઠાકડી થાય છે તે બે ચાર ગૌરી ખડેનને ન અપાય? મને તે રોજ કંઈને કંઈ ખાવાનું આપે છે.” શિવનાથે હસીને જણાવ્યું “ના, શંકર, મોટા માણસને કાંઈ એવું તેવું અપાય નહિ! કહેશે કે ખુસામત કરે છો!” આટલા દિવસ શિવનાથ પણ કાંઈક વિચારમાં પડી ગયા હતા. ગૌરીનો આ કેવો વ્યવહાર? અઢાર વર્ષની કુમારિકા યુવતી મારી સાથે આમ નિઃસંકોચે બહાર આવે છે. આટલા મોટા ઘરની શ્રીમંત ઠંન્ધા ગૌરી આ શંકરને આટલું બધું હેત કરે-મારા

પ્રત્યે પાણુ તેનો ખડુ પ્રીતિમય ભાવ જણાય છે ! હું ગૌરીનો ગુરુપુત્ર-તેથી ગૌરી મારા પ્રત્યે આટલી સહાનુભૂતિ ખતાવતી હશે ? હું સારા માણસનો છોકરો થઈ દાળની ફેરી કંઈ છું તેથી ગૌરીને જાણે ખડુ દુઃખ થતું હોય એમ લાગે છે ! અજ્ઞાન બાલિકા સમજતી નથી ! અભિમાનમાં ખેસી રહી ઉપવાસી મરવા કરતાં આ કામ કરવામાં કાંઈ લાંછન નથી ! એ ઉપરાંત ગૌરીના મનમાં ખેશક ખીલ પાણુ કાંઈક ચિંતા છે. છટ છટ ! હું શે વિચાર કંઈ છું ! ખરેખર એ તરણુ અવસ્થાનોજ દોષ છે ! એમાં તો સંદેહજ નથી ! ધિક્કાર છે આ બાવીસ વર્ષની વયને ! પિતાની વિદ્યાર્થીની શિષ્યા ગૌરી—જેનાપર સહોદરી તુલ્ય સ્નેહ કરાય તેનો આ હું કેવી ભાવનાથી વિચાર કંઈ છું ? હું વયમાં વયમાં દાળની ફેરી કરતાં કરતાં મોટા મહાસયના માલિક મહાજન થવાનું સ્વપ્ન જોઉં છું પાણુ તે આકાશ-કુસુમના સ્વપ્નવત છે ! હોણુજાણે જોખસલ્લીના ઘાટવાની માફક દાળની ગુણુ મારાથી નાખી તો નહિ દેવાય ? પ્રભુ જાણે ! સંભમ અવસ્થામાં ધતર સાલય જે બુદ્ધિ-મતિ ગૌરી સમજી જાય તો !” આમ દાળનો કોથળો લઈ ચૌધરી ની હવેલી વિચારમાં ને વિચારમાં ચૂકી જતાં શિવનાથનું હૈયું તે જાણે દૂર રહી હોય એમ માનવા લાગ્યું. ચંચળ ચરણુ શિથિલ થવા લાગ્યા ‘ગૌરી સન્મુખ આવી ચક્ષુ ફેરવી જ દિવસે મને દર્શન ન દે તે દિવસ મારા મનમાં શું શુંએ થઈ જાય છે ? આ રોગ કાંઈ જોવા તેવો નથી ! શિવનાથ ! ચૌધરીને ત્યાં તારે દાળ લઈ જવાનું ખંધ કરવામાંજ તારું શ્રેય છે ! શંકરને મોકલી સકાય ? કિન્તુ તેથી તો વધુ અશાંતિ થાય ! શંકર ચૌધરીને ત્યાંથી પાછા ફરતાં દસ મિનિટ સુધી લાઈ આવજ ગૌરીજીનેની

વાતચિત્ત કર્યા વિના છોડે તેવો ન હતો. ગૌરીને તેણે હવે ખડેન ટહી બોલાવા માંડી હતી ! શંકરે તે દિવસે ગૌરીને કહ્યું હતું “ખડેન, અમારે ત્યાં બહુ કાકડી થાય છે. તમારે માટે બે ચાર લાવું ? બાકી કહેતા હતા કે તેમ કરતાં તમને ગુસ્સે ચડશે !” ગૌરીએ હસતાં હસતાં આગ્રહપૂર્વક કહ્યું “ના, જરૂર લાવજે અહીં ! શંકર, મને કાચી કાકડી બહુ ભાવે છે. તારીબાને કડીને લાવજે. બાકીને ન કહીશ !”

આવી પ્રેમાળ ખડેનને શું ન આપી શકાય ? શંકરે છાનાં-માના ચાર પાંચ કાકડી લઈ આવી ગૌરીને આપી !

આજ સંધ્યા સમય પૂર્વે શિવનાથ ઐધરીને ઘેર દાળ આપી પાછો ફરતા હતા. ગૌરીનો આજ તેને મેળાપ નહોતો થયો તેથી તેના મનમાં કાંઈ કાંઈ થઈ ગયું હતું ! બિચારો રસ્તામાં ધીમે ધીમે ચાલતો હતો ! એ રસ્તો ઐધરીના મકાન આગળથી ખારી પાસે થઈને પડતો હતો. મકાનની દિવાલની પાછળ એક બકુલનું વૃક્ષ હતું-ફૂલ ફુટેલાં હોવાથી ચોતરફ સુગંધઆમાંદથી પ્રકુલિત થઈ ગયું હતું. વૈશાખના સાચાન્ધકાલે બકુલવૃક્ષ નીચે જઈ આરામ લેતાં જોનાં પ્રાણુ પળવાર પણ આનંદોલ્લાસ ન પામે તેને પાવાણુની ઉપમાં આપતાં પણ સંકેત થતાં નથી ! બકુલ પુષ્પના સુવાસથી ઉલ્લસિત હૃદયવાળો યુવક શિવનાથ પોતાનો ખાલી કોથળો એક હાથે ખાંધપર નાંખી વાંકી નજરે બકુલની ધીચોધીય ડાળીઓ અને પત્રાવલિ જોતો હતો એવામાં વૃક્ષના અંદરના ભાગમાંથી ગૌરીએ હાંક મારી “ઉભો રહે, દાળવાળો !”

શિવનાથ ચમકીને હલો રહ્યો ! ગૌરીના મુખ તરફ બેયું-
થોડા વખત પરજ તે મુખ તરફ ન બેવાની જ પ્રતિજ્ઞા તેણે કરી
હતી તેને તે વિસરી ગયો ! બેયું તો ગૌરીનું લાલ મુખ હજી પણ
વધુ લાલ થતું હતું ! સમસ્ત દેહચંદ્રિનું બહો ઠે સઘળું રક્ત
મુખ પર આવી ગયું હતું. તેના આશ્ચર્ય કંપતા હતા ! બોલતાં
બોલતાં તે અચકાતી હતી. ચક્ષુની પાંપણો જળમાં ડુબી ડુબી
થઈ રહી હતી ! અહા ! આ શું !” શિવનાથ બોલ્યો “ શું કહો
છો ગૌરી ?” એમ કહી તેણે કાથળો ખાંધથી ઉતારી હાથમાં
લીધો. ગૌરી બેઝેકવાર અચકાઈ પુનઃ સજ થઈ બોલી “આજ-
કાલ લગ્ન કરતાં વેંત પૈસા મળે છે. ત્યારે તમે પણ લગ્ન કરી
પૈસા મેળવી કોઈ મોટી દુકાન કરોને ? આમ ફેરી કરી કેમ
કરી દિવસ કાઢશો ?”

ગૌરીનું કથન સાંભળી શિવનાથથી હસ્યાવિના રહેવાયું
નહિ ! તેણે કહ્યું “ લગ્ન કરતાં શું સર્વને પૈસા મળે છે ?”

“ કેમ ન મળે ? તમે કુલીન કુટુંબના છો, શાળામાં બહોલા
છો સુંદર ચહેરાવાળા અને રૂપાળા છે !”

“ આ બ્યંગ કેમ ચલાવો છો ? ગૌરી !”

“ બ્યંગ નહિ, સત્યવાત છે ! આ સમાજમાં રૂપીઆ લીધા
વિના પુરૂષ સ્ત્રીના બાર માથાપર લેતો નથી ! જુઓ છાને, આજ-
ણીશ વર્ષ વીતી ગયા છતાં આ જીવન કેમે કંઈ વેચી
શકાતું નથી !”

“ આ સર્વ તર્કનો હું શો ઉત્તર દઉં ?”

“ તમે કહો, લગ્ન કરી પૈસા લેશો કે નહિ ?”

“ લગ્ન કરવું કે નહિ તેજ હું નક્કી કહી શકતો નથી !”

“લગ્ન નહિ કરે તો ચિરકાલપર્યંત શું તમારી વૃદ્ધમાતા તમારાં દળણાં દબા કરશે—અને હાથ ખાળી રાંધી ખવડાવશે?”

“તમે તો ખુબ તર્કવાદિની દેખાએ છો ને!”

“કહો, ત્યારે લગ્ન કરી પૈસા લેશે કે નહિ?”

“ના!”

“તો પરમ દિવસે આ વખતે આ સ્થળે આવી ખડા શ્રવાનું વચન આપો!”

“ના, હવે તો હું તમારા મહેલમાં પણ નહિ આવું?”

“કેમ, વાર?”

“તમે સમજતાં નથી! આ તમારી ખાદ્યાવસ્થા નથી. આવા વખતે આ પ્રમાણે તમારી ને મારી મુલાકાત થઈ વાર્તાલાપ થાય એમાં ધર્મની દૃષ્ટિએ કેટલો દોષ છે?”

“તમે એવો ભય શું કરવા રાખો છો? હું સ્ત્રી—યુવતી આવા મોટા ઘરની કન્યા—છતાં હું ખડીતી નથી અને તમે કેમ ખીહો છો? ધર્મનાં પગલેથી પાછા હઠવાનું હું કરતી હશે એવો આપને ખ્યાલ પણ શું કરવા આવે એમ છે?”

“પણ હું ગરીબ—નીચલા દરજ્જાનો માણસ!”

“તમે પુરુષ છો, સ્વતંત્ર છો; તમે મહાન પુરુષ છો!” જૈરીની સ્પષ્ટ ભાષા, સ્પષ્ટ દૃષ્ટિ, અતિ સ્પષ્ટ પવિત્રતાની જ્યોતિ તેના મુખમંડળ પર સ્ફુરી રહી હતી. મુગ્ધ ચિત્તે શિવનાથે કહ્યું “મને શું કરવાનું કહો છો?”

“પરમ દિવસે આ વખતે આ સ્થળે આવી તમારે ઉભા રહેવું. સ્થિર ચિત્તે ઈષ્ટ દેવતાપર ધ્યાન લગાડી અહીં રાહ જોવી! નિર્ભયતાથી—નિઃસંકોચથી!” સહમજ્યા કે? શુભમુદ્રત સાધવાનું છે!”

“વાર ! ઠીક !”

ગોરી બીજીત્રીજી વાત ન કહેતાં દ્વાર ખોલી ઘરમાં ગઈ. શિવનાથ ઉભોજ રહ્યો. એકલા શૂન્ય નયને તંદ્રાવિષ્ટની પેઠે ઘણી વાર ત્યાંજ ઠરી ગયો ? સપ્તમીનો અંદ્ર ખડુલ વૃક્ષનાં પત્રોમાં થઈને સ્નિગ્ધ રશ્મિવડે શિવનાથના લલાટ પ્રદેશપર વળગેલાં સ્વેદ ખિન્દુને ઉજળવળ કરવા લાગ્યો. સંધ્યા સમયનો શીતળ સમીર કુસુમ રાશિમાં વહન કરીને તેના મસ્તિષ્કપર કુદરતના આશીર્વાદની વૃષ્ટિ કરતી હતી ચાંધરીના મકાનના ભાંગેલા છાપરાપર લપાયેલા ઘુવડે ખડુલની ડાળે ચડી ખેવાર ખૂમ પાડી, મુગ્ધ યુવકને જાણે ચેતન્યજ ન હતું, એક ગાયોનો રખવાળ ગોફળુગોળો લઈ આવી હાંકતાં ખોલ્યા, “અહીંયાં કેમ ઉભો છે ? ગાયો અહીં નથી આવવાની ? અલ્યા કેમ તારાથી ઉડી જવાતું નથી કે ?”

તે રક્ષ સ્વરથી શિવનાથ ચમક્યો ! ગર્ભગલિત થઈ શિવનાથ જરા પાછો હઠી ઉભો રહ્યો ! ભરવાડ નિકટ આવી શિવનાથને જોતાં આશ્ચર્ય પામી ખોલ્યો. “હાં, ઠીક ! ખાખુજી ! આપ અહીં ગુપચુપ ઉભા રહી શું વિચાર કરો છો ?”

શિવનાથે ઉપચુકત પ્રશ્નનો કાંઈ પણ જવાબ ન આપતાં ઉતાવળે પગે ચાલવા માંડ્યું. ભરવાડ કાંઈ ઓછો રસિક નહોતો ! તેણે મનમાં વિચાર કર્યો. “આ ખાખુજી સારા માણસ થઈને દાળવાળા ખન્યા છે; અને મકાનમાં દાળ પુરી પાડે છે ! આજે જોયું તો પાછલે ખારણે, ખડુલવૃક્ષ નીચે ઉભેલા ! આ શો ઘોટાળો હશે ! પ્રભુને માલુમ ! કાંઈ અહુર્તનો અકેત હશે !”

પ્રકરણ ૧૦ મું.

“ગાંધવ વિવાહ.”

આજે ગૌરીએ ઉપવાસ કર્યો હતો. રવિવાર હોય તેને આજે સૂર્યવ્રત હતું. અને પ્રહોષ સમયે પુરોહિત મહાશય આવતાં સૂર્યપૂજા, અધ્યપાઘ વિગેરે વિધિ કર્યા બાદ ભોજન થવાનું હતું !

ગૌરી આજે કાંઈ પણ ગૃહકાર્યમાં મન લગાડતી નહોતી ! જોણે તો માત્ર ફુલ તુલસી લાવી, ચંદન ઘસી પૂજાની તૈયારીઓ કરી રાખી ! કાંઈની સાથે કાંઈ વાત નહિ કે ચીત નહિ, પોતાના જ ખંડમાં અને પોતાનાજ મનમાં તે સમાઈ રહી ! બે પ્રહર પછી ક્ષીરોદ, વિનોદને જોલાવી તેણે પોતાની પાસે બેસાડ્યા. પછી જોલી “લાઇ, આજે તમે મને અહીં સુકીને જતા ન રહેશો. મને ખડુ ખડીક લાગે છે !” ગરેખર ગૌરી વચમાં વચમાં થરથરી ઉઠતી હતી. વિનોદે પૂછ્યું. “એમ કેમ ખડેન ?”

“એ તો લાઇ, મને કાણુ જાણે કેમ ભય લાગે છે; હાં, વાડ, મને જો બાપુ અને બા લદે તો આપણે શું કરીએ ?”

“શું કરવા લદે ? એવું શું બન્યું છે તે લદે ?”

“જો હું મોટો અન્યાય કરું-એવો કાંઈ દોષ કરું કે મને તે ઘરમાં ન રાખે”

“આ તું શું બોલે છે ?”

“જોલો, લાઇ, પણ તમે તો મારાપર નહિ ગુસ્સે થાવને ?”

“ના, બહેન, કદિ નહિ !”

“હું આજે બહુલ વૃક્ષ નીચે પૂજા કરવા જવાની છું; તે સંધ્યાકાળે જવાનું છે માટે મારી સાથે તમે આવજો નહિ તો મને બહીક લાગશે !”

“હા, હા ! તે આવીશુંસ્તો !”

પ્રદોષકાલ થયો ! પુરોહિત મહારાજ વિચારતનજી પણ આવી પહોંચ્યા ?

તેમણે કહ્યું “બહેન, ગૌરી, ગૌરીપૂજનું આજે શું પ્રયોજન છે ?”

“પધારો, ગુરજ !” કહી ગૌરીએ વિચારતનને પ્રણામ કર્યો. પછી બોલી “પૂજનું પ્રયોજન સર્વ યથાસ્થિત છે ! અને સામગ્રી પણ સર્વ તૈયાર છે ! પણ હજી તો સૂર્યદેવ અસ્ત પામ્યા નથી ! જરા સહજ વાર લગાડો !”

વિચારતને અંદર જઈ જોયું કે એક નવીન તૈયાર કરેલી, ચંદન ચર્ચિત સુવાસિત પુષ્પમાળા પુષ્પપાત્રમાં પડેલી હતી ! પાછલા ભાગે પિત્તળની દીવી ઉપર એક દીપક ભડભટાટ બળતો હતો ! સાહિત્યમાં, પૂજા વ્રત્યમાં માત્ર ફૂલની માળાજ ! આ શું ?” અચાનક વિચારતન બોલી ઉઠ્યા “માત્ર ફૂલની માળાજ ! દુર્ગા, ચાખા, નૈવેદ્ય કાંઈજ નહિ ? કકત માળાજ ? સૂર્યપૂજામાં તો માળાની કાંઈ જરૂર પડતી નથી ?”

“માળા મારા ગળામાં પહેરી કુમારી અવસ્થાનું કલંક મારાથી ન ઘોઈ શકાય ?”

“શાંત થા ! શાંત થા ! એક દસ દિવસ સખુર કર ! આમ ધૈર્ય છોડે કાંઈ પાલવે ?”

વિનોદ પાસે જૌરીએ હુકો ભરી મંગાવી વિધારતનમહાશયને આપ્યો એટલે ધુમ્રપાન કરતા કરતામાં દશ મિનિટ થઈ ગઈ ! અદ્યપસમયમાં પ્રદોષ કાલ થયો !

જૌરીએ દીપક પ્રકટાવ્યો. એક હાથે પુષ્પ પાત્ર અને બીજા હાથે દીપક લઈ ખોલી “પધારો, ગુરુદેવ !”

“ક્યાં ?”

“ખહાર ! બકુલવૃક્ષ નીચે ?”

“ત્યાં શું કરવા ?”

“ત્યાંજ પૂજા રાખી છે !”

“પૂજાની બીજી સામગ્રી ક્યાં છે ?”

“તે સર્વ છે ! આપ પધારોને ? ક્ષીરોદવિનોદ ચાલો.”

જૌરી આગળ આગળ ચાલવા લાગી ! તેના પગ શ્રવણ કંપતા હતા. આટલું નજીક હોવા છતાં પણ જૌરીથી સારીરીતે ચાલી શકાયું નહિ. તે ખોલી “વિનોદ તમે બે ભાઈ મને પકડો. મને બહુ ભય—” આગળ તેનાથી ખોલાયું નહિ ! વિધારતન મહાશય કાંઈક વિસ્મય થઈ તેમની પાછળ ચાલ્યા. ત્રણ બુદ્ધ્યું ! સર્વે જોયું તો શુભ વેશમાં સ્નિગ્ધ કાંતિ-શાંત સૌમ્ય એક યુવક નિર્ગલ ગગનના શશાંક મંડળ તરફ દષ્ટિ સ્થિર કરી હલો રહ્યો હતો ! જૌરી ખહાર આવી પલકવાર પાણુ વિલંબ ન કરતાં પુષ્પપાત્ર ફેંકી દઈ માળા લઈ તે પુરુષના ગળામાં તેણે પહેરાવી દીધી. અને બીજીજ ક્ષણે મર્છિત થઈ તે તરણ યુવકના ચરણમાં લોટી પડી ! “શું થયું, શું થયું” કહી ક્ષીરોદ વિનોદ ચીત્કાર કરવા લાગ્યા. વિધારતન સમજી પુરુષ હતા. પલવારમાં

વિજયવળતા દૂર કરી ઉભય ખાલકોને શાંત થવા તેમણે સમજાવ્યા. પછી કંઈક વ્યગ્રચિત્તે ગૌરીને ઉંચકી બીજી ખાજીએ થઈ મકાનની અંદર લઈ ગયા. ખંધુડીન કાષ્ટ પુતળી સમાન શિવનાથનો હસ્ત પકડી તેઓ ખોદ્યા. “તમે પણ અંદર આવો” આમ સર્વ એકઠા થયા આ સર્વ કાર્ય વિચક્ષણ વિચારતન મહાશયે બહુ ત્વરાથી પુરું કર્યું ! જાહેર રસ્તાપર પાંચ માણસ આવી એકઠા થઈ જાય એવો પ્રસંગજ ન આવવા દીધો !

તુર્તજ રામબાણુ અને તેમની ગૃહિણીને ખોલાવી મંજાવ્યાં. તેઓ પણ આ સર્વ જોઈને વિસ્મિત થઈ બયભીત સ્વરે ખોદ્યાં.

“આ બધું શું છે ?”

“ગૌરીએ ગાંધર્વ લગ્ન કર્યું છે !”

“શું ગાંધર્વ લગ્ન ? શું આ વરરાજ ?”

“હા, એનાજ કંઠમાં માળા આરોપી ગૌરી મૂર્છિત થઈ પડી છે !”

“મરી ગઈ છે કે જીવે છે ?”

“મરી ગઈ નથી ! અને મરવાની પણ નથી ! આટલાં આકુળ વ્યાકુળ શું કરવા થઈ જાય છે ?”

“આશ્ચર્ય ! અરે શિવુ ! તારી આટલી બધી મૃદ્ધતા ?”

વિચારતન મહાશય રામબાણુને અટકાવીને ખોદ્યા “શાંત થાવ, એ ખાલકનો કાંઈ દોષ નથી ! જે દોષ હોય તે તે મારેજ છે !”

આં બાળક પવિત્ર, સરલ પ્રકૃતિનો અને નિદોષ છે !”

“કેમ વાર આપનો દોષ ?”

“મારું કહેવું સાંભળો ! પ્રથમ એક વખત ગૌરીને ચેતન માં લાવો ! અતિ દુઃસાધ્ય કાર્ય સાધવા જતાં ચિત્તને હલ્લેગ સહન થઈ શક્યો નહિ-તેથી બાલિકા મૂર્છા પામી છે. એના માથાપર જળ છાંટો-પવન નાંખો ! શિવનાથ ! આવો !”

આટલું કહી વિદ્યારત્ને શિવનાથને એક ખંડમાં લઈ જઈ બેસાડ્યો. પછી ગૌરીની માતાને તેની શુશ્રુષામાં રોકી રામબાબુને તેમણે પાસે બોલાવી દીધા ! પરમપ્રાણ વિદ્યારત્ન મહાશય સમસ્ત સ્વરૂપ સમજી ગયા ! તેમની સાથે ગૌરીની તર્ક મીમાં-સાથી આરંભીને સર્વ હકિકત પણ રામબાબુને કહી જણાવ્યું કે ગૌરીએ પિતૃકુલ રક્ષણાર્થે-ભાઈભાંડુના મંગલ અર્થે આ કૃત્ય કર્યું છે. કોઈ પણ રીતે ઠામ વિકારને વશ થઈ આ કૃત્ય તેણે કર્યું નથી. આ કાર્ય સર્વાંશે શુભ નિવડશે એમાં સંદેહ નથી !”

“હવે મારે શું કર્તવ્ય રહ્યું છે, ગુરુ !”

“આજે શુભ દિવસ છે ! શેષ રાત્રિના લગ્ન મુહૂર્તમાં પ્રાંનીપત્ય વિધાનથી કન્યાનું સંપ્રદાન કરો !”

“લોકો, જ્ઞાતિસમાજવાળા શું કહેશે ?”

“વયે પહોંચેલી કન્યાનું તેની ઇચ્છાનુસાર સચ્ચરિત્ર ભવ વંશીય પાત્રને સંપ્રદાન કરે છે તેમાં લોકોને શું બોલવાનું છે ! શિવનાથ અપાત્ર નથી-નીચ કુળનો નથી !”

“બેચાર ન્યાતીલાઓને બોલાવવા નથી !”

“નિષ્પ્રયોજન ! આ લગ્નની નિશાનીમાં માત્ર એક સંખ હવનિજ ખસ છે !”

હલ્લેગ, અશાંતિ અને અપમાનથી છિન્ન વિચિત્ર ચિત્તે

રામખાખુએ દેશપૂજ્ય પંડિત વિષ્ણુચંદ્ર મહાશયની અનુસૂચી નેમનેજ માન નથી સાક્ષી રાખી દરિદ્ર ફેરીવાળા શિવનાથને સુવર્ણ પ્રતીમા ગૌરીનું સંપ્રદાન કર્યું !”

માતાઃકાલમાં જ્યારે આ સમાચાર ગામમાં પ્રસરી ત્યારે ગામમાં જાણે ચાલતા વ્યવહારમાં એક નવીન વિષય વધ્યો હોય એમ થયું ! પેલો ભરવાડ બોલ્યો “હું આજ દસ દિવસ થયાં શિવનાથને બહુ વૃક્ષો નીચે ઉભેલો જોતો હતો.” વળી બીજા બોલ્યો “શિવનાથ દિવસમાં પાંચ વખત દાળ આપવા આવતો હતો ! ખડો ભાગ્યશાળી, ભાઈ !”

આ વ્યવહાર રામખાખુ ક્રિવા તેમની સ્ત્રીએ જાણીપ્રત્યે કરવા છતાં તેઓ પ્રસન્ન થઈ શક્યાં નહિ ! કિન્તુ બહુ પ્રસન્નતા વિષ્ણુચંદ્ર મહાશય થયા હતા ! તેમણે શિવનાથની માતાને સંદેશો કહાવ્યો કે શિવનાથ સાક્ષાત્ સક્ષીને સર્થ ઘરમાં આવ્યો છે !”

અમે

તમને સંતોષ આપવાનો દરેક પ્રયત્ન

કરી રહ્યા છીએ

—પણ—

તમે

થોડા ઘણા પણ આહુક વધારી અમારા

—કામમાં ઉત્તેજન આપશો—

પ્રકરણ ૧૧ મું.

“ પ્રતિજ્ઞા પાલન. ”

આટલો મોટો કન્યાનો ભાર માથાપરથી ઉતરી જવા છતાં રામબાબુના ચિત્તને શાંતિ થઈ નહિ ! જાણે કે કોઈ મોટો ખનાવ ખની ગયો હોય એમ ગામમાં જે તે સ્થળે પાંચ માણસના મુખે ગમે તે બોલાતું હતું. પ્રતિષ્ઠિત ઘરોમાંથી કઠોર વક્રોક્તિ ભરેલી ટીકાઓ સાંભળવામાં આવતી હતી ! વાટે ને ઘાટે ગૌરીના લગ્ન પ્રસંગનું આન્દોલન વહન કરતું હતું. આવડા મોટા આખરદાર કુટુંબમાં આવું કલંક ચોંટયું જાણી રામ ઔઘરી વિચાર કરતો :—

હું જીવતાં બાપદાદાના પવિત્ર કુલને કલંક લાગ્યું, એ વંશને હું કુલાંગાર થયો ! ” “ અરેરે ! પૈસાના અભાવે નિરંતર ખિન્ન મને અદાર વર્ષની કન્યાને કુમારી રાખી હતી ! કિન્તુ દરિદ્ર, ગ્રામ્ય ગુરૂમહાશયનો પુત્ર-જે માથે કોથળો લઈ ખારણે ખારણે ફેરી કરતો હતો તેજ છેવટે મારો જમાઈ થયો ” એ યતનાથી તેના હંમેશના શુભ મુખપર જાણે ગાઢ કાલિમા ચોંટી હતી !

કન્યાએ કુટુંબના કલ્યાણ અર્થે આ દુઃસાહસિક કાર્ય કર્યું તથાપિ તેણે ઉચ્ચ કુળને નીચું કર્યું છે ! પિતામાતાની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે ! આથી ગૌરી ઉપર રામબાબુ પ્રથમની માફક અપત્ય સ્નેહ જારી ન રાખી શક્યો ! જમાઈ શિવનાથપર તેમનો ક્રોધ કાયમનોજ રહી ગયો ! સુરૂપ મિષ્ટભાષી શિવનાથે દાળ આપવા ના મિષે વયે પહોંચેલી તરણ કુમારિકા ગૌરીનું મન હરણ કર્યું,

કોઈ જાદુઈ શક્તિ ક્રિયા મંત્ર પ્રયોગ ચલાવ્યો હતો !” વળી મર્મપીડિત શંકા જન્મ પામી, ભવાનીપ્રસાદ વિધારત્ન ઉપર ! “આ કાર્યમાં તેમની સહાનુભૂતિ હતી ! તહિ તો તે અનેક પ્રયત્ને આ કાર્યનું સમર્થન શું કરવા કરે ? અરેખર ! વિધારત્ન મહાશય તે વખતે ભારે ઉલ્લાસમાં હતા ! શિવગૌરીના વિવાહનું આન્દોલન થયું તેજ વખતે તેઓ ખુલા હૃદયે પ્રતિપાદન કરતા હતા કે ગૌરી કુલપાવની કન્યા હતી ! ગૌરી સમાન ત્યાગશીલા તેજસ્વિની કન્યા જે ખંડેશમાં બીજી દસેક જન્મે તો ખંગાળા પ્રાંતના આ મહાન વિપરીત રિવાજનું સમાધાન થઈ જાય ! કેટલી બધી રીતે લાંછન, અને ઉપાલંબની અવગણના કરીને નારીકુલોત્તમા ગૌરીએ આ અપૂર્વ દષ્ટાંત આદર્શ તરીકે મૂક્યું છે !” ગમખાળુ વિચારમાંજ ઝોકું આવતાં વિરામાસનપર પડી ગયા !

ગૌરીના લગ્ન પછી બેત્રણ દિવસ બાદ વિધારત્ન મહાશય ગામમાં ફરવા નીકળતાં રસ્તામાં એક ઓટલાપર પાંચ સાત યુવાન તેમજ વૃદ્ધનું મંડળ જામ્યું હતું, તેમાંના એકજણે પંડિતને ઇશારો કરી પાસે બોલાવ્યા. અને ગૌરીના લગ્નનો વિષય ઉપડ્યો. એક નૈષ્ઠિક, ક્રિયા કર્મઠાંડી બ્રાહ્મણે નાઠ ચડાવી કહ્યું “આપ બહુદર્શી, શાસ્ત્ર પંડિત છો ! વયમાં પણ સારા અનુભવી છે-છતાં સ્ત્રીજાતિની આવા પ્રકારની સ્વતંત્રતા નું આપે સમર્થન કહ્યું છે-એ કેવું વિચિત્ર ? આપને બોતેર વર્ષ તો થઈ જવા આવ્યાં, એટલે વધારે શું કહીએ ?”

“ખરાબર છે ? કિન્તુ તમારો સમાજ પણ અતિ વૃદ્ધ છે ?”

“આવું ને આવું ચાલે તો સમાજ કેટલો વખત ટકી શકે ?
આટલો વયોવૃદ્ધ કર્મવિહીન સમાજ ન પણ ટકે ?”

આશ્ચર્ય ! આ દેશના પ્રધાન પંડિત આપ છો !—આપનો
આ કેવો મત ?”

“સાંભળો, વૃદ્ધાવસ્થા, તેજની હાનિ, રોગનું આક્રમણ, નિય-
મનો જાતિક્રમ પુષ્કળ થાય છે ! બંગસમાજ અતિ વૃદ્ધ થયો છે
ખડુ રોગનું અગાર—એવો સમાજ વધુ ન જ ટકી શકે ! ટકાવી
રાખવાનું પ્રયોજન પણ કાંઈ દેખાતું નથી ! આ વ્યવહાર ભાંગી
જ પડવાનો છે. પછી તે જેટલો જલ્દી પડે તેટલો તેમાં લાભ !”

“સનાતન આર્યધર્મનો લોપ થશે એવી આપની ખાતરી
નથી ?”

“બંગ-સમાજ પદ્ધતિ અને આર્યધર્મને તમે એક માને
છો ? હું ખોતેર વર્ષનો છું; તમે તો હજી બાલક છો !”

“જે કહેવું હોય તે કહો—કાંઈ સમજાતું નથી—કન્યા તેના
વરની પસંદગી કરે એમાં સમાજનું મંગલ થશે એ રહસ્ય હું
સમજતો નથી.”

“મને પણ પ્રથમ સમજાતું નહોતું. ગૌરીના પવિત્ર મુખના
તેજની જ્યોતિ જેટલા દિવસ નહોતી દેખી ત્યાં સુધી હું પણ
સમજી શકતો નહોતો ! સંકટો વિચાર વિવેચન કરતાં પ્રત્યક્ષ
દષ્ટાંતને હું વધારે અગત્યનું સમજું છું ! તે દિવસે ગૌરીની તેજ-
મય મુખશ્રી જોઈ હું સમજી ગયો કે બંગદેશના આ કન્યાદાન
વ્યવહારનું નિરાકરણ કરવાને એ કન્યાની શક્તિ જ યોગ્ય છે !
કોઈપણ વક્તા કે સંસ્કારક ને એ સાધ્ય નથી !”

વિદ્યારત્ન સાથે તર્કમાં કોઈથી જીતાય તેમ ન હતું! કિન્તુ એ પ્રકારમાં તેમનું કોઈએ માન્યું નહિ! છેવટે સમય વધુ થઈ ગયો છે એમ કહી પંડીત મહાશયે ઉઠી રજા લીધી—અને શિવનાથના ઘર તરફ ચાલવા માંડ્યું. સ્હામેથીજ શંકર મળતાં તે અત્યંત આદરપૂર્વક તેમને ઘરમાં લઈ ગયો. શિવનાથે તુર્ત વિદ્યારત્નને નમસ્કાર કરી તેમના પદપ્રાંત આગળ બેસી હાથ બેડતાં કહ્યું “હવે મારે શું કરવું? ગુરૂ મહાશય?”

“કેમ? હવે શું ચિંતા છે?”

“હું અન્નહીન દરિદ્ર, માથે મોટો કોથળો લઈ મા તથા ભાઈનું પોષણ કરું છું, એ રસ્તો છે!”

“કેમ? મુડી સર્વ નાશ પામી છે?”

“ના, તેમ નથી! હું રામચૈધરીનો જમાઈ થઈ હવે ખારણે ખારણે દાળનો કોથળો માથે મુકી ફરી શકું તેમ નથી!”

“કેમ ન થઈ શકે? તેં તો માન અભિમાન તુચ્છ ગણ્યું છે!”

“પોતાનું માન અભિમાન ત્યાગ કરી શકાય કિન્તુ મારી ખાતર એક માનનીય વ્યક્તિને નીચું ઘાલવાનું થાય તે સહન થઈ શકે એમ નથી!”

“વાત સાચી છે! ગામમાં તું હવે કોથળો લઈ ફરી ફરી શકે નહિ! પરંતુ રામબાબુ તને પાંચસો રૂપીઆ આપવા ઈચ્છે છે તે લઈ શહેરમાં જઈને વ્યાપાર ધંધો કરવો!”

“એ રૂપીઆ લેવા શું મારે લાજમ છે?”

“એમાં શું અનુચિત?”

“હું પ્રતિજ્ઞાથી બંધાય ગયો છું કે લગ્ન કરીને એક પાઘ પણ લઇશ નહિ! તે ઉપરાંત સસરાનું અપ્રીતિભર્યું આદર મારાથી મહણ થઈ શકે નહિ! હું એમાં ઘણું નીચતાભર્યું કાર્ય માનું છું”

“એવો દંલ પુરોને ઉચિત નથી! વાર! પણ હું તને પચાસ રૂપીઆ આપું છું. હું ગરીબ બ્રાહ્મણ—મારી બીજી વધારે શક્તિ શી હોય? તથાપિ યથાશક્તિ હું તને સહાય કરીશ! આ પચાસ રૂપીઆ તું લઈ જઈ શહેરમાં જ અને પ્રયત્ન કર! તારી કિન્નતિ થયા વિના રહેનાર નથી!”

શિવનાથનાં વિસ્તૃતનેત્ર વિશેષ વિસ્તૃત—સમુજ્જ્વલ થયાં સહસ્રા તેમાંથી અશ્રુખિન્દુ છૂટયાં! ઉદ્ભાસ પામીને તરણ શિવનાથ ઉચ્ચ ઠંઠે ખોલ્યો “ગુરુદેવ! ત્યારે મને બીજો ભય નથી! પચાસ રૂપીઆ મળતાં હું પાંચ વર્ષમાં તે પચાસ હજાર પેદા કરવાનું સાહસ ખેડી શકીશ; કેમકે મારી પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં આપે મને અપૂર્વ આશ્રય આપ્યો છે! આપની ચણુરજ પર મને અસ્ખલિત શ્રદ્ધા છે!” એટલું કહી તેણે ભક્તિ વિહંગચિત્તે કૃતસતાપૂર્વક વિચારતન મહાશયની ચણુરજ માથે ચડાવી.

ગણી ગાંડી નકલો છે !

નવવલ્લરી

ગુજરાતી સાહિત્યમાં અલંકારશાસ્ત્રના પુસ્તકની ઉણપ પૂરનાર અણુમોલો ગ્રંથ.

કિંમત એક રૂપીયા.

સાહિત્યકુંજ ગ્રંથમાળા

પ્રકરણ ૧૨ મું.

“ શ્રેષ્ઠ સલાહકાર. ”

પ્રવાસમાં જતા પૂર્વે ગૌરીને એકવાર મળવાની શિવનાથને ઇચ્છા થઇ ! લગ્નના દિવસ પછી ગૌરી-શિવનાથનો પરસ્પર મેળાપ થવા પામ્યો ન હતો ! દર્શન પણ નહિતો વાતચિત્તો તો ક્યાંથીજ થાય ? રામબાબુએ વિધિપુરઃસર પોતાની કન્યા ગૌરી શિવનાથને સમર્પણ કરી છતાં લગ્ન પછી કન્યાને સાસરે વળાવવાની કાંઈ તજવીજ કરી નહિ ! શિવનાથે પણ એ સંબંધમાં ચું કે આં કાંઈ કર્યું નહિ ! અતિ કઠોર બંધનમાંથી મુક્ત થયો હોય એમ શિવનાથ ચૌધરીને ઘેરથી ત્વરાયે જઈ માતાના ચરણમાં પડ્યો અને શ્વાસ લીધો ! તેની માતાએ પણ આ કદી નહિ ધારેલી પુત્રવધુનું મુખ જોવાની પ્રબલ આકાંક્ષા તત્કાલ દબાવી રાખી. આજ દશ દિવસની અંદર ચૌધરી કુટુંબ સાથે તેની મુલાકાત સરખી થઇ શકી નહિ ! કેવળ રામબાબુએ એક માણસ મોકલી કહાવ્યું હતું કે “ મારી પાસેથી પાંચસો રૂપીઆ લઈને ક્યાંય પણ જમીન વેચાણ રાખી નોકરી ચાકરીની તજવિજ કરે ! અને સારો રોજગાર કરે ! ” શિવનાથે આને તદ્દન અવજા સરી લીધા સમજી તેનો અસ્વીકાર કર્યો.

આજ શિવનાથે વિચાર કર્યો “ ગૌરીને તેડાવવાનું આજે આને કહું તો શું ? કિન્તુ એ લોકો માતાને કદુ જાપણ સંબંધાવી પાલખી પાછી મોકલે તો ? શકરને મોકલી ગૌરીનો મનો-

ભાવ જાણી લીધો હોય તો ? કિન્તુ ચૌધરીના ઘરનાં માણસો શંકરને દરિદ્ર ગણી તિરસ્કાર કરે તો બાલકના જીવને નાહક કલેશ થાય ! હમણાં આપણે એનું શું કામ પડ્યું છે જૌરી તે આખરે મારીજ જૌરી છે ! એક દિવસ તો મળશેજ ! જ્યારે મળશે ત્યારે વાતચિત કરીશું ! જૌરી ! તુંજ મને દેશાંતર કાઢે છે ! તેં મને વરમાલા આરોપી છે ! તો મારે તારા ચોગ્ય ખનવુંજ બેઠાંજે !”

શિવનાથ ગ્રામ છોડી શહેર તરફ ચાલ્યો, ભવાનીપ્રસાદ વિદ્યારત્ને તીર્થ બમણુ કરી કાંઈક પૈસા ભેગા કર્યા હતા તેમાંથી એક સો રૂપીઆ શિવનાથને આપતાં તેણે વિસ્મય પામી કહ્યું “આપે તો પચાસ રૂપીઆ આપવાનું કહ્યું હતું અને આ તો સો છે !” વિદ્યારત્ને હસીને કહ્યું “પચાસ રૂપીઆમાં તું શું કરે ? પચાસ રૂપીઆના પચાસ હજાર કરવાનું સાહસ કરવાનું કહે છે તો સો રૂપીઆના લાખ થઈ શકશે !”

“મારાપર આપનો આટલો ખર્ચો સ્નેહ, ગુરૂદેવ ?”

“તને હું ઉન્નતિના શિખર પર ચડેલો બેઠો સુખી થઈશ !”

“મારા પ્રત્યે આપના સ્નેહનો આ પક્ષપાત નથી, ગુરૂ ?”

“શિવનાથ ! મેં તને અનેક રોગીની પથારી આગળ શુશ્રુષા કરતો જોયો છે. અનેક મુડદાંને ખાંધે મુકી સ્મશાન લઈ જતાં જોયો છે. તારા મુખપર હું નિખાલસ હૃદયથી આનંદની છાયા બેઠો છું તેથી તારા પ્રત્યે મારા સ્નેહનો પક્ષપાત છે ! મોહ નહિ ! મારે તને આશીર્વાદ છે કે તને ધન, માન પ્રતિષ્ઠા અને સંપત્તિવાન જોયા પછી હું મૃત્યુ પામીશ.”

શિવનાથે દાજીલિંગ શહેરમાં આવી પહોંચતાં એક નાનું સરખું મકાન ભાદે લઈ એક ખોડિંગ હાઉસ ખોલ્યું ! તેમાં સારા આખરદાર દશ યુવકોને માસિક દશ રૂપીઆ પ્રમાણે લઈ જમાડવાનો ખંદોખસ્ત કરવાનું માથે લીધું ! સાથે એક મોઢી-ખાનાની દુકાન ખોલી પોતાની મદદ માટે માત્ર એક ખાલક રાખી લીધો. શિવનાથ જાતે ખજારમાંથી વસ્તુઓ ખરીદી લાવતો જાતે રસોઈ કરતો, જાતે જ પિરસતો ! તેની આવી નૈસર્ગિક સેવાથી ખોડિંગના ગૃહસ્થો થોડાજ દિવસમાં મુગ્ધ ખની ગયા ! શિવનાથે હિસાબ કરી જોયું તો પ્રથમ માસે તેને ત્રીસ રૂપીઆનો નફો થયો !

હવે શિવનાથે માતા તથા ભાઈને દૂર રાખવાનું દુરસ્ત ધાર્યું નહિ ! તેની માતાપર તેણે એક પત્ર લખી જણાવ્યું કે “માતૃશ્રી હું આપનાથી દૂર રહેતાં આપને કદાચ છે-અને મને પણ એકલાં મુઝવણ થાય છે માટે આવતા અષાઢ માસમાં રથયાત્રાના દિવસે આપ અહીં આવવાની ગોઠવણ કરશો ! ઘરનો ખંદોખસ્ત કરવાનો હશે તે ગુરૂ વિચારતજી કરી દેશે. વિશેષમાં ગૌરીને તેડવા મોકલશો. એ વિષયમાં ગુરૂદેવની અનુમતિ લઈ જી કરવું ઘટે તે કરશો !” પત્ર માતાને મળતાં તેણે વિનારતજીને તે ખતાવ્યો અને યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવા કહ્યું, એટલે વિચારતજી મહાશય રામખાણુને ત્યાં ગયા અને જણાવ્યું “રામખાણુ ! ગૌરીને તેની સાસુ સાથે તેના સ્વામીને ઘેર મોકલવી તે તમારું કર્તવ્ય છે ! ગૌરી તમારી દષ્ટિથી દૂર થશે તો તમારા મનની

ગદાનિ પણ કમી થશે. આ બ્રહ્મ વાક્યપર બ્રહ્મા રાખો-કે શ્યામા કરતાં ગૌરી અનેક દરજ્જે સુખી થશે !”

રામબાબુ વિદ્યારત્નની વાતને સંમત થતાં બોલ્યા “ એક વાત જાણવા મારું હું, મહાશય !”

“ વાર, પૂછો !”

“ ગૌરી સ્વયંવરા થઇ છે; આપે પ્રત્યક્ષ તેનું સમર્થન કર્યું છે, હવે સર્વ કન્યાઓ તેજ પ્રમાણે ગૌરીના દષ્ટાંતનું અનુકરણ હશે તો સમાજની શી અવસ્થા થશે ?”

“ ગૌરીનું દષ્ટાંત સહસ્રા અનુકરણીય નથી ! એ દષ્ટાંતનું અનુકરણ કરવાની શક્તિ કેટલી ખંગાળી કન્યાઓમાં જન્મ પામે છે ? હાલમાં કન્યાઓને વીસ વર્ષ પર્યંત અવિવાહિતા રાખવાનો પ્રથા જ્યારે સમાજમાં ચાલી રહ્યો છે ત્યારે મારા મત પ્રમાણે લગ્ન વિષયમાં સ્ત્રીઓને સ્વાતંત્ર્ય મળવું યોગ્ય છે ? ખંગ મહિલાઓ ખી. એ. એમ. એ ની ડિગ્રીવાળા યુવકોની ગૃહિણી થવાનું ગૌરવ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસ કરે, રસોઈઆ, નોકરની સેવામાં લુબ્ધ બની આળસુ દુર્બળ મગજની, ખડુ કન્યાપ્રસવિની, રોગીષ્ટ સંતાનને જન્મ આપનારી થવાનો ત્યાગ કરે અને સખળ સ્વસ્થ શરીરના યુવકોને પસંદ કરી પોતાની સેવા અને પ્રીતિભર્યા ઉલ્લાસથી તેઓને કર્મમાર્ગમાં નિયુક્ત કરી શકે તો વર્તમાન સમયનો આ પતિત સમાજ કાંઈ પણ અંશે ખચી શકે ! શિક્ષિત યુવક આદર્શ શિક્ષણના પ્રભાવે પણ રૂપીઆ લીધા વિના પત્ની ગ્રહણ ન કરે એ સ્ત્રીસમાજની કેવી દારણ અવગણના ? કુમારીઓ તે સમગ્ર

જઠ જો તેજ શિક્ષિતવર્ગને અપમાનનો બદલો આપી શકે તો હું તેને સ્ત્રી જાતિના ગૌરવનો વિષય માનું છું ! જે કન્યા પિતાની મિલકત સંભવિત ગૃહસ્થને આપી સોનારૂપાના મોહથી લઈ જઈ સ્વામીનું મન મુગ્ધ કરી સ્વચ્છંદે તેની સેવામાં પ્રાણ પાથરે, શાસ્ત્ર તેને પતિભક્તિ પરાયણા સતી માની પ્રશંસા કરે છતાં તેને હું આત્મ સન્માનહીન અત્યંત લઘુ હૃદયની માનું ! પુરુષનું પુરુષત્વ તેણે નારીનું નારીત્વ પણ હોવું આવશ્યક છે ! કિન્તુ આજકાલ નારીઓ ઠોટ પાટલૂન પહેરેલા ઓફિસર ગૃહસ્થની ગૃહિણી થવામાં જ નારીત્વનું પ્રધાન ઉપાદાન સમજી લે છે ! હું એ શ્રમશીલા-મલીનવેષા, ગ્રામ્ય લલનામાં જેટલું નારીત્વ દેખું છું તેટલું વધીલ ઓફિસર, મુનસફ, ડેપ્યુટી વિગેરેની ગૃહિણી-ઓના મુખે જોઈ શકતો નથી ! માતા-જનનીની જાતિ સ્ત્રી-તેજ હાસીત્વમાં પરિણત થઈ છે !”

“આ શું બોલો છો, મહાશય ? આવા મહાન સ્માર્ત પંડિત થઈને આપનામતનું આટલું બધું પરિવર્તન ?”

“હું શાસ્ત્રની માન્યતા સમજતો નથી ! જે આત્માને સત્ય લાગે તેનું જ હું અનુકરણ કરું છું. ગૌરીના સ્વયંવરમાં મને સત્ય જણાયું છે ! વિધાતાએ ગૌરીને અપરિમિત તેજ આપ્યું છે તે તેજને નિરર્થક ન જવા દેતાં ગૌરીએ સમાજનીતિનું એક સુધારક કૃત્ય કરી નાંખ્યું છે-ગૌરીએ મને કોઈક પરમ સત્યની છાયા દર્શાવી છે !”

“હાં, વાર ! ગુરુદેવ ! આપે મને પ્રારંભમાં શું કરવાની આજ્ઞા કરી હતી ?”

“કન્યાને તેના સ્વામીને ઘેર મોકલી આપો !”

“કાંઈ પૈસા, રૂપીઆ, દ્રવ્ય, સામગ્રી આપીનેકે ? શિવનાથ તો મારી પાસેથી પાંચસો રૂપીઆ લેવા ના પાડે છે !”

“દ્રવ્યની જરૂર નથી ! કન્યાને સહેજસાજ કાંઈકે વસ્ત્ર બ્રમણ આપી મોકલો !”

“લોકિકતા !”

“સીત પ્રમાણે કરો !”

“લોકો ગમે તેમ વાંતા કરે છે અને કરશે તે ?”

“તેની દરકાર ન કરશો ! ગૌરી તમારા કુલને ઉજ્જવલ કરનારી કન્યા છે એ લક્ષમાંથી જવા ન દેશો !”

રામબાણુ ભવાનીપ્રસાદ પાંડિત મહાશયની અવજ્ઞા કરી શક્યા નહિ ! તેમના જ આ દેશને માન આપી કન્યાને શિવનાથની મુપડીમાં વળાવવાની તેમણે વ્યવસ્થા કરવા સંકલ્પ કર્યો !

જ્યારે આ પુસ્તક તમે વાંચી રહો, ત્યારે તમારા સ્નેહી સંબંધીઓને બતાવવા તરફી લેસો ? તેમ ન બને, તો તેમનું નામ અને પતો એક કાર્ડમાં લખી નીચેને સરનામે મોકલો તો તમારી મહેનતનો બદલો મળશે.

સાહિત્યકુળ મંથનમાં આગમ—નવીઆદ.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

પત્ર અને ઉત્તર.

ગૌરીના રહસ્યમય પત્ર પછી તેના તરફથી શ્યામાને ખીજે પત્ર મળ્યો નહતો; એટલું જ નહિ પણ આ બે માસમાં પિતા માતા તરફથી ગૌરીના કિંવા ઘરના કાંઈપણ સમાચાર તેને મળ્યા ન હતા ! ચિંતાથી બ્યાકુલ થઇ શ્યામાએ પિયરમાં પોતાની એક બાલ સખી રહેતી હતી તેને પત્ર લખી પૂછાવતાં ગૌરીના અભિનવ વિવાહ પ્રસંગના સમાચારથી તે વાકેફ થઇ ! તે સખીએ પણ એ પ્રસંગમાં ઈચ્છાનુસાર મીઠું મરચું લલરાવીને શ્યામાને હકિકત લખતાં જણાવેલું કે “ એટલાજ કારણથી લોકલગ્નજ અને માનભંગ થતાં રામબાળુ મૃતપ્રાય દશામાં આવી ગયા છે એટલે ક્યાંયે પત્ર લખવાની તેમને શી સૂઝ પડે—ઇત્યાદિ ”

આથી શ્યામાએ ખહુજ દુઃખી હૃદયે તીવ્ર રોષભર્યો એક પત્ર ગૌરીને લખ્યો અને તે ગૌરી સાસરે જવાના આગલા દિવસે જ તેને મળતાં તેના આ પ્રમાણે તેણે ઉત્તર લખી દીધો:—
“ પૂજ્ય મોટી બહેન,

આપનો તીવ્ર તિરસ્કારભર્યો પત્ર મળતાં અંતરમાં વિશેષ વેદનાનો અનુભવ કરવા જેવું થયું નથી ! હું આજકાલ જે દિશા તરફ નજર કરું છું તે દિશાએ તિરસ્કાર, દ્વિષકાર, ઉપહાસ, અને આંખ ધસારા જ જોયાં કરું છું ! કિન્તુ નારાયણની

કૃપાથી એ સર્વ ખાખતો મારા માનસિક આનંદને સ્પર્શ કરી મલિન કરી શકતી નથી ! આપ લખો છો કે “ મેં લોઠ હસાવ્યા છે, કુળને કલંક લગાડ્યું છે ” કિન્તુ તે હું સમજી શકતી નથી ! હા ! આપણા શિરપર સમાજનો કૃપાલંબ, સ્વબળનો તિરસ્કાર, માતાપિતાની અપ્રસન્નતા, આપના સમાન સ્નેહાળ ભગિનીનો તીવ્ર અનાદર અભિશાપ મેં વહોરી લીધો છે કિન્તુ કલંકરહિત પિતૃકુલ ઉપર ખિન્દુમાન ડાઘ લગાડ્યો હોય એમ માંડે હૃદય કબુલ કરી શકતું નથી ! માંડે સ્વસુર કુલ સમાજમાં ઠોઈ પણ રીતે નિન્દનીય નથી ! નંદગુરના પુત્રના રૂપથી હું પ્રેમમાં ફસાઈ પડી એમ કહી મને આપ કૃપાલંબ આપો છો પણ આપ કેમ બૂલી જાવ છો આપણા તે ગુરમહાશયનું ગૌરવ ? તેવા નિષ્ઠાવાન તેજસ્વી સ્વાધીન હૃદયી, સ્નેહશીલ પુરૂષો જીવનમાં એવા કેટલા દેખ્યા છે ! તે દશ રૂપીઆ પગારના પડિત મહાશયને કહી પણ ઠોઈ ધનવાનની ખુશામત કરતાં આપે જોયા છે કે ? સંસારમાં સેંકડો વસ્તુઓની તંબી પડવા છતાં પશુ સ્વમાનમાં તેમને કદીપણ નિરાશ કે આનંદગ્રહિત જોયા છે ? આપણે જ્યારે તેમની પાઠશાળામાં બસતા હતાં ત્યારે મને તે “ બુઢીમા ” કહી બોલાવતા ! આજ મધુમય સ્નેહનું આબ્હાન કયાંય પણ સાંભળ્યું છે ? ઠોઈ શુદ્ધસ્થના એક મુકદમામાં તેમને પાંચસો રૂપીઆ સ્વીકાર કરીને ખોટી સાક્ષી પુરવાની બલામણુ થતાં તેમણે કેટલી તેજસ્વિતાથી તેની કવેક્ષા કરી હતી તે આપને સ્મરણમાં નથી ? મને તો લાગે છે કે ગામના બીજા અનેક ધનસંપત્તિ-વાળાઓની હવેલીઓ મારા સસરાની કુદ પણકુટ્ટી કરતાં બહુ અદ્ય છે ! તે ઉપરાંત મારા સ્વામીની વાત ! બહુ દુઃખી થાઉં છું ખડેન-આપ મારા ખડેન પરંતુ સ્વામીની આદરણી હિંદુ નારી થઈ મારા આગળ

આ પ્રમાણે મારા સ્વામીની નિંદા કરો છો ! સાક્ષાત્ દેવી પાર્વતી પણ પિતાના પતિ શંકર ભગવાનની નિંદા સહન કરી શક્યાં ન હતાં-પરેખર હું રૂપર મોહ પામી નથી. ગુણ પર મુગ્ધ થઈ છું. હું ચોક્કસ સમજું છું કે મારા સ્વામીનું હૃદય ઉચ્ચ, પ્રાણ પણ ઉચ્ચ અને દેહભણિ પણ ઉચ્ચ છે ! તેમને જે નીચ કહે તેઓ દેવતાને નીચ કહે તેના સમાન છે ! અહીંયાં પ્રશ્ન એમ થાય છે કે મેં એમ કેમ કર્યું ? આપ તો જાણો છો કે એગણીશ વર્ષ સુધી કુમારી રહી હું પ્રવૃત્તિવશાત્ રૂપ દેખી હું મોહી પડી છું કિન્તુ કેમ જાણ્યું કે મેં એમ કર્યું હશે ? આજ પાંચ વર્ષથી પિતાને ઘેર આપે પગલું મુક્યું નથી-આપને તે શી રીતે સમજાય ? આ ત્રણ ચાર વર્ષથી પિતાનું ચિતાતુર મુખ, તેમની આહારવિહારમાં અશયિ, નિદ્રાનો અભાવ, મર્માન્તિક દીર્ઘ નિશ્વાસ, માતાનો ખેદ, વિલાપ, નિરાશા ઇત્યાદિ પ્રકારને આપે જોયા હોય તો તે સમજીને આપ પૂછો નહિ કે મેં આમ કેમ કર્યું ? પિતા માલ મિલકત વેચી સાટીને મારું લગ્ન કરવાનો ઉદ્દેશ કરી રહ્યા હતા આપના લગ્ન વખતથી જગીર ગીરો પડેલી છે. હવે ખીજ વસ્તુઓ વેચી ફના મુકામ કરી વૃદ્ધ પિતા ખે ખાલક પુત્ર અને પત્નીને લઈ ખુદલા રસ્તાપર ભીખારી બની જલા રહેવા સંકલ્પ કરે છે તે જોઈ હું બેલી બની ! આપે વર્તમાન પત્રોમાં વાંચ્યું હશે કે આવી અવસ્થામાં અનેક હતભાગિનીઓ આત્મહત્યા કરે છે ! મારા મનમાં પણ તે ઉપાય સુઝી આવ્યો કિન્તુ એ પ્રથા કાય-રતાનો હોઈ મને કાંઈ પ્રશસ્ય લાગ્યો નહિ ! રૂપીઆ, સોનું, રૂપું લીધા વિના પુરૂષ સ્ત્રીનું દાસત્વ પણ સ્વીકાર ન કરે ? તેજ દુઃખે આ ઉપાયથી સમસ્ત આશા, મહાનું નારી જીવન અગ્નિમાં

પડી કિંવા વિષપાત કરી વિસર્જન કરવું? છટ! નારીની ગૌરવ પ્રતિષ્ઠાનો માર્ગ હું શોધવા યતન કર્યોજ કરતી હતી એવામાં સ્વર્ગીય ગુરુ મહાશયના પુત્રનું ગૌરવ મારી નગરે પડ્યું! ગુરુ વિદ્યારતન મહાશયને તત્કાલ ઝોલાવી તેમની સાથે લગ્ન વિષયમાં મીમાંસા કરી; પિતા માતાની અનુમતિ લઈ શકાય તેમ ન હતું કિન્તુ દેવ પ્રાણીજીની સંનિધિમાં લગ્ન ક્રિયા કરવાનીજ શાસીકા વિધિ છે તે આધારે કુલ પુરોહિત પંડિત મહાશયની અર્જુ રજા લઈ તેમની સમક્ષ પતિની પસંદગી કરી! એમાં લોકોને હસવું હોય તો બલે હસે! હું તો આપના હૃદયમાં હજીયે પ્રતિષ્ઠિતજ રહી છું!

આપના વકિલબાબુ આગળ મારી વાત જણાતાં તેમને બહુ ટીખળ પડ્યું હશે તે હું સમજી શકું છું! તેમને મારા પ્રણામ પુરઃસર કહેશે કે પિતાની જણસલાવ વેચાવીને અગાઉથી રૂપીઆ આપી ડિગ્રી મેળવેલા સ્વામીની ફેશનેબલ મોજમજ ખરીદવાનું હું ઇચ્છતી નથી! જ્યોત્ષ્ણ એક દરિદ્રની શુદ્ધલક્ષ્મી બનવાને બહુ છું! હું છાતી ઠોકીને કહું છું કે મારા ગરીબ શુદ્ધસ્થાશ્રમમાં અભાવ, કે અસંતોષની છાયા સરખી પણ હું પડવા દેનાર નથી!

બહેન! કાલે હું સાસરે જઈશ. આપના આવડા મોટા પત્રમાં પણ બહેન, આ ભગિનીના પતિ પ્રત્યે એક ન્હાના સરખા આશીર્વાદની વાત સરખી લખ્યા વિના આપ કેમ રહી શક્યાં એ સમજી શકાતું નથી! હું ઇચ્છી રહી છું—આપ આશીર્વાદ આપજો કે હું નિરંતર સુખી થાઉં! આપની બને કન્યાઓને મારા શુભાશીર્વાદ—મારા પ્રણામ આપ સ્વીકારશે.

લી. આપની પ્રેમવચિત ભગિની

ગૌરી.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

ગોરી સાસરવાસે.

આપાદ માસ આસતો હતો. વાદળાં પુષ્કળ થતાં હતાં ! શિવનાથ પોતાના કુટુંબને તેડવા આજે ઘેર આવ્યો હતો. રથ-યાત્રાના શુભ દિવસે ગોરીની પાલખી તેના સ્વામીની ઝુપડી નાગળ આવી ખડી થઈ ! અગાઉથીજ પાટોશમાંથી પાંચ સાત ખેરીઓ ત્યાં એકત્ર થઈ હતી. તેમણે જયજયકાર કરી મુક્યો હતો. સાસુ સ્હામે આવી વહુનો હાથ પકડી તેને ઘરમાં તેડી લાવ્યાં. સર્વ સ્ત્રી મંડળ જે ગીતો ગાવાને આવ્યું હતું તે ગામ-નુંજ હોઈ ગોરીને ઓળખતું હતું ! તરલા ગોરીનો ઘુમટો ખેંચતાં હસીને બોલી “સ્વયંવરા વહુને હવે ઘુમટો શો ?” ગોરીની આનાકાની છતાં સર્વે ઘુમટો આવો ખસેડી તેનું માં એવા લાગ્યાં. સાસુના ચરણમાં ભક્તિપૂરઃસર મારા આત્માને નિવેદન કરી પ્રણામ કરીશ એવો સંકલ્પ કરી ગોરી આવી હતી; કિન્તુ આટલી વાર સુધી તે એ વાત વિસરી ગઈ ! અચાનક તે યાદ આવતાં ગોરીએ સાસુને પાંચે પડી પ્રણામ કર્યાં. તેજ સમયે શંકરે આવી તેની મોટી બાબીના ચરણમાં પોતાનું અસ્તિત્વ નમાવ્યું. આટલો વખત થયાં તે દૂર ઉભો ઉભો અવસર શોધ્યા કરતો હતો. તેને પાંચે બેસાડી તેના મુખ તરફ એકદમ ગોરી કાંધક કહેવા જતી હતી પણ કાંઈ બોલાયું નહિ ! એટલે શંકરે કહ્યું “તે દિવસે કેવી ચરમાવા જેવી વાત થઈ,

મોટી લાલી !” ગૌરી શંકરની હડપચીએ અંગુલિનો આધાર કરતાં કિચિત્ માત્ર હસી ! તેજ વખતે ભવાનીપ્રસાદ વિચારતો ત્યાં આવી ઉપસ્થિત થયા. અને દશ ખાર ખાલિકાઓ અને યુવતીઓ નવવધુના શુભાગમન અર્થે મંગલાચરણ ગાઇને આનંદોત્સવ કરી રહી હતી ત્યાં આવી આસન લીધું ! સર્વ ગળે તેમના ચર્ણુની રજ લઈ પ્રણામ કર્યો ! ગૌરીએ પણ સ્મિતવદન પોતાનું શિર ઝુકાવ્યું ; કિન્તુ કોણે જાણે કેમ કોઇને સહજ પણ સંકોચ થયો હોય એમ અનુમાન થયું નહિ ! સત્યાર્થ રીતે વિચારતો ઠાકુર આગળ ગામનું કોઈપણ માણસ લેશ માત્ર સંકોચ રાખતું નહિ ! તેઓ નાનાં મોટાં સ્ત્રી પુરુષ સર્વની સાથે એવ પ્રકારનો ભાવ રાખતા હતા કે સર્વ તેમને પોતાના સ્વજન તરીકે જ માની લેતા. સંકોચ કે દ્વેષક્રિયા પ્રદર્શિત કરવાની કોઇને આવશ્યકતા જણાતી નહિ ! ઉલટું સ્ત્રીઓ તેમને જોતાં વધુ ઉત્સાહમાં આવી ગઈ ! શિવનાથની માતાએ હાથ જોડીને કહ્યું “ ઠાકુર મહાશય ! આપનો આશીર્વાદજ મારા શિવને એટલા અગ્રય રૂપ-ભરસા રૂપ છે !”

ભવાનીપ્રસાદ હાસ્યમધુર અને અંબીર તેજસ્વી કંઠે બોલ્યા “ તથાસ્તુ, ઠીક, ઠીક-મારા આશીર્વાદથી તમારો શિવ સુખી થશે ! શંકર ! તારા ભાઈને જોસાવ અને હુકો પણ ભરી લાવજો !” શંકર શિવનાથને જોલાવી લાવ્યો. શિવનાથે હુકો ઠાકુર મહાશયના હાથમાં આપતાં પ્રણામ કર્યો અને પદધુલિ લઈ ઉભો રહ્યો ! વિચારતો ઠાકુર હુકો ચમકાવતાં બોલ્યા “ શિવ, આવી સુંદર કન્યા પરણવાનો પ્રયત્ન તો ઠીક ચલાવ્યો ?”

શિવનાથે મૂઠ હસતાં નીચું મસ્તક કરી જણાવ્યું “ ઠાકુર મહાશયને આશીર્વાદ ! ”

“ વાર, ત્યારે, તારે હવે જવું હોય તો જા ! મારે તારી સહધર્મિણી સાથે વાર્તાલાપ કરવો છે ! ”

શિવનાથ સલજ્જ નેત્રે આલ્યો ગયો. વિચારતે ખેરીને ખાલાવી એટલે લજ્જાથી સંકેત પામતાં તેણે આવી ઠાકુર મહાશયને પ્રણામ કર્યા-ભવાનીપ્રસાદે તેનો હાથ પકડી પોતાની પાસે એસાડી અને મધુર વ્યંગમાં ખેલ્યા “ દેશમાં જેમ સ્વયંવરપ્રથા પુનઃ આહુ થયો તેમ વૃદ્ધાવસ્થાનાં ગયેલાં વર્ષ પુનઃ પાછાં આવેતો ? ”

ખેરીનું અવનત મસ્તક તેથી પણ વધુ નીચું ગયું-પરંતુ અન્ય સ્ત્રીઓ ખેલી ઉઠી “ તેમ થાય તો શું ખોટું ? દાદાજી ! ”

“ શું ખોટું ? નરમ ખાંધાના માંદા જેવા યુદ્ધાઓને કાંઈ પૂછતું નહોતું તે પોતાની પસંદગી કરી કરીને સુંદરીઓની માળાઓ ગળામાં પાછા પહેરતા થઈ જાય ! ” વિચારતે મૂઠમાં હસતાં હસતાં સુંદરી સમાજને ઉત્તર આપ્યો. તે સાંભળી મોટી હસાહસ થઈ રહી ! વિચારતે પાશુ હસતાં કહ્યું “ આ દોક-રોઓ કાંઈ કામની નહિ ! વર કન્યા પરણીને આળ્યાં છે તે કાંઈ દીલ ખેલીને હસી શકતી પણ નથી ! જ્યાં ખાળાઓ આટલી બધી જડ હોય ત્યાં હાસ્યવિમોહનાં ટિપ્પણ કરેલાં નાહક પાણીના રેલામાં તણાઈ જાય છે. ”

આ વખતે સર્વ અદહાસ્ય કરી ઉઠ્યાં ! આમ વૃદ્ધ ભવા-
નીપ્રસાદ રમણીગણુની સાથે ઉત્સવના કાર્યક્રમમાં જોડાઈ સર્વના
આનંદમાં વધારો કરતા હતા ! શિવનાથની માતાએ પોતાની
સ્થિતિ અનુસાર સર્વને ભોજન કરાવ્યું-ભવાનીપ્રસાદે ત્યાં પણ
પાછો ઉપદેશ કર્યો ! છેવટે ગૌરીને બ્રહ્માવીને તેમણે કહ્યું “ ખડેન !
રૂપ, ગુણ, અને તેજસ્વિતામાં તારી નારી શક્તિ દુર્બલ છે !
અત્યંત મહાન પુરુષ-સિદ્ધ પણ એ શક્તિ આગળ મૃગવત પડે
નીચા કરી પડી જાય ! પુરુષને વશ કરવામાં નારીના ગૌરવનો
વિષય બેશક ખરો કિન્તુ પુરુષ જે તેની સમસ્ત શક્તિ જડવત
કરી નારીના ચરણમાં પરવશતાથી કસાઈ પડે તો તે કલંક પુરુ-
ષને નહિ પણ નારીનેજ છે ! નારીનું કર્તવ્ય પુરુષને પ્રીતિની
ઉત્તેજનાથી કર્મ-સાગરમાં મોકલી તીર આગળ પ્રીતિનો દીપક
ધરી ઉભા રહેવામાંજ છે ! પુરુષે કર્મ સાગરમાં તેજ દીપકના
પ્રકાશથી દિશાનો નિર્ણય કરી ચાલવું, ભટકવું નહિ, ડુબવું નહિ
પરંતુ વાંછિત રત્ન લઈ પાછા આવવું એજ કર્તવ્ય છે ! અને
જે તેરસના કૃપથી ભોળવાઈ તેના કંઠે વળગી હસી બેલી તરલ
તરંગમાં લીલા મગ્ન થવામાં વ્યગ્ર થાય તો તે રમતી વખતે
ધૂળનાં ખનાવેલાં ઘરોની માફક જે આર દિવસ બહુ મિઠ્ઠા લાગે
કિન્તુ દુર્યોગે લાંબો વખત ટકી શકે નહિ ! કહે, શું કરવા ધર્યો
છે, ખડેન ગૌરી ! ”

ગૌરી અવનત મસ્તકે બોલી “ જોવો આપનો આશીર્વાદ ! ”
હસીને ભવાનીપ્રસાદ બોલ્યા “ જા, ત્યારે ! ” એટલું કહી પુનઃ
પ્રમ પાડી “ શિવુ આમ આવ્ય તો ! ” ગૌરી અદર ગઈ !

શિવનાથ હાજર થયો એટલે ભવાનીપ્રસાદે કહ્યું “ પરિવારસહ
મહેરવાસી થવા જાય છે ! જે ચાર વર્ષમાં દાળભાત રોટલી સુખે
ખાઈ શકીશ એમ તો હું માનું છું ! કે એથી કંઈ વિશેષ
મનોરથ ધાર્યો છે ? ”

શિવનાથે ઉન્નત મસ્તકે કિન્તુ વિનયપૂર્વક મૂક કહે કહ્યું
“ આપના આશીર્વાદથી એ કરતાં પણ વધુ મોટી આશા હું તો
ચાહું છું ! નહિ તો કેવળ દાળભાત રોટલીને ખાતર ગામ-વતન
છોડી પારકા પરદેશ કોણ જાય ? માટે આશીર્વાદ આપો કે
શિવનાથ આવી દરિદ્રાવસ્થામાં તું અધિક વખત નહિ રહે ! ”

ભવાનીપ્રસાદનું મુખ મંડળ ખડું પ્રફુલ્લ થયું. તેમણે
આનંદથી સંપૂર્ણ સ્નેહપૂર્વક કહ્યું, ‘ તથાસ્તુ ! ભાઈ શિવ ! હું
જેવાને ઇચ્છું છું કે મારો કંઝાલ શિવ સહજાવધિ કંઝાલને
અત્ર વસે આપવા શક્તિમન થાવ ! તારા સર્વ મનોરથ
પૂર્ણ થાવ ! ”

વાંચનાર ભાઈઓ અને બહેનો

રહા છોડો અને છોડાવો

પ્રકરણ ૧૫ મું.

“ હૃદયનો આરંભ. ”

નાની મોઢીખાનાની દુકાનથી તેમજ કેટલાક ઓફીસરવર્ગના ભોજનની વ્યવસ્થાને લીધે પુઠ્ઠળ અનાજનો જીપાડ થતો હતો તેથી શિવનાથના દિવસો સારા જતા હતા ! જોરીએ જાતે હવે ખોડ-ગમાં રસોઈના ભાર માથે લીધો હતો. ઇતર કામકાજ શિવનાથ જાતે કરતો હતો. માત્ર એક ખાલક નોકર રાખ્યો હતો.

છ માસની અંદર શિવનાથે ભવાનીપ્રસાદનું દેવું પતાવી દીધું. હવે શિવનાથ રણમુક્ત થતાં સ્વતંત્ર થયો ! માતાના સ્નેહમાં અને પત્નીની પ્રીતીમય સેવામાં તે સ્વર્ગીય સુખનો આનંદ ભોગવતો હતો.

કિન્તુ વિશુદ્ધ આનંદ સંસારમાં ચિરસ્થાયી રહેતો નથી ! શિવનાથ અને જોરી ઉભય ક્રોશોર ક્રોશોરી હોઈ સંસારને કેવળ આનંદના સલાહ સમ માનતાં હતાં ! એવામાં સહસા એક અત્યંત દુઃખમય પ્રકારે ખન્યો જોઈ સર્વ અવળું ઉભટું થઈ ગયું ! શિવનાથની માતાએ ત્રણ દિવસના જવરથી પીડાતાં દેહ ત્યાગ કર્યો ! કેવું મોટું નિર્ભયતાનું સ્થળ-કેવડું મોટું અવલંબન સ્થાન શિવનાથનું ભાગી પડ્યું ! શિવનાથ આકુળ વ્યાકુળ થઈ ગયો ! જોરી પણ સંસારમાં અતિ નિરાધાર અને સહાય રહિત થઈ પડી ! કિન્તુ સાસુના સોઠમાં રોષ ઠંઠળી હૃદયનો ભાર ઓછો કરવાનો અવકાશ જોરીને અધિક મળ્યો નહિ. માતૃહીન

ખાલક શંકરનું સાંત્વન તેને કરવું પડ્યું ! સ્મશાનથી પાછા ફરતાં શંકરે મોટી બાબીનો આશ્રય લીધો અને ગૌરીએ તે સ્નેહ બાંધન તરછોડી ન શકતાં હૃદયનો સંપૂર્ણ સ્નેહ વરસાવી શંકરને બાંધી સરસો ચાંપી લીધો. તેનાં શોકાશ્રુ લુછતાં પોતાના હૃદયનો ખાર પણ સહસા નરમ પડી ગયો ! માતાની ઉત્તર ક્રિયા પરવારી શિવનાથે પાછું પોતાના કામકાજમાં લક્ષ આપવા માડ્યું. કિન્તુ તેનો હિત્સાહ-ઉદ્બોગ અર્ધો થઈ ગયો. ગૌરીના લક્ષમાં આ વાત આવ્યા વિના ન રહી ! એક દિવસ તેણે કહ્યું “ શંકર ખાલક છતાં માણને ભૂલી શક્યો અને આપ આટલા વખત થવા છતાં વિસરી શકતા નથી ? કોઈની માતા કોઈ ચિરકાલ ટકી રહી છે કે ? ” કોઈક હસીને શિવનાથે ઉત્તર આપ્યો “ શંકર સ્નેહનો કંગાલ છે-એટલે માતાનો સ્નેહ વિસરી મોટી બાબીનું તેણે શરણ લીધું છે ! તેથી તેને સ્નેહની પ્રાપ્તિ થઈ છે ! અને હું જોને કંગાલ છું તે આવત માતાના અભાવે મેળવવાનો માર્ગ મારે મુશ્કેલ રોકાઈ ગયો છે ! મારી ભાવના, મારી કલ્પના સર્વ કલટી થઈ ગઈ છે ! ”

ગૌરી સ્વામીના કહેવાનો અર્થ સમજી શકી નહિ પણ અજ્ઞાસુ નેત્રે તેના મુખ તરફ જોઈ રહી ! શિવનાથે જણાવ્યું “ ગૌરી ! હું દાળની ફેરી કરી માતા તથા બાઈનું પોપણ કરતો હતો. હું તેટલાથીજ સંતુષ્ટ હતો ! ત્યાર પછી તું મોટા ઘરની કન્યા આવી-તેજ મારા કાર્યક્રમનું પરિવર્તન કરી નાંખ્યું છે ! તેથી હું ફેરીવાળાના વંધાથી વૃક્ષ થઈ શકનાર નથી. મારી મહત્વાકાંક્ષા બહુ ઉચ્ચ ખની ગઈ છે ! તેજ મહત્વાકાંક્ષા સાથે

હું વતન છોડી આ શહેરમાં આવ્યો છું. અહીંયાં બોર્ડિંગમાંથી તેમજ અન્નજ, તેલ, ઘી વગેરે વેચતાં માસિક પચાસ સાઠ રૂપીઆ મેળવું છું કિન્તુ મારી જે મહત્વાકાંક્ષા—તે સંબંધમાં કાંઈજ ખનતું નથી !”

“નાય ! આપની શી મહત્વાકાંક્ષા છે ?”

“મારી મહત્વાકાંક્ષા ? કેવી મહાન ! તું સાંભળીશ ! સાંભળ ત્યારે, મારે તો લક્ષ્યાધિપતિ થવું છે ! લક્ષ્મીને મારી કરવી છે !”

“એ તો ધનલિપ્ત્તા—?”

“એ ધનલિપ્ત્તા સારી નથી એમ તું કહે છે ? હું તેમ સમજતો નથી ! હું લક્ષ્મીને ઉપાસક છું લક્ષ્મી વિના જગતમાં બીજી કોઈ વસ્તુની હમણાં મને ઈચ્છા નથી ! તું મારી સ્વયં-વરા પત્ની—તારી ગ્રીતી, સ્નેહલાવનાની સીમા નથી—તું અનુપમ રૂપવતી છે—છતાં પણ લક્ષ્મીને હું હમણાં વધુ મહત્વ આપું છું ! એ લક્ષ્મીના અનુરાગી થવાનું તેજ મને શિખવ્યું છે !”

“એ ?”

“હા ! તેજ; તું જે વખતે મને વરમાળા પહેરાવી બેશુદ્ધ ચંદ્ર પડી ગઈ તે વખતે તારા પિતા ક્રોધથી લાલચોળ થઈ ગઈ મને કહેતા હતા “શિવુ, તારી આટલી બધી મૂઢતા !” હું નિબંધકંઠ કુલીન બ્રાત—છતાં બનરહિત હોવાને કારણે તારા પાત્રિ ગ્રહણને વાસ્તે મારી મૂઢતા ગણાઈ ! વળી તે કુલાલિમાન અને લજ્જાળી ઉપેક્ષા કરી મને પસંદ કર્યો છે તો મારે દેખાડી આપવું બોધ્યું કે હું તને ચોખ્ખું છું !”

“આપની અયોગ્યતા કાંઈજ જણાતી નથી ! આપને ઘેર આવી મને અન્ન વસ્ત્રનું કાંઈ કદ નથી !”

ઘૌરી ! તું પ્રીતિ મુગ્ધ સરલા છે ! તું વૃત્તિ પામી શકે છે ! પરંતુ હું એટલાથી વૃત્તિ પામતો નથી, હું ધન ચાહું છું, મારા સમસ્ત સ્વજન, ખંધુ ખંધિવાના દુઃખ દૂર કરી શકાય એટલા ધનની હું ઇચ્છા કરું છું ! મારા મામના પડોશીઓને અત્યંત તંગી અને આપત્તિમાં સળડતા હું જોઉં છું તેમનાં કદ નિવારણ કરી શકાય એટલું ધન મારે મેળવવું છે !”

“આપની જે એવીજ કદપના હશે તો બચવાન તે સિદ્ધ કરશે !”

“॥ યાદશી માયના यस્ય સિદ્ધિ ભવતિ તાદશી ॥”

“હું બચવાનની દયાપર અવલંબન કરી સ્થિર રહી શકતો નથી, વિશેષમાં માતાના મૃત્યુ પૂર્વે એક પારસી શહસ્થ સાથે એક બાબત વિષે મારે વાતચીત થઈ હતી ! સહસા માતાનો કાળ થતાં તે નષ્ટમાય થઈ ગઈ !”

“બહાલા ! દેવેચ્છા આમજ મનુષ્યની શી સત્તા ચાલી ગઈ તેમ છે !

“રહેવા દે એ દેવને ! એ તો આજસુ બોકાનો પાતાના આત્માને છોતરવાનો રસ્તો માવ છે !”

“વાર, તો આપની શું ઇચ્છા છે ?”

“મારી ઇચ્છા શું સાંભળવી છે ? વર્તમાન સમયમાં યુરોપની અંદર ઘેર રણસંગ્રામ જાગ્યો છે ! એ યુદ્ધ વધીને પશ્ચિમ ખંડ પર્યંત પહોંચ્યું છે ! આપણો રાજા આપણને રણક્ષેત્રમાં અર્જુન કરે છે ! એ સુયોધ જે રહણ કરીએ તો ધન ઉપાર્જન

થઈ શકે એમાં સંદેહ નથી ! એ પારસી શુદ્ધસ્થ સાથે મારે પરિચય થતાં તેની સાથે માફ નક્કી થયું છે. તે પૈસા આપશે.

હું અનાજની વખાર લઈ મેસોપોટેમીયાના રણક્ષેત્રમાં ઉપસ્થિત થઈશ ! આ વ્યાપારમાં પુષ્કળ લાભની આશા છે ! પારસી શુદ્ધસ્થ નફાનો નીમે ભાગ મને આપવા કમુલ થયા છે !”

“ પ્રિય નાથ ! યુદ્ધક્ષેત્રમાં એ પ્રમાણે વખાર લઈ જતાં ગોળી-ગોળાનો ભય નહિ રહે ? ”

“ તે વાત ખરી ! પરંતુ તને મેં સત્ય વાત કહી દીધી છે કે સંસારમાં સર્વના ઠરતાં હું પૈસાને વધારે ચાહું છું. અને એજ પૈસાને ખાતર હું ગોળી-ગોળીની સન્મુખ જતાં લેશ માત્ર ઝડીતો નથી ! પૈસા સંપાદન કરી પાત્ર ખનવું એ માફે જીવન વળ છે ! જીવવું તો મનુષ્યની માફક જીવવું ; ઉચ્ચ વૃત્તિ છોડી સર્વદા તંબીમાં રહી પૈસા કમાવાની કલ્પના માત્રજ કરીને જીવવું હું ઇચ્છતો નથી ! કેમકે સાદસે જી : પ્રતિવસતિ એ સૂત્ર સર્વમાન્ય છે ! માફે વર્તમાન જીવનનું લક્ષ્ય એક ધન ઉપાર્જન નહિ તો જીવન વિસર્જન છે ! એજ મારો મુદ્દાલેખ છે ! ”

શિવનાથનું સુંદર વદન કઠોર દૃઢતાથી સ્થિર થતાં ભાવ-યુક્ત અને ઉજ્જવળ બન્યું ! તેના ચહેરાપર આમ ફેરફાર થયેલો જોઈ મૈત્રી ચમકી ઊઠી ! આવી અસ્વાભાવિક જ્યોતિ તેણે સ્વામીના નયનમાં કદી પણ જોઈ નહોતી ! મૈત્રીને ખોલતાં ભય લાગ્યો. તે વિસ્મયતાથી સ્વામીના મુખ તરફ ફેરવે જોઈ રહી !

શિવનાથે પાછું ઠંઠેવા માંડયું “ માતા જે જીવતી હોત તો મને તેમની પાસે રાખી હું ચાલ્યો જાત ? હવે તારા સરખી તરણ યુવતીને એકલી કયાં રાખી જવી એ એક ચિંતા છે ? વળી આ મારો શુદ્ધ રોજખાર ભાંગી પડતાં તારો અન્નવચ્ચની

ખીજી ચિંતાથી કાર્યક્ષેત્રમાં પાછા પડાય છે. એ એક અશાંતિ !”

શિવનાથનો કંઠસ્વર આ વખતે અત્યંત ઠોમળ થતાં ગૌરીએ સ્વસ્થ થઈ જણાવ્યું “તેની ચિંતા આપ કરશે નહિ ! નાથ ! હું શંકરને લઈ અહીંયાં રહેતાં કાંઈ પણ ભય પામનાર નથી ! અહીંયાં જે ખર્ચા બિન્ન બિન્ન માણસો છે તેમનાં સહાયતાથી આપણો રોજગાર ચાલુ રાખી શકીશ એ સાહસ હું જરૂર ખેડીશ !”

શિવનાથ ખેઠા હતા તે ઉઠીને ઉભો થઈ ગયો ! ખાહુ છિત્સાહથી ગૌરીનો હાથ પકડી તે ખોદ્યો “ શું કહે છે ? એમ ખની શકશે ? ગૌરી ! આ એકલા અજણુયા સ્થળમાં રહી સર્વ તરફ સહભાવ રાખી સર્વનાં મન સાચવવાનું શું તારાથી ખની શકશે ? ગૌરી ? હેં ! કહે જોઈએ ? ”

“ આપના લક્ષ્યખિન્દુને ખાતર, આપની મહત્વાકાંક્ષા પાર પાડવામાં અઘાગના તરીકે સહાયતા આપવાની મારી ફરજ અદા કરવાને ખાતર હું તે અવશ્ય કરી શકીશ ! આપના કર્મ-માર્ગમાં સહચરી ખની સહાય કરવાને ખાતર હું લજ્જન, સંકેત, ભવ, શંકા એ કાંઈ ખાખતને લેખવનાર નથી ! ”

અપૂર્વ આનંદથી શિવનાથનું મુખ ઝળકી ઉઠ્યું. આનંદના અવિઝમાં તેનાં નેત્રમાંથી જે અશ્રુખિન્દુ ખહાર નીકળ્યાં ! અચાનક શિવનાથ ખોલી ઉઠ્યો “ શાખાસ ! ગૌરી ! સહકર્મ-ચારિણીના નામને હીપાવનારી આર્ય મહિલા-ખંગાળ દેશભૂપણ રૂપ આર્ય રમણી ! શાખાસ ! એમ છે તો પછી વિજય પ્રાપ્તિ કરવા સંખંધમાં હું નિશ્ચિંત છું ! હું ગર્વથી નહિ કિન્તુ કર્મ માર્ગ ઉપર શ્રદ્ધા રાખતાં છાતી ઠોકાને કહું છું કે જે વર્ષમાં લક્ષાધિપતિ થઈ હું સ્વદેશ પાછો ફરીશ ! ”

પ્રકરણ ૧૬ મું.

“ પ્રયાણ. ”

લગ્ન થતા પૂર્વે દરિદ્ર શિવનાથના મનમાં કદી પણ આવી અર્થ લાલસાનો જન્મ પામ્યો નહોતો. મોટા લોકોને ન છાજે એવી રીતે તે મોટા બોલે માથે લઈ ફેરી કરીને જે ઉપાર્જન કરતો તેમાંથી ખોરાક અને કપડાં લતાં મેળવી વૃત્ત થતો. સહુમાં પ્રતિષ્ઠિત મૃદુસ્થ રામ ચૌધરીની કન્યાએ તેની સાથે સ્વયંવર વિધિએ લગ્ન કર્યા પછી તેના જીવનસૌતમાં જાણે કોઈ પ્રચંડ શિક્ષાખંડથી આઘાત થતાં પ્રથમ સ્થંભિત-પરંતુ બહુધા છિન્ન બિન્ન અવસ્થેથી અતિ પ્રબળ વેગે સંપૂર્ણ નવીનજ પથે વિચરવા લાગ્યો ! જોરી સાથે લગ્ન કરી શિવનાથ સ્વસુર પક્ષ તરફથી અત્યંત અપમાનનો આઘાત પામ્યો હતો ! ગામનાં લાણી નર નારીઓ ખુદ્દે ખુદ્દુ કહેતાં કે “ શિવનાથે દાળ વેચવાનો ઢાંગ કરી રામ ચૌધરીની કુમારી કન્યા સાથે ગૃમ પ્રગુચ્છ કરી તેની સાથે છેવટ લગ્ન કરી દીધું છે ! ” આ તિરસ્કાર ભર્યા અપવાદથી શિવનાથને મર્મ પીડા થતી હતી. સરલ જ્ઞાનથી શિવનાથ માત્ર એટલું જાણતો હતો કે હું દરિદ્ર હોઈ સ્વજનો મને આમ નિંદે છે ! પુરુષને સકળ નિંદાને પાત્ર બનાવનાર દારિદ્ર્યજ છે ! એ દારિદ્ર્યનો અપવાદ મારે નાબુદ કરવો જોઈએ ! વીરાંગના જોરીએ મને સ્વેચ્છાથી પસંદ કર્યો છે-તો મારે પણ વીર પુરુષ બનવું પડશે ! હુદ્દા ખુંપડીમાં પોતાના પરિજનો સાથે રોટલા ખાઈ સંતોષી રહેવાથી પુરુષનું વીરત્વ કદી બહાર આવી શકે નહિ ! ”

આવી આવી ચિંતાથી સંલિત થતા શિવનાથ ગામ ઘરખાર
છોડી દાણસિંગ શહેરમાં આવી રહ્યો અને મોટીખાનાની દુકાન
તથા હોટેલ ખોલીને બેઠો હતો. તેમાંથી માસિક ૭૦-૮૦
રૂપીયા નફો થવા લાગ્યો કિન્તુ નફાની લાલસા ઠીપણુ કમી
થતી નથી એ સાંસારિક નિયમ છે ! શિવનાથની ધનલિપ્તતા પણ
દુર્દમનીય હતી ! એવામાં એક કાટયાધિપતિ પારસી ગૃહસ્થની
સાથે તેને મેળાપ થયો. શિવનાથ સાથે તે ગૃહસ્થને પરિચય
પડતાંજ તેને માલુમ પડ્યું કે આ યુવક કાર્ય કરવામાં સાહ-
સિક, વિપત્તિ કે ભયમાં અવિચલિત અને સમય આવે પ્રાણની
પણુ પરવા છોડી દેવાને કાયર થાય તેમ નથી. પારસી ગૃહસ્થે
યુદ્ધ ક્ષેત્રમાં સૈન્યને માટે વખાર રાખવાનો કોન્ટ્રાક્ટ લીધેલો હોય
કાંઈ કાર્યદક્ષ માણસની તે શોધમાંજ હતો. આથી શિવનાથને
એ કામ માટે યોગ્ય ધારી તેને પોતાની સાથે લેવાને તૈયાર
થયો ! સહસા શિવનાથની માતાનું અવસાન થતાં સમસ્ત ઘટના
પડી લાગવા જરૂં થયું ! પરંતુ પુનઃ આજે શિવનાથે જ્યારે
એ ગૃહસ્થને જાહેર કર્યું કે મારી ખાલિકા પત્નીને એકલી મુકાને
પણુ કર્મક્ષેત્રમાં અગ્રેસર થવા હું તૈયાર છું ત્યારે તો ખેલો પારસી
ગૃહસ્થ આ ખંગાલી યુવકની દૃઢતા જોઈ વિશેષ મુગ્ધ બન્યો !
પ્રયાણના દિવસે જારી અને શંકરના મુખ્ય પ્રતિ સંજળ નેત્રે બે-
એકવાર દષ્ટિપાત માત્ર કરી શિવનાથે શુભ માત્રા કરી ! પ્રયાણ
વખતે અહીંનાં તેનાં કાંઈપણુ માણસોને કાંઈપણુ હિપરેશ આપવાનું
તેને કાંઈ પ્રયોજન જણાયું નહિ ! કેવળ મનમાં એટલું બોલ્યો
કે “ ભગવન, આપ અને અસંભવિત ખેલમાં ખેલાવો છો,
હજી પણ શું ખેલાવશો ! જગત માત્ર આપના ખેલને આધીન

છે ! હું આપની સાથે ખેત્રીશ ! નારીનો પ્રાણ-પ્રેમમયી ગૌરીનો પ્રાણ-તેને પણ તેણે ખુબ સખત ખનાવ્યો હતો ! સત્ય રીતે વીરાંગનાની માફક તેણે સ્વામીની કર્મયાત્રાનું નિશ્ચલ નેત્રે નિરીક્ષણ કર્યું હોત કિન્તુ તે અસંભવિત થયું ! તે ધૈર્ય ટકી શક્યું નહિ ! પ્રયાણ સમયે સ્વામીનું ગંભીર મુખ મંડળ, સજ્જ નાનાં નાનાં નેત્રની કશું દષ્ટિ અને તેની નિઃશબ્દ મર્માન્તિક ભાષા એ સર્વ ગૌરીના આંતરભાગમાં સ્ફુરિ આવ્યાં શિવનાથે મેં ફેરવી ખારણા માંથી બહાર પગ મૂકતાં વારનેજ પવનનો સપાટો લાગતાં જમ વર્ષાઋતુના પશ્ચની સ્થિતિ થાય છે તે પ્રમાણે ગૌરીનાં નેત્રમાંથી ઝરઝર અમુદૃષ્ટિ થઈ અને નાસિકા પર થઈને વક્ષસ્થળ અને ભૂમીતલપર્યંત છંટકાવ થઈ રહ્યો ! “ આહા ! કેવા અદરશીય મારા સ્વામી ! ધન મેળવવા માટે કેવા મહાન વિપત્તિમય સાગરમાં એમણે અપલાવ્યું છે ! હું તેમને શા માટે અટકાવી શકી નહિ ! મેં અટકાવ કરવા છતાં શું તેઓ જઈ શકત ? શા માટે મેં વીર નારીનો વૃથા દંભ કરી મારા પ્રિયતમને દુઃખદરીયામાં હડસેલી મૂક્યા ! નારીનું આવું વીરત્વ ! પતિ આજ્ઞા પત્નીનું આવું વીરત્વ ? ” આમ વિચારમાં અને મનસ્વી બઠવાદમાં ગૌરી ધૂળમાં આળાટી ! રોવા લાગી ! શંકર પણ રોયો અને રોતાં રોતાં બોલ્યો “ ભાભી ! આમ રોવો છો શું કરવા ? શું ભાઈ બહુ દિવસ માટે આપણને એકલાં મૂકી ગયાં છે ? ” શિવનાથ કયાં ગયો, કેવી રીતે ગયો તે વાત શંકરને કોઈએ યથાસ્થિત જણાવી નહતી એટલે તે સમજતો હતો કે કોઈ વિશેષ કાર્ય માટે ભાઈ ચોડાક દિવસ કયાંક જતા હશે ! છતાં મોટી ભાભીનું આવું

ભારે કદમાંત જોઈ શકેર પણ રોવા લાગ્યો. તેણે પુનઃ પૂછ્યું
“પણ ભાભી, તમે રવો છો શું કરવા? ભાઈ કયાં ગયા છે?”

ગોરીએ અત્રુ લુછતાં ઉત્તર આપ્યો “નાનાભાઈ! આજે
આપણે તદ્દન એકલાં નિરાધાર છીએ!”

“કેમ ભાભી? ભાઈ કયારે પાછા આવશે?”

“તે કાંઈ નક્કી નહિ! જે વરસની અંદર પાછા આવે એમ
કાંઈ મને લાગતું નથી!”

“એમ કેમ ભાભી? એવા શા કામે ગયા છે ભાઈ?”

“ભાઈ, તે ધન સંપાદન કરવા ગયા છે—તે લાખ રૂપીઆ
લીધા વિના પાછા આવનાર નથી!”

“તે ભાભી, એટલા બધા રૂપીઆની આપણે શું જરૂર છે?”

“તેમને રૂપીઆની બહુ જરૂર છે! તેમને દુનીઆમાં સર્વ
કરતાં પૈસા વધારે પ્રિય છે! યુદ્ધક્ષેત્રમાં ગોળા-ગોળી રૂપી મૃત્યુ
મુખમાં પોતાનું જીવન હોમી દઈને પણ પૈસા ઉપાર્જન કરવા
ગયા છે!”

“એ કેવું ભાભી? ભાઈ તો એવા કહીયે નહોતા?”

“પરી વાત! એવા હતાતો નહિજ તો!” ગોરીએ હાડો
નિઃશ્વાસ નાંખી કહ્યું “મેંજ તેમને એવા કરી નાંખ્યા છે! હું
હતભાગિની! મેં તમારા સુખી સંસારના ચુરેચુરા કરી નાંખ્યા—
મેં તમારી માતાનું હરણ કર્યું—મેંજ તમારા સ્વદેશથી પણ સંતુષ્ટ
રહેતા ભાઈને ધનની વૃષ્ટિમાં પાગલ બનાવી શૂદ્ધની બહાર કાઢી
મૂક્યા! ભાઈ! સર્વ અનર્થનું મૂળજ હું હું!”

ગૌરી ખુબ રોઇ ! ખાલક શંકર તેની આટલી બધા વાતમાંથી કાંઈ પણ મર્મ સમજ્યો નહિ જોયો બહુ દુઃખી થઈ બોલ્યો “ભાઈ એવા વિચારથી આલ્યા ગયા તે મને તો કાંઈ કહો! મયા નથી?”

“ભાઈ, પૈસાને ખાતર તે આમ ચિત્તભ્રમ જોવા થયા છે ! તેમને આવે! આનંદમય સંસાર સાગરનાં મોજાંની માફક વહી ગયો ! મને પણ બહુ વાતચિત કરી ગયા નથી. કિન્તુ શંકર ! એ મારા નહાના ભાઈ ! આપણે શું તેમનો આ આલતો સંસાર વ્યવહાર નભાવી શકીએ નહિ ? એમની દુકાન અને બોર્ડિંગમાં માસિક ૭૦-૮૦ રૂપિયા આવક છે. આપણે તે ચલાવ્યા કરીશું ! તમે બીજી પરચુરસ વ્યવસ્થા જાળવજો ! કેમ કરશે ને ?”

“હા, હા ! ભાભી ! કેમ નહિ થાય ? પણ મારા અભ્યાસ નું કેમ થશે ?”

“તેમાં ખલેલ નહિ પડે. બોર્ડિંગની રસોઈનો ભાર જે મારા પર છે તે તેવો ને તેવોજ મારા પર કાયમ રહેશે. દુકાનના ચક્રવર્તી મહાશયને પીરસવાનું કાર્ય સોંપી શકાશે ! દુકાનને માટે તે દિવસે જે શુદ્ધસ્થના છોકરા આવ્યા હતા તેમને નીમી શકાશે ! તેમને તમે બોલાવી લાવો. વળી એક મહેનતુ બળવાન નોકર રાખીશું તે કેવળ બોર્ડિંગનું કામકાજ કર્યા કરશે !”

શંકરનું મુખ જોઈ-તે ખાલકનાજ માન લક્ષ્મી કુપર છાતી ઠોકાને ગૌરીએ સર્વ કાચ દૂર કરી નાંખ્યો. પોતે પોતાના મન-માંજ મનનો વેગ સમાવી દીધો ! તેણે હૃદયમાં સંકલ્પ કર્યો કે

“ નાથ ! મેંજ જે આપને ધનને માટે પાગલ બનાવી દીધા તો પ્રિયતમ—હું પણ આપના પ્રિય ધનની સેવામાં આજથી નિયુક્ત થઈશ ! જે સમયે આપની પદ સેવા કરી નારી જીવનનું સાર્થક કરવા ઇચ્છીશ તે સમયે આપની ઇચ્છિત વસ્તુ—ધનની સેવામાં નિયોગ કરી આપની પ્રીતિ સંપાદન કરીશ ! હું મારાં પિતા માતા સમક્ષ લજ્જાનો ત્યાગ કરી આપને વરી છું તો પછી બીજી કોઈપણ સાંસારિક લજ્જાનો ભય મને આપના કાર્ય માટે કરવામાં મોળી પાડનાર નથી ! આપ જ્યારે લક્ષ્યાધિપતિ થઈ ઘેર પાછા ફરશે ત્યારે હું પણ દસ સહસ્ર રૂપિયા કમાઈ આપના ચરણમાં નિવેદન કરીશ ! જે મારી સાધનામાં કોઈપણ દૈવ કે ભાવિ સત્તા પ્રતિકુળ થઈ શકનાર નથી ! ”

વીસ વર્ષની તરૂણી ગૌરીનાં આર્દ્ર નેત્ર અપૂર્વ તેજસ્વી ઝળકા ઉઠ્યાં ! તેનું કોમળ ગૌર મુખમંડળ સહસ્રા રક્ત રાગથી રંગાઈ ઉઠ્યું ! ખાલક શંકર તે જોતાં ચમકી ઉઠીને બોલ્યો “ જો ભાભી ! આમ કેમ, તમારે મોં આટલું બધું લાલ કેમ થઈ ગયું ? ” “ કાંઈ નહિ ! ન્હાના ભાઈ ! નિરાધારનો બંધુ ભજવાન મને સહાય થશે ” આમ કહી ગૌરી ઉભી થઈને સ્વ-કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થઈ !

પ્રકરણ ૧૭ મું.

મેસોપોટોમિયા.

ગૌરી ધારતી હતી કે પ્રિયતમને જગતમાં સર્વ વસ્તુઓ કરતાં પૈસા વધુ પ્રિય છે ! ધનની શોધમાં સઠળ વસ્તુનો ત્યાગ કરી જીવનનું પણ લીધું છે ! ભલેને તેમ થાય ! તેમને પૈસા પ્રિય છે તો હું પણ પૈસાને પસંદ કરીશ ! તે જો ધનપતિ થઈ પાછા ફરશે તો હું પણ છેવટે નિદાન સહસ્રમુદ્રાથી તેમની પૂજા કરીશ. તેઓ કર્મનિષ્ઠ, બુદ્ધિમાન વીર પુરૂષ છે, તે જો લક્ષાધિપતિ થઈ શકે તો હું નારી અખલા છતાં શું દશ હજાર રૂપીઆ નહિ પેઢા કરી શકું ? અવશ્ય કરી શકીશ.

નારી જાતને અણુછાજતી રીતે તરૂંએ વળગેલી લતાની માફક કેવળ પુરૂષની આશ્રિત બની સંસારમાં માત્ર છોકરાં હોવાને જન્મ આપવામાંજ જીવન પુરું કરવાને સ્વીકાર કરે એવી ગૌરી નહતી ! તેની ધારણા પ્રમાણે જેમ પુરૂષ મનુષ્ય છે તેમ સ્ત્રી પણ મનુષ્ય જ છે ! સહસ્રા લવાનીપ્રસાદની શાંત સૌમ્ય મૂર્તિ તેના હૃદયમાં ઉપસ્થિત થઈ ! તે તેજસ્વી શુદ્ધ બ્રાહ્મણની આશીર્વાદ ભરી વાણી તેના મસ્તિષ્કમાં તરી આવી. ગૌરીના પ્રાણમાં બલ આગ્યું ! અનહદ ઉત્સાહથી યુવતીનું વક્તવ્ય જ નૃત્ય કરી ઉઠ્યું !

બીજા દિવસેથી ખોટી માન પ્રતિષ્ઠા કે લોકાચારને ન ગણુ-કારતાં ગૌરીનો સર્વ વ્યવહાર ફરી ગયો ! ગૌરી હવે ખાંગાલી-અમરસ્વાસિની, લજ્જાસંકુચિતા કુલવધુ રહી નહોતી—હવે તે

સ્વતંત્ર સંકાય સહિત, કર્મશીલા, અતિઉજ્જવળ, આશાવાદી, ઉત્કૃષ્ટ તેજસ્વીની વીરાંગના બની ! એચાર દિવસની અંદર સર્વ કાંઈ જોધને વિસ્મિત થઈ ગયા કે વીસ વર્ષની કુલવધુ ગૌરી કાર્ય વશાત્ સર્વની સમક્ષ બહાર આવતી અને વાર્તાલાપ કરતી, ખાડંગમાં રહેતા લોકોની મુખ—સગવડતા ઉપર લક્ષ આપતી હતી, ચાકર નોકર વિગેરે ઉપર ખાસ દેખરેખ રાખતી હતી. હાલભાગ્ય બંગવાસીઓનાં ચક્ષુ કેટલાં દોષપાત્ર ! બંગાલી યુવતીને ખૂરશો કાઢી નાંખી શૂઢની બહાર આવેલી જોતાં કેટલાક ગ્રાહકો હૃદયમાં કોઈ ખુદોજ ભાવ ધરવા લાગ્યા ! કેટલાક અન્ય ઉચ્છ્રંખલ લોકો કાગડાની આફક ગૌરી દેવીની પવિત્ર મુખચળી પ્રત્યે નિન્દનીય કટાક્ષ વરસાવવા લાગ્યા. ગૌરી હસીને આ સર્વ લીલાનો મનમાંજ ઉત્તર આપતી “ જમને આ મુખ સુંદર સમજીને જોવાની ઇચ્છાએ કૃતકૃત્ય થવાની ઇચ્છા હશે તેઓ તાદરશ આ મુખ જોશે ત્યારે લગ્ન દૂર થતાં તે ‘કવું’ સુંદર લાગશે ! વળી કોઈક પતંગ જે દીપકને દેખી તેમાં પડીને બળી મરવાનો પ્રયત્ન કરે તો તે તેનો પતંગ સ્વભાવ છે ! ”

આમ પ્રતિકુળ પરિસ્થિતિઓની પળુ દરકાર રાખ્યા વિના ગૌરી અપૂર્વ તેજથી કટિબદ્ધ થઈ કાર્ય કરવા લાગી ! છતાં તેના કાર્યમાં વિઘ્નો આવવા લાગ્યાં ! એકાંતવાસના પ્રયત્નોમાં બહુ તેની વૃત્તિ કાંઈક શિથિલ થઈ ! હજી તેને સ્વામીના કાંઈ સમાચાર મળ્યા ન હતા. તેમને ગયે એ ખાસ વીતી ગયા હતા એટલે તે વધુ ચિંતામાં પડી. ગૌરીના તેજનો અગ્નિ બળતો હોવા છતાં કાંઈક નિસ્તેજ બની ગયો હતો. ધારેલા કાર્યક્રમ

પ્રમાણે તે કાર્ય કરી શકતી ન હતી ! નારીહૃદયની એ દુર્બળતા મટાડવા માટે કોઈ પણ મંત્રવિધિ ન હતો !

આખરે જે માસ પછી શિવનાથનો પત્ત આવ્યો. જમાં મેસોપોટેમીયાના જીવનનું સર્વ વર્ણન યથાસ્થિત હતું ! પર નીચે પ્રમાણે હતો !

“ પ્રિયતમે ! તારા મધુમય આલેગન પછી શા અભિમંત્રના આકર્ષણે મને વિચિત્રન કર્યો છે તે સમજી શકાતું નથી ! તારા હાસ્યયુક્ત મુખ વિના વિશ્વનું કોઈ પણ સ્વરૂપ મને દર્શનીય લાગતું નથી ! તારા આદરભાવ કરતાં વિશ્વને વૈભવ પણ મને લુપ્ત કરી શકે તેમ નથી તથાપિ ધનસંપત્તિ પ્રત્યે કોણ જાણે શાંતિ સામયિક આસક્તિનો મારા હૃદયમાં જન્મ થયો છે ! મારા મનમાં થાય છે કે નિર્ધન થઈ પુરૂષ પુરૂષત્વનું ગૌરવ ભોગવી શકતો નથી. નામદની માફક તારા સગમી વીરાંગનાનો દુર્લભ પ્રેમ ભોગવતાં મને લજ્જાનો અનુભવ થાય છે ! તારે જે સમજવું હોય તે સમજજે. અ મારે દાશ્ય મોહ છે ! મારા એ મોહ માટે મને ક્ષમા કરજે ! તારા પુણ્ય પ્રતાપથી હું આપત્તિ રહિત બનીશ હવે હું મારી અંગેની અવસ્થાનું વર્ણન કરું છું !

“ ચામેર ક્ષિતિજ પર્યંત વિશાળ મણુ હતું ! એક છેડથી બીજા છેડા સુધી રેતી રેતી અને રેતીજ દિસતી હતી ! વચમાં વચમાં રેતીના ડુંગરાં ! એ રેતીના સાથે અગ્નિના સ્પર્શ કરતાં વધુ તીવ્ર હતો ! કવચિત પવનથી એ રેતીના દગલા ઉડાઉડ કરતા હતા ! તપેલી રેતીના સ્પર્શથી તપી જઈને તેનો ઉષ્ણ આદર સતકાર

સર્વના શરીરમાં પેસી આલ્યો જતો હતો ! એ આદર સત્કારમાં
 “હ” કાર વિના બીજી વાત બોલવાનો અવકાશજ ન હતો ? ”
 એવા પ્રદેશમાં માર્ગ કાપતાં કવચિત મોટરગાડીમાં કવચિત
 હાટની ગાડીમાં પેસી અમે આલ્યા ! યુદ્ધ ક્ષેત્રની તોપ-ખંડુકના
 શબ્દો વખતે વખત કાને પડતા હતા ! રાત્રીમાં સૈન્યની છાવ-
 ણીના દીપકો આકાશમાં નક્ષત્રમાળાની માફક દૃષ્ટિએ પડતા
 હતા ! કદી કદી હથીયારખંધ સૈનિકો ગર્વથી પગની ઠોકર મારી
 રેતીને હાડાડી આલતા હતા ! કદી કદી ગભરાટ થતાં છૂટા આલતા
 અને ઘડીમાં નાયકના ઇસારાથી કબા રહી જતા ! આટલી
 બધી ગરમીના ઉદ્દેગની અંદર પણ તેમના મુખપર કોણુ બાણે
 કોઇ અપૂર્વ મનુષ્યત્વની સ્ફુર્તિ હું દેખી શકતો હતો ! આપણી
 ખંગાલી ઠોમ આવા ગૌરવથી કેટલોક કાલ થયા વચ્ચિત છે તે
 વિચારી મને બહુ દુઃખ થાય છે ! જવા દે એ સર્વ વાત ! તું
 એમ ન ધારીશ કે હું મારો આવો સુંદર ગૃહ સંસાર છોડી અહીં
 આવતાં ઉદ્દેગમાં આનંદ રહિત કાલ વ્યતીત કરું છું ! અહીંયાં
 પણ આનંદ છે !-તે લખીને સમજાવી શકું એમ નથી ! જ્યારે
 આપણે પુનઃ રૂબરૂમાં મળીશું ત્યારે એસર્વ કહી સંભળાવીશ !
 તે દિવસ આખો સૈન્યની છાવણીમાંજ ગયો-જેયું તો સૈન્ય
 વિભાગમાં શી કઠોરતા ! ખાવામાં, સુવામાં, વાતચિત કરવામાં,
 નજર કરતાં સર્વ ખાખતમાં અનહદ કઠોરતા ! એક ઉદાહરણ
 આપું. દિવસના વખતે જોટલી ગરમી તેટલીજ રાત્રિના
 વખતે શિતળતા હોય છે ! ગંભીર રાત્રિમાં સૈનિકો પહેરો
 અર્થ કરે છે. ખુદ્દસું સ્થાન, ખરકના જોવા પ્રખર થઈ પવન

આખા શરીરના રક્તની જાવાવટને ખાંધી રાખે છે ! પ્રહરીએ એકલા ઠરાવેલા સ્થાને નિશ્ચલતાથી ઉભા રહી તીવ્ર કઠોરતાથી કડકડતી થંડી બરો સમીરમાં શરીરનું સંરક્ષણ કરી રહ્યા છે ! શરીરે સહન ન થાય, દેહપાત થાય તથાપિ એ લોકોની કઠોરતામાં ખિન્ન માનને ઘટાડો થાય નહિ ! એ કઠોરતામાંજ મનુષ્યત્વનો વિકાસ ! એજ સાધના ! મને એમ થાય છે કે આ કઠોર સાધનાથી આત્માને રોકી એક વાર વિચારી જોઈશ કે આ દાળ ભાત ખાઉ શરીર આવા કાર્ય વ્યવસાયમાં કામ લાગી શકે કે નહિ !

ફાવે તેમ હોય પણ જે દેવતાની ઉપાસના કરવા હું આ દેશમાં આવ્યો છું તેણે મારાપર વર પ્રદાન કર્યું છે ! મને રોજ પાંચસે સાતસે રૂપીઆ નફા મળે છે ! તારા તરફથી કુશળ સામચાર મળતાં એથી પણ વિશેષ ઉત્સાહથી કામ કરીશ ! તું સુખી છે કે દુઃખી તે જાણવાની ઇચ્છા કરવી નિરર્થક છે ! હું તો સુખીજ છું ! અને તો પૂન્યપાદ વાચસ્પતિ ઠાકુર મહાશયને મારા પ્રણામ પહોંચાડજે !”

પત્ર મળતાં જોરી અને શંકરે તે અનેક વાર વાંચ્યો ! સ્વામીના પત્રે રણમાંથી પાછા હટતા વીર આત્માઓના પ્રાણમાં ચારણના સંગીતની માફક કોઈ અપૂર્વ ઉત્સાહ રેડ્યો ! જોરી પોતાનું આર્યગૃહિણીપદ-કોમળતા માત્ર સ્ત્રીભાવમાંજ છુપાવી રાખી કર્મ સાધનામાં પ્રવૃત્ત થઈ !

જે શહેરમાં શિવનાથે પ્રથમ નાની સરખી દુકાન અને ખાડિંગ ખોલ્યાં હતાં તે સ્થાન વિશેષ તનદુરસ્તી આપનાર હતું !

ઘણા ધનાઢય લોકો ત્યાં હવાફેર કરવા માટે આવતા હતા; પણ જ્યેષ્ઠ પાંચ દિવસ માટે આવતા તેમને રહેવા-ભોજન કરવા ઇત્યાદિ ખાખતો માટે વિશેષ અગવડ ભોગવવી પડતી હતી તે બેઠ જૌરીએ સ્વામીની નાની દુકાન નજીક એક મોટો ખે મજલાનો ખંગલો ભાડે રાખ્યો. અને તેનું “શિવાગ્રમ” એવું નામ આપી મારું સાધન ખાડે લટકાવ્યું ! તેમાં ઘણા મોટા અને શોખીન સદૃશસ્થાને ઉપયોગી થાય એવું એક વિશાળ ખોદાંગ કાઢીને ખાદ્યું ! ખાવાપીવાની, સુવાળેસવાની સુંદર વ્યવસ્થા રાખી દીધી ! અને પોતે હંમેશાં સર્વ ખાખતોમાં હસતા ચહેરે કાળજી પૂર્વક સર્વની સેવા કરવા લાગી. આ સર્વ કાર્ય ઉપાડયા પછી જૌરીએ પોતાના પહેરવેશમાં પણ કાંઈક ફેરફાર કર્યો ! વાસ વર્ષની તે યુવતી વગર સંકોચે માત્ર એક સાડી પહેરીનેજ કેવ-ચિત કવચિત્ હરવા ફરવા લાગી ! કવચિત્ નવીન ફેશનની (ગાઢિના) સાડી પણ જૌરી પહેરતી. વળી કદી ખૂટ મોખા પહેરતી ! ધામે ધામે ખાંગાલીય જુહિણીલાવ મૂકી દઈ જૌરી પોતાના સ્વામીની ઇચ્છિત વસ્તુ-ધનની સેવામાં પોતાની સર્વ શક્તિનો ભોગ આપવા લાગી

પ્રકરણ ૧૮. મું.

“શ્યામાનો સંસાર”

વાચક ! હવે આપણું શિવ-ગૌરિની કથા છોડી ગૌરીની માટી ખડેન શ્યામાના સંસારનું દિગ્દર્શન કરીએ !

એક મોટા નામાંકિત જીલ્લાના વિશાળ શહેરમાં શ્યામાનો સ્વામી નીહાર બાબુ વસીલ હતો. રહેવા માટે નાનું સરખું એક મજલાનું એક મકાન તેણે ભાડે રાખ્યું હતું. તેમાં બે કન્યા અને પત્ની-એટલા પરિવાર સાથે તે રહેતો હતો ! બહાર દીવાન-ખાનામાં ટેબલ, યુરશીઓ સુંદર વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવેલાં હતાં અત્યારે ત્યાં કોઈ મનુષ્ય દષ્ટિએ પડતું નહિ !

નીહાર બાબુ અંદરના ભાગમાં બેસી પત્ની સાથે વાતીલાપ કરતો હતો. શ્યામા પોતાના બેળામાં નાની છોકરી લઈ બેઠી હતી ! અને મોટી છોકરી નજીકમાં બેસી એક વાડકીમાં મમરા ખાતી હતી ! પ્રિય પાઠકગણ ! આ દંપતીના વાતીલાપમાંની બે ચાર વાતો તને પણ સાંભળવા મળશે !

શ્યામા:—દૂધવાળા આજે દૂધ આપી ગયો નહિ ! છોકરાંને શું પીવડાવું ?

નીહાર:—તે કેમ એ દૂધ ન લાવ્યો ?

શ્યામા:—ઠાણે તે ઠકી ગયો હતો કે જેણે મળ્યા વિના હવે હું દૂધ આપનાર નથી !”

નીહાર:—એવ તારી માનો ? ખડો પાણી !

શ્યામા:—બહાલા ! એમ ન બોલશે ! તે ઘણીવાર તો પેસા મૂલી જાય છે ? નિદાન બે એક રૂપીઆએ તેને આપીએ તો સાફ !

નીહાર:—સાફ તો ખરે જ તો ! કયાં માલુમ છે કે આજ બે દિવસથી આર પેસાનોયે રોજગાર તો મળતો નથી !

શ્યામા:—હરિ ! હરિ ! આ રીતે વ્યવહાર શી રીતે ચાલશે તે કાંઈ સમજતું નથી ! ઘરનો માલિક ભાડાને માટે તે દિવસે જ બોલી ગયો હતો તે મુજબ આ અઠવાડીયામાં જત ભાડું નાંહ ચુકવાય તો કેમ ચાલશે ?

નીહાર:—મને પણ એજ વિચાર થાય છે ! આજ દસ દિવસની અંદર કોઈ ખારણું આવ્યો નથી !

એટલામાં બહારથી કોઈએ હાંક મારી “ બાપુજી ! બાપુજી ! વહીલ સાહેબ, જરા બહાર આવી જવ તો ! ”

અવાજ સાંભળતાં શ્યામાએ કહ્યું “ ચોખાવાળો આવ્યો લાગે છે ! ”

નીહાર બાપુનું બ્ડીલું પડેલું મોં કંઈક વધુ મ્લાન થયું—તે બોલ્યા “ ચોખાવાળો રૂપીઆ લેવા આવ્યો હશે ! તું કહેને કે બાપુજી ઘરમાં નથી ! ”

શ્યામા:—શું કહ્યું ? હું હવે પાછી રસ્તાના લોકો સાથે વાત કરવા જઈ છું ?

નીહાર:—કવે તને કેવું આગળવા બેસી રહ્યું છે ! બાપુજી કે ઘરમાંથી કોઈ બેસી બોલતી હશે !

સ્વામાનુ ઉતરી ગયેલું મોં ક્રોધ અને તિરસ્કારથી તદન વિરૂપ થઈ ગયું ! સ્વામીના મોં તરફથી ચક્ષુ ખીજ ખાખુએ ફરવતાં પાસે ઉભેલી છોકરીને કહ્યું “ ખડેન કડેને કે ખાખુજ ઘરમાં નથી ! ” છોકરી તે વાત સાંભળે તે અગાઉ ચોખ્ખાનાં ખહારથી સ્વામાએ કાઢેલા કુદગાર સાંભળી ગયો ! તેણે જન વધુ ઠરડાકીથી કહ્યું “ કડોને ખાખુજ ઘરમાં નથી ! આ મારી આગળ આગળ તો કચેરીમાંથી આવ્યા છે ! હમણું પૈસા આવતા પડે તેને લીધે કહ્યું છે કે ઘરમાં નથી ! શું મારા વાલા લોક ! પાંચ રૂપીઆ આજ નજી માન થતાં અપાતા નથી ! મળના આવતાં જે ભાગભાગે મેળાપ થઈ ગયો તો કહેશે કે હમણું નહિ-કાલે આવજો ! અને ન મળે ત્યારે તો કહેવું છે કે કોને ? આ કાંઈ સારા માણસનું કામ છે ? મોટા વમ્રીલ ખાખુ ! ઠીક છે ! કાલે જેમ્મ લઈશ કચેરીમાં ! હાલ ખાખુજની ગેરહાજરીમાં વધુ બેસવાથી શું ફળ ? અનાજ ખાવું અને દેશ આવવાની દાનત નહિ ! ” અનાજવાળો ક્રોધથી ઝપાટાખંધ ચાલ્યો ગયો ! અંદર પતી પત્ની કેટલીક ક્ષણ સુધી ગુપચુપ બેસી રહ્યાં. વાઘની નાકેક ઉભય એક બીજ તરફ જોતાં હતા ! આમ દસેક મીનીટ વીત્યા બાદ પાકીટમાંથી એક નાનું કાગળનું પડીકું ખહાર કાઢતાં ખાખુએ કહ્યું “ ચાલ ચહા તૈયાર કરી દે. આ લે ખાંડ ! ”

સ્વામાએ આડું ભાળી ઉત્તર દીધા “ હમણું ચહા પીવાનાં બહી સુઝ પડે છે ! તેના વિના ન આવે ! ”

પત્નીના શબ્દ પ્રહારથી વકીલ ખાતુને આઘાત થયો ! તેથી વેદના થઇ કિન્તુ ક્રોધ પ્રદિપ્ત ન થયો ! પત્નીને શાંત કરી તેણે જણાવ્યું “શ્યામા, તું મને કદ્દ ભાવણું સંભળાવે છે ? કિન્તુ સમય કેવો આગ્યો છે તે તું જુએ છે ને ? ચોખ્ખાના ભાવ આઠ રૂપીએ મળુ, ઘોતી બેટાના છ રૂપીઆ, તેલ, મીઠું, સાકર જોટ ત્રવ ચીબેની માંઘવારી ! એમાં કેટલા લોક સુખે દિવસ કાઢતા હશે ? ભગવત ઇચ્છા ! એક ઘાટ છે ! પેલા જમીનદારના વીત્ર સંખંધીના કેસમાં સાક્ષી આપવાથી રોકડ રૂપીયા હજાર મળવા સંભવ છે-વળી સ્ટેટની વકિલાતમાં પણ મળે !”

શ્યામા:—પેલા ખોટા વીલની સાક્ષી ?

નીહાર:—શ્યામા, સાચું ખોટું જોવા જતાં હવે આંત્રે તેમ નથી !

શ્યામા:—ખીબત બધા વકીલો જાણશે તો તમને શું કહેશે ?

નીહાર:—તેઓ પણ શું કાંઈ સિદ્ધનાં પૂછડાં થઈ જયાં છે ! સત્ય રીતે ચાલતાં તો વકીલાતજ થાય નહિ ! જોટલા જોટલા લોકો વકીલાતનો ધંધો કરે છે તેમનામાં કાવાદાવા, દગાખાજી ઇત્યાદી ગુણો તો પાકે પાયેજ હોય છે ! એટલે એ હજાર રૂપીયાની રકમ લેઈ ખેસતાં હાલ એકદમ ક્રીક પડશે !

શ્યામા સ્વામીની આ વાત સાંભળી આ વખતે બહુ ઉશ્કે-રત થઈ ! આવેશમાં તેણે તિરસ્કાર ભરી રીતે કહ્યું, “આપ એ હજાર રૂપીયાનું સ્વપ્નું તો ઘણા દીવસથી જોયા કરે! છા, કિન્તુ દસ રૂપીયા પણ એકવાર આપના હાથમાં મેં જોયા નહિ !

હજાર બજાર તો આપણા લગ્ન સમયે દીઠેલા-મારા માતા પિતાની બગીર ગીરા મુકાતાં આવેલા તે !”

વાયુથી હાલેલાં ઝાકળનાં ખિન્દુની પેઠે નીહારની આંખ-માંથી અશ્રુપ્રવાહ નીકળવો શરૂ થયો ! બીજીજ ક્ષણે સુકાં તંબુ-ખલામાં અગ્નિનો સ્પર્શ થાય તે માફક તેને રૂવે રૂવે ખાળ લાગી ! કેમકે આજ નીહાર ખાબુએ સંપૂર્ણ સત્ય તેમજ ઠેર તિરસ્કાર પત્નીના મુખે સાંભળ્યો હતો ! તત્કાળ ખાણુથી વિદાયલા મૃગની પેઠે અધીરો થઈ ગઈ અનિવાર્ય રોપથી તે ગર્જના કરી બોલ્યો ” તારા પિતાનો આટલો ખર્ચો તને ગર્વ છે ? આ તારી ખર્ચેન વીસ વર્ષ સુધી વર નહિ મળતાં છેવટ એક ફેરી વાળાની સાથે નાશી ગઈ તેમાં કાંઈ લજવાવા જેવું નહિ કે ? વાહ ! જોઈએ હવે કે તારો ગર્વ ક્યાં સુધી ટકે છે ! આટલી મોટી કન્યાઓ કુમારી રાખીને હવે ખધા લોકોનો શુદ્ધસંસાર કેમ ચાલશે તે જુઓ તો ખરા !” નીહાર ખાબુએ યથાર્થ રીતે પોતાના મનનો ક્ષભરો બહાર કાઢ્યો !”

શ્યામાની વાત મારી ગયેલી જણાતાં તે અચાનક આંખી જ ખની ગઈ !

પ્રકરણ ૧૯ મું.

ગુરુ-દીક્ષા.

ગૌરી એક દિવસ ખંગાલી મેમસાહેબના પોષાકમાં ખુરસી ટાપલ પર બેસી આશ્રમનો હિસાબ તપાસતી હતી એવામાં ભવાનોપ્રસાદ વિધારતે ત્યાં આવી ઉપસ્થિત થયા! કંઈક સંકેત અને વ્યવસ્થાથી ગૌરી જાણે પોતાના આસન ઉપરથી પડુ પડુ થઈ ગઈ! ઘડકતા હૃદયે વૃદ્ધના ચરણમાં પડી ગૌરીએ તેમની અભંગ લીધી! વિધારતે હસીને કહ્યું “મેમ સાહેબશ્રી પ્રભુમ થતા હશે? તે તો શેકહેન્ડ કરે!”

ગૌરિ વધુ સંકેત પામી બોલી “ગુરુ! આપને અંદર આવતાં માલુમ પડશે કે હું કેવી મેમ સાહેબ છું!”

“ભવાની ઠાકુર કાંઈ મેમસાહેબને ત્યાં જાય? એ તો મારી ખાત્રીજ છે કે અંદર તો તેજ ગૌરી ખડેન તું છું! અને તે સ્થિતિ એવા હું ઉત્સુક છું.” ત્યારબાદ ભવાનીપ્રસાદને અંદર લઈ ગઈ ગૌરીએ આદરપૂર્વક બેસાડયા અને પિતામાતા ભાઈભાંડુની ખબર અંતર પૂછી! ભવાનીપ્રસાદે ત્યાંના સર્વ સમચાર અથ ધનિ કહી, છેવટ શ્યામાનો સ્વામી તેની સાથે લડી ગઈને કોમમાં ને કોપમાં કાંઈ ચાલ્યો ગયો છે-શ્યામાએ પોતાની બે કન્યાઓ સહ પિયરમાં આવી આશ્રમ લીધો છે પ્રત્યાદિ વાત પચુ કહી! વિગ્રેષમાં બોલ્યા કે આટલું થવા છતાં રામબાબુની સંસારયાત્રા સુખ શાંતિથી ચાલે છે!

ગૌરીએ કાંઈક વિસ્મિત થઈ કહ્યું “ક્ષીરોદે તે દિવસે પત્ર લખ્યો હતો તેમાંતો એ વાત તેણે કાંઈ મને લખી નથી.”

“આ હકીકત હમણાંજ ખની છે. પણ શિવનાથનો વરસ થયાં તને મુકી જતો રહ્યો છે અને તે ક્યારે તારાં માતાપિતા-ભાઈભાંડુને કાંઈ ખબર આપી છે?”

“હાહા! આપનું કહેવું યથાર્થ છે! પણ ત્યાં ખબર કહાણું તો પિતા મને તેડવા માણસ મોકલે! મારી તેવી ઇચ્છા નથી! હું મજાજની ચસકેલી છોકરી તે તો આપ જાણો છો!”

“જાણું છું તેથી તો તારાપર આટલો ખવો મને ભાવ છે! તારી અહીંની કાયબ્યવસ્થા મારા જાણવામાં આવી શકી છે!”

“ગુરુ! આપતો સર્વજ્ઞ છો!”

“ના, ના! ગૌરી! હું સર્વજ્ઞ નથી! યોગખળે મેં તે જાણ્યું નથી! કિન્તુ મારે એક શિષ્ય અહીંની બોડીંગની વાત કલકત્તામાં મારી આગળ કરતો હતો! તે કહે કે “એક બંગાળી સ્ત્રી બોડીંગની માલિક છે તેના સ્વામી તેને મુકી યુદ્ધમાં જતો રહ્યો છે” તે સાંભળી મને કુતુહલ ઉપજ્યું કે શિવનાથનો પણ વરસ દિવસથી પત્ર મળ્યો નથી! ત્યારે ધાર્યું કે ત્યાંની ખબર કોઈ આવું!”

“મારા પ્રત્યે આપના હયાલાવની સીમા નથી, ગુરુદેવ!”

“ના, ના! એટલું ખબું કાંઈ નથી! યથાશક્તિ તારા પ્રત્યે સ્નેહભાવ બતાવું છું એટલુંજ! વાર, તારે અહીં હવે એક કાર્ય કરવું પડશે!”

“જેવી આજ્ઞા!”

“કાલે પૂર્ણિમાનો શુભ દિવસ છે । તારે મંત્રગ્રહણ અને શિવપૂજાની દીક્ષા ગ્રહણ કરવી પડશે !”

“ખાઇ માણસને શું એકલાં મંત્રગ્રહણનો અધિકાર છે ? ગુરુ દેવ !”

“અવસ્થાનો ભેદ છે ! તું હિંદુ કન્યા છું. તારા હાડ ચામમાં વિશુદ્ધ આર્ય રક્ત વહે છે-કિન્તુ ખહારથી તારે કાંઇક વિશુદ્ધ આચરણ કરવું પડે છે-જુદા જુદા પુરષો સાથે તારે સંસગમાં આવવું પડે છે ! તું આર્યજાતિની કુલવધુ તે-છતાં તારે ઉચ્છૃંખલ સ્ત્રીની માફક આચરણ કરવું પડે છે જ્યોત્ષી એવા સમયે અંતરનો આયલાવ કાંઇક વિશેષ દઢ-સતેજ રાખવાની જરૂર છે ! તું અહીં કેવળ બાહ્ય વ્યવસાયમાં જ મન પરોવે છે-અને પ્રભુને ભુલી જાય છે ! નિત્ય નિયમ એવો દેવો બેઠાએ કે એક વાર તારે ભગવાનનું નામ ડેવાનો અભ્યાસ રાખવો, આર્ય મહિલાની પેઠે પુષ્પચંદન સહિત ઇષ્ટપૂજામાં મગ્ન રહેવું. પવિત્ર આર્યસત્ત્વ, આર્ય રીતિરિવાજ અવિચલિત રહેવાં બેઠાએ ! તું અત્યારે જડવસ્તુમાં જ મગ્ન રહી જડ શિવાયના વ્યાપારમાં કાંઇ પણ ધ્યાન નહિ આપે તો પરિણામે અકલ્યાણ થવાની શંકા રહે છે !”

“જે દેવતાની પૂજા માટે મને આપ દીક્ષા આપવા આહ્વાન છે તે દેવતાનું ધ્યાન તો મારા મનમાં જ છે !”

“સ્થમજ્યો ! ગૌરી ! તું એક શિવનું ધ્યાન ધરે છે ! બીજા શિવનું ધ્યાન ધરવા આહતી નથી ! કિન્તુ એકતો તારા પુરુષો-

વન તેમાં તારી મનોવૃત્તિની અનહદ શક્તિ ! એ શક્તિને સૌથી અથ પદે મૂકતાં મનુષ્ય સર્વશક્તિમાન પરમાત્માનું અસ્તિત્વ ભૂલી જાય છે ! તેથી તે ઉપર એકાદ અંકુશ રાખવાનું પ્રયોજન છે ! તું વિભૂતિવાળા કૃતિવાસા-ભગવાન શંકરનું હયાન ધરતાં એ શ્યામ કલેવરવાળા, તનદુરસ્ત અને સૌમ્યમૂર્તિ શિવનાથની છાત્રી ઉપર ચિત્તવૃત્તિ જવા દઇશ તો તેમાં પ્રત્યવાય નથી ! એવા હયાનથી પણ શિવ ઉપર પુષ્પ ચંદન ચઢાવવાં. આખા દિવસના ભૌતિક કાર્યવ્યવસાયની ગ્લાનિથી માણસનું ચિત્ત મલિન બની જાય છે છતાં આ પ્રમાણે દેવ કાર્યથી તે શુદ્ધ અને નિર્મળ બને છે !”

ગૌરીએ વિશેષ કાંઈ આનાકાની કરી નહિ ! ખીજેજ દિવસે તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હંમેશાં નિયમિત પુષ્પચંદન ધૂપ, દીપવડે ઠાકુરજીની સેવા નૈવેદ્ય કરવા લાગી ! અને પૂજનો પ્રસાદ, મિષ્ટાન્ન, ફળફળાદિ શંકર તથા તેના સહાધ્યાયી છાત્ર વગેરેમાં વહેંચી દેતી !

પાણીને મૂલે !!

નૂરજહાં નાટક- લખનાર દિગ્ગજ-દ્રલાલ રાય
કો. એક રૂપીઆ

અલંકારશાસ્ત્રની

નવવધૂરી ગુજરાતી ભાષામાં પોતાની હાખનો અને વિષયનો
પહેલો રસિક ગ્રંથ કિ. એક રૂપીઆ.

બને સાથે મંગાવનારને માત્ર રૂપીઆ સવામાં.

સાહિત્યકેન્દ્ર ગ્રંથમંડાળા—નડીયાદ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

શિવાશ્રમનો એનેજર.

ગૌરીના શિવાશ્રમનું કામ કાજ વધી ગયું હતું ! જે ડુંગરની તળેટીના નગરમાં શિવનાથે પ્રથમ આશ્રમ સ્થાપન કર્યો હતો તેની ખ્યાતિ શુદ્ધ પવનની લહેરની માફક ચોમેર પ્રસરી ગઈ હતી ! વિવિધ સ્થળોએથી ઘણા શ્રીમંત શોળીન નરનારીઓ અહીં હવા ખાવાને આવતાં હતાં ! જે આવતાં તે સર્વ ઘણું ખર્ચે શિવાશ્રમમાંજ અતિથિ થતાં. આ વખતે નગરમાં શિવાશ્રમ એક જોવાલાયક સ્થળ બની ગયું હતું ! અવાસીઓ જે શિવાશ્રમમાં એક દિવસ પણ વિશ્રામ કરી ન જાય તેમનું આ નગરમાં આવ્યું ન આવ્યું સરખુંજ મનાતું ! ગૌરીને ત્યાં દાસ દાસી સોઝાઈયા વિગેરે કામ કરવામાં રોકાયેલાં હતાં તથાપિ ચાતરકનું કામકાજ વ્યવસ્થિત ચાલતું નહતું ! એક વખતે આખો દિવસ પરિશ્રમ થતાં થાકી જઈને ગૌરીએ મન સાથે વિચાર કર્યો “હાથ ! શા વાસ્તે એમણે પૈસાને ખાતર મરફતિમાં ગોળા-ગોળીઓના મુખમાં ઝંપાપાત કર્યો ? ઘેર એમને પૈસાની શી ખોટ હતી ?” વળી ઘણીવેતાર ગૌરી પોતાના શિવમંદિરમાં ઠાકોરજીના મિહાસન આગળ લોટી પડી આકુળવ્યાકુળ થઈને રોઈ પડતી અને ઠહેતી “પ્રભો ! આ અખળાનો ગવ ગલિત થયો છે ! માટે ક્ષમા કરો ! મને વરદાન આપો ! સંસારમાં દાસ દાસી, સોનુરૂપુ ઇત્યાદિથી બીને સુખ મળે ખરું ? હે મંગલમય !

માફ મંગલ કરો ! હવે મારાથી વિશેષ સહન થતું નથી ! હવે મારા પ્રિયતમની સન્મુખ ભોજનનો તાટ પીરસી જમવા બેસાડતાં પવન નાખનારો અમુકય યોગ મને કયારે પ્રાપ્ત થશે ? હું કુલ-વધુ બની સર્વ બહારના કામકાજથી મુક્ત થતાં ઘરખૂણે ભરાઈ માત્ર સ્ત્રીધર્મ બજાવવાનું જ કાર્ય કરવા કયારે શક્તિમાન થઈશ ?-એમના માર્ગદર્શક થઈ એમની હિલચાલ ઉપર લક્ષ કરાશે આપી શકીશ ? હે અંતરયામી ભગવાન ! અંતરની સર્વ વાત આપ જાણો છો ! જે આશાએ કટિબદ્ધ થઈ આ દુઃસહ કાર્ય-ભાર માથે લઈ હું ધુમ્ ધુમ્ હું તે સર્વ આપ સમજે છો ! મારી એ અંતરની આશાએને નિરાશામાં ફેરવી નાંખશો નહિ ! હે વરદ ! મહને વર આપો ! મહને મારો સ્વામી આપો ! ”

આવી રીતે ગૌરીને નિત્ય દેવસેવામાં બહુ વિલંબ થતો હતો ! જે દિવસે માનસિક ઉદ્વેગ વધુ થતો તે દિવસે કાઠેરજી આગળ પહોં પ્રાર્થના-વાતચિત થતી નહિ ! તે ઉપરાંત બહારના કામકાજમાં બહુ ખામીઓ આવવા લાગી ! અનેક માનનીય અનિશ્ચિઓની સેવા વ્યવસ્થામાં ખામીઓ આવતાં તેને માફ લાગતું હતું ! આથી ગૌરીએ અને તો પોતાના આશ્રમમાં એક પગારદાર મેનેજર નીમવાનો નિશ્ચય કર્યો. તુરતજ દરેક જીજ્ઞાસુ પ્રચલિત વર્તમાનપત્રોમાં અંગ્રેજ અને દેશી ભાષામાં વિજ્ઞાપનપત્રો લખી નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ કર્યા !

વિજ્ઞાપન પત્ર

“ શિવાશ્રમના કાર્યવ્યવસાય માટે એક શિક્ષિત, મિદવચની સચ્ચરિત મેનેજર જોડામે છે ! માનિક પગાર રૂ. ૫૦) આહાર, નિવાસસ્થાન વધારામાં નળશે ! રૂબરૂ મંગો. મંત્રી. શિવાશ્રમ

દાઈલિંગ (બંગાળ)

WANTED.

A manager, educated, sweet-speaking, and wellbehaved, to work in **Shivashrama** Boarding House. Salary Rs. 50/ pr. mensem Boarding and lodging free.

Apply personally to

Proprietor Shivashrama Boarding House.

Darjeeling, (Bengal)

નોકરીઓની જાહેર ખબરો વાંચનારા ઉમેદવારોનો અભાવ નહતો ! અનેક ઉમેદવારો આવી ગયા. કિન્તુ ગૌરીની પસંદગીમાં એકઠે ન આવ્યો ! જે ચાર દિવસ પછી એક દિવસે ગૌરીના ટેબલ આગળ એક સ્વસ્થે ઉભા રહી શિર ઝુલવ્યું ! તેને જોતાં ગૌરી જ્ઞાન ભૂલી જઈને ઉભી થવા જતી હતી કિન્તુ ખીચજ સ્થળે મનને દખાવી રાખીને તે ખેંસી ગઈ અને પોતાના નૈસર્ગિક મધુર કંઠે બોલી “ ખેસો, કેમ પધારવું થયું મહાશય ? ”

સ્વસ્થ:-Are you the owner of the bording, Ma'am ?

ગૌરી:-આપ જુઓ છો કે હું ખંખાલી કન્યા છું-ખંખાલી ભાષામાં વાત કરો !

સ્વસ્થ:-માફ કરશો ! આજકાલ સર્વત્ર વ્યવહારમાં અંગ્રેજી જ વપરાય છે ! ”

ઝૈરી:-તે લહે હશે ! પરંતુ દેશી ભાષામાં સમજી શકે તેવાની સાથે દેશી ભાષામાં જ વાત કરવાની ચાલુ જમાનામાં અગત્ય છે, એ અર્વાચીન શિક્ષિત ટ્રેન્યુએટ પદ્ધિધરો ભૂલી જાય છે એ દુઃખદ વાત છે ! ”

ઝૈરી એ ગૃહસ્થના મુખ તરફ મુખ સાવધાનપણે બે એકવાર બેઠ લીધું. પછી કાંઈક હસીને બોલી “ વાશ, હું આશ્રમની માલિક છું-મંત્રી છું-આપને શું કહેવાનું છે ? ”

ગૃહસ્થ:-આપને એક મેનેજરની જરૂર હતી ને ?

ઝૈરી:-આપ...ના ! આપ ઠાણ છો ?

ગૃહસ્થ:-હું એ કાર્ય માટે ઉમેદવાર છું !

ઝૈરી:-આપનું નામ શું ?

ગૃહસ્થ:-મારું નામ શિશિરકુમાર સર્મા !

ઝૈરીનું લાલ મુખ કાંઈક વધુ લાલ થયું ? તેણે જણાવ્યું “ શિશિર અર્થાત્ નીહાર ! ઉત્તમ ! આપનો પરિચય તો આપો ?

ગૃહસ્થ:-મારું વતન પાનના જિલ્લામાં છે ! હું કલકત્તા થી પસિંદીનો બી. એ. ટ્રેન્યુએટ છું ? એથી વિશેષ પરિચય કરો બંધો શ્રીમે !

ઝૈરી:- ? એ. પાસ થયા છો તો કાયદાનો અભ્યાસ કરી વકીલ હોમ ન થયા ?

ગૃહસ્થ:-વાહ ? એટલે શું ! આ બધું જાનજોડ આપને શું કરવા ? આપના કાર્ત માટે હું લામક છું કે નહિ તેનું બહુવા માથું હું ઘટેજાર છું !

“હા! આપનાથી અત્રેનું અમારું કાર્ય તો ચાલી શકશે? પણ કાયદા ભણેલા લોકોનો અને ખડુ ભય લાગે છે તેથી જ પૂછવું પડ્યું.” ગૌરી જરા નરમ થઈને બોલી.

શુદ્ધસ્થ-કેમ વાર? કાયદા ભણેલાનો આપને શો ભય લાગે છે?

ગૌરી:-મહાશય! કાયદો એ વસ્તુ જ ભયસ્પ્યક ચિન્હ છે! અને જ્યોત્ષ્ણ એ કાયદાને ચાવીને પેટમાં પધરાવે છે તેઓ સર્વ સાંસારિક કાર્યનાં મૂળમાં જ એકવાર નજર નાંખી દઈને પ્રયોગન અનુસાર કંઈક બાબતનો સ્વીકાર કરે છે અને કંઈક બાબત કાઢી નાંખે છે-પછી ભલે તે બાબત ચોરી છીનાળીની હોય કે ભગવત પૂજની હોય!

શુદ્ધસ્થના મોંપર શેરડા પડી ગયા. તેણે કહ્યું ત્યારે અને આપશું કહો છો?

ગૌરી:-હા! મને લાગે છે કે આપ અમારા કાર્ય માટે લાયક તો છો! કિન્તુ આપ બી. એ. પાસ થયેલા આવા વિદ્વાન અને આ નોકરી તો ખડુ હઝળી છે!

શુદ્ધસ્થ:-મારું શરીર હાલમાં ખરાબર સાહે રહેતું નથી; તેથી કેટલાક દિવસ અહીં હવાફેર માટે રહેવા નિયત છે! ત્યારે એમ થયું કે આપની નોકરી કેટલાક વખત કરીએ!

ગૌરી: (હસીને) અરે ભાઈ માસ! આપનું ભણ્યું ગણ્યું ગંગાજીમાં પડશે?

શુદ્ધસ્થ: “તે જ થશે તે ખરું!”

ગૌરીએ હાક મારતાં એક પરિચારિકા આવી હતી. તેને ગૌરીએ હુકમ કર્યો કે “આ ખામુશને બીતર લઈ જઈ હાથમાં ધોવાને પાણી બાણી આપો ! પછી એમના ભોજનાદિની વ્યવસ્થા કરો ? એ આપણા આશ્રમના મેનેજર તરીકે આવ્યા છે !”

કેમ ખામુશ ! આપને કંઈ અડચણ તો નહિ પડેને ?

ગૌરી આ વખતે ખડખડાટ હસી પડી ! આવેલા શુદ્ધસ્થે ગૌરીના મુખ તરફ બેએક વાર શંકાશીલ વૃત્તિથી દષ્ટિપાત કર્યો ! આટલી ખરી સ્વરૂપવાન યુવતીના મુખ તરફ સરલતાથી દષ્ટિપાત કરવાનું પ્રારબ્ધ સાક્ષાત્ વપિત્ર દેવને પણ અસાધ્ય ગણાય ! ખામુશ કંઈ વિચિત્ર જ બની ગયા ! એક સાધારણ વાતચીતમાં નોકરીનું નકી થયું—એક મિનિટના સહવાસમાં પણ હાસ્યવિનોદ મોજશોખ અને ખાનપાનની વ્યવસ્થા—! શિશિરખામુશને આ સર્વ વાત બાંહેધ નાટકી જોવી લાગી ! આખો એકંદર પ્રકારજ બાંહેધ કંઈ અલૌકિક જણાયો ! પરંતુ વિચારવાનો વધુ વખત ન હતો. ગૌરી બોલી “વાર, મહાશય, તો ચાલો ! અંદર જઈ હાથમાં ધોઈ સ્વસ્થ થાવ ! પછી શુદ્ધસ્થાનાં ચકાપાણીના વખત થશે, આપ બેઠાં સમજીને સર્વ કાર્યભાર શુદ્ધ કરશો !”

મેનેજર:—મારે અહીં શું કામકામ કરવું પડશે ?”

ગૌરી:—હાં ! તે ખામુશનાં આપને પુછક વાતો બાંહેધવાની છે ! આ આશ્રમમાં જે સર્વ શીર્ષત ખામુશદાર શુદ્ધસ્થા દેશી અને યુરોપીઅન ખામુશો અને જાનજો, યુરોપીઅને, વગેરે આવે તેમની આપે યથાસ્થિત આગતા સ્વાગતા કરવાની, તેમની ઈચ્છા-પુરુષાર્થ ખાનપાન આદિ વ્યવસ્થા લગાડી આપવાની ! લાંડારનો

હિસાબ નિતાબ બેવાનો ! ક્યારે કઈ વસ્તુ કેને બેઠાં છીએ તે નક્કી કરીને લાવી રાખવાની ! વિશેષ કદાનમાં એ રાખવાનું કેઈ પણ રીતે હલકી વસ્તુ અશ્રમમાં આવવી ન જોઈએ-ની ખું ન સર્વ કાર્ય જેમ જેમ બંધો તેમ તેમ આપોઆપ આપના સમજવામાં આવશે ! એક ખીણ અચત્યની વાત મારે આપની પાસે બજાવવાની ઈચ્છા છે !

શું આપ અહીંયાં સપરિવાર રહેશો ?

મેનેજર:—પરિવાર પરિવાર મારે કાંઈજ નથી !

ગૌરી:—હતો ! કે હમણાં નથી ? ના, હશેજ નહિ !

મેનેજર:—(જરા અચકાઈને) ના, ના ! એ સર્વ લ'આપ મારે મૂળથીજ નથી !

ગૌરી:—(અંબીરતાથી.) વાહ ! આપના સરખા એકાદ ચૂકરથનેજ હું શોધતી હતી તે વિધાતાએ મને મેળવી આપ્યા !

મેનેજર:—(ચકિત થઈને) મારા સરખો ? એટલે કેવો ?

ગૌરી:—ખડખડાટ હાડીને બોલી “આપના જેવો એટલે સ્વરૂપવાન, સશક્ત બાહ્ય શુભ અને આપના જેવો સત્યવાદી-આધુ-અતેન્દ્રિય !” બોલ્યો મેનેજર બાબુ ! આપ થાક્યા પાક્યા હશે માટે અંદર જઈ પરિશ્રમ દૂર કરો !

બાબુ નિચારમાંને વિચારમાં પરિચારિકાની પાછળ પાછળ શબ્દ દષ્ટિએ અંદર ગયો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

“શિશિર કે નીહાર”

આશ્રમમાં મેનેજરની નીમણુક કરવાથી ગૌરીના શ્રમને બોલે એછો થયો ! સમય પણ ખચવા લાગ્યો ! ગૌરી હવે પોતાના આન્હિક પાઠપૂજામાં પુરતો વખત ગાળી શકતી હતી !

મેનેજર શિશિરબાબુ કાર્યકુશળ મનુષ્ય હોય આધુનિક રીતિ મુજબ સુધરેલો અને રુચિશીલ હતો ! ગૌરી પણ તેના ચારિત્ર્ય વિષે સારો નરસો ઠાંડ પડ્યો હોય જણકાર્યા વિના તેના પર સોળેસોળ આના વિશ્વાસ રાખી બેઠી ! તેના પર પોતાનો વિશુદ્ધ પ્રેમ નિખાલસ દિલથી બતાવવા લાગી ! આ પ્રમાણે દર્શન માવ-થીજ પ્રીતિ ઢાળવારી ગૌરીની બૈરક બુદ્ધિ-કે દુર્બળતા માની જમને જમ કહેવું હોય તેમ કહેવું ! મેનેજર વિશેષ મનસ્વિ પણ આરામથી પોતાનું કામકાજ કરવા લાગ્યો. તેણે બે દિવસમાં જ જણી લીધું કે આ રમણી ધનવાન અને લાભ્યશાળી છે એમાં તો સંદેહજ નથી ! તેમજ સ્ત્રી જાતિની પ્રકૃતિ મુજબ અદ્ય બુદ્ધિની છે. એ વાત પણ નિવિવાદ છે ! પરંતુ સ્ત્રી કાલે તેટલી સુશિક્ષિત અને ધનવાન હોય છતાં તે બે કાર્યકુશળ ચતુર પુરુષની બુદ્ધિ અનુસાર કાર્યભાર ચલાવે તો તે બહુ સરલતાથી આજે છે એટલુંજ નહિ પણ માલિકને બે પૈસાનો ફાયદો પણ થાય છે !”

મેનેજર બાબુ આ પ્રમાણે આણીમર પેલીમર આવજા કરી

કરતા હતા ! રમણીનું લક્ષ્મિન્દુ શું હશે તે શોધવા નિરંતર પ્રયાસ કરતા હતા ! ખાલિહારી પુરુષબુદ્ધિના ગૌરવની !

એક માસ કરતાં વધારે સમય થઈ ગયો ! ગૌરી મેનેજર પાસે ઠદી પાણુ હિસાબ કિતાબ, નકેા નુકશાન સંજાંધી વાત કાઢતી નહિ ! કેવળ એટલું કહેતી “મેનેજર બાણુ, હયાન રાખજો કે આપણો આશ્રમ કોઈ પાણુ રીતે નિંદા પાત્ર ન થાય ! કે તેમાં ખામી ન આવે ! તે માટે પૈસા ટકા ખરચવાની ન્યૂનતા ન રાખવી !”

અને આ પ્રમાણે ગૌરી મેનેજરને કહીને માત્ર ન રહેતી પાણુ પોતે જાંતે સર્વ બાબતોપર દેખરેખ રાખતી !

આશ્રમના સર્વ કાર્ય વ્યવસાયમાં રોકાવા છતાં શિશિર બાણુને શાંતિ વળી નહિ ! પ્રવાસી બાણુસને ઘરખારની જોટલી સ્વાભાવિક ચિંતા હોય તેટલી તો તેને હતી !-ઉપરાંત તે ચિંતા દિન પ્રતિદિન વધવા લાગી ! ગૌરી ટોની કન્યા હશે ? એમ થતાં આશ્રમના નોકર ચાકર રસોઈયા સર્વ આગળ તેણે ગૌરીનો પરિચય મેળવવા પ્રયાસ કર્યો પાણુ તેમાં આખરે તે નિરાશ થયો ! સર્વ કહેતાં “એ તો માલિક-અમે નોકરચાકર ! અમે તેમનાં સંજાંધી વિશેષ કાંઈ જાણતાં નથી ! એમ સાંભળ્યું છે કે એમના સ્વામી એમની સાથે કલ્થો કરી સંસાર ત્યાગ કરી યુદ્ધક્ષેત્રમાં ચાલ્યા ગયા છે ! અને એ ખાઈ અહીંયા આશ્રમ સ્થાપી ધનસંચય કરે છે !” શંકરને પૂછતાં તે ખાલક તદ્દન મનસ્વીપાણે જગા દમામભેર કહી નાંખતો “બાણુ ! આપ અહીં નોકરી કરવા આવ્યા છો ? માલિકના કૈટખિંક જીવન

સંબંધી પુછપરછ કરવાનું આપને શું પ્રયોજન છે? વિશેષમાં માલિક સ્ત્રી જાતિ છે; તેમની ખાનગી ખાખતની તપાસ કરવામાં આપની નીચતા કહેવાય!”

ઘણું ખરું શંકર મેનેજર ખાખ સાથે વધારે ભળતો નહિ ! આ તરફ ગૌરી તદ્દન સંકોચ રાખ્યા વિના શિશિરખાખ સાથે મળતી ! અવસર આવે તેની સાથે રહસ્યમય વાર્તાલાપમાં નિર્દોષ હાસ્યવિનોદ કરતી કિન્તુ કોઈ પણ દિવસ તેના કૌટુંબિક જીવનના રહસ્યનો લેશમાન પણ જાણવાની મેનેજર ખાખને કદી તક મળી નહિ !

કેવી આશ્ત ! એકતો ગૌરી અનુપમ સુંદરી-પૂર યૌવન અને લાવણ્યનો મહાસાગર ! તેના પ્રત્યેક અંગે અંગમાં, અને તરંગે તરંગે અમકાર મારતો હતો ! વળી યુવતી નિરંતર હસ-મુખી અને ટીખળી હતી ! તેના હૃદય પ્રદેશમાં કેવું પ્રીતિમય અમૃત ભરેલું હતું ? એ અમૃતપાત્રમાં જેનું ચિત્ત ચલાયમાન ન થાય તે પાપાણુ તુલ્યજ પુરૂષ કહેવાય ! સુમાર્ષિતેન ગાંતેન યુવતીનાં ચ લીલયા મનં ન મૃદ્ધાતિ યસ્ય સ યોગી ચાવલા પશુઃ ॥ આ અનુભવ સિદ્ધ સૂત્ર લાગે છે ! કિન્તુ એ સુગન્ધીમય અમૃતનો ઉપયોગ પાપાણુ કે કુસુમયી રચાયેલો હતો એ રહસ્યનો ભેદ કોણ કહી શકે ? શિશિરકુમાર-મી. એ. ટ્રેડયુએટની બુદ્ધિ આ ગહન વિષયમાં બહેર મારી ગઈ.

એક માસ બે માસ એજ પ્રમાણે વહી ગયા ! ત્રીજે માસે શિશિર ખાખના વિચારમાં પરિવર્તન થયું ! ગૌરીની નોકરી કરી પચાસ હજાર નહિ, વિના પચાસ નોકર થઈશ-તન મન મન તેને

સમર્પણ કરીશ-જેઠું હું વિધાતા શું કરે છે ? ” ત્રીજો માસ પણ પુરો થયો ! ગૌરીએ પગારની વાત કાઢતાં મેનેજર ખાખુએ કહ્યું “ ના, મને પૈસાની જરૂર નથી આપની પાસેજ રાખોને ! કાંઈપણ આનાકાની કર્યો વિના ગૌરીએ એ વાતનો સ્વીકાર કર્યો. એથો માસ પણ એમજ વીતી ગયો !

ગૌરીએ હસીને કહ્યું “ નીહારખાખુ ? ”

શિશિરખાખુ ચમકીને બોલ્યો “ આપે માફ નામ બદલી નાંખ્યું હોય એમ લાગે છે ! ”

“ એમ હશે ! આપના જણાવેલા નામે બોલાવતાં મને જાણે કાંઈ ખાધ લાગે છે ! માટે હું તો મેનેજર ખાખુ કહીને બોલાવીશ ! હાં !

મેનેજરખાખુ ! શું ત્યારે આપ વિના પગારે મારા નોકર થશે ?

મેનેજર:—હા ! વિચાર તો એમજ છે !

ગૌરી: એમ કેટલા દિવસ નભશે !

મેનેજર:—મારી તો ઇચ્છા છે કે આખું જીવન !

ગૌરી:—(મૃદુ હસીને) શું મારાપર આપ આટલોખંધા મોહ પામી ગયા છો ?

ગૌરીના મૃદુ હાસ્યરૂપ તીવ્ર તાપથી શિશિર જાણે ખળ્યો ખળ્યો થઈ ગયો ?

તત્ક્ષણે ગૌરી તેને ખીજું કાંઈ કાર્ય સોંપી ત્યાંથી પસાર થઈ ગઈ !

“ દિવાનખાનામાં અનેક ગૃહસ્થો એકત્ર થયા છે ” એ વાત ત્રણ વાર કહી એક નોકર મેનેજર ખાખુને બહાર લઈ ગયો !

પ્રકરણ ૨૨ મું.

ચારિત્ર્ય પરીક્ષા.

કેટલાક દિવસ સુધી તો ગૌરાની સાથે મેનેજરને વધુ મેળાપ ન થયો ! મેનેજરગિરિમાં કાંઈક અવ્યવસ્થા થવા લાગી ! ચારેક દિવસ પછી ગૌરીએ મેનેજરને પોતાના રૂમમાં બોલાવી કહ્યું “ બાબુ આપને જરા દિલ્હી જઈ આવવાનું છે ! કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ અતિથિ આવવાના છે તેમને ઉપયોગી કાંઈક વસ્તુઓ ખરીદી લાવવાની છે ! ”

મેનેજર સહસા કાંઈપણ ઉત્તર આપી શક્યો નહિ ! તેનું માં લેવાઈ ગયા જેવું જણાયું ! જાણે કે તે એ કાર્યથી વિરક્ત હોય એમ લાગ્યું. તેની આ સ્થિતિ જોઈ ગૌરીએ હસતાં હસતાં કહ્યું “ બાબુ, આપ તો મારા બિન પગારી નોકર છો અને આવા કાર્યમાં આનાકાની કર્યે કેમ ચાલશે ? સેકંડ હાસની બુસાફરી કરી, જરા સહેલ સપાટો કરી પાછા આવજો ! ગાવાવાળી નાચકાના બેચાર ખ્યાલ ગજલ ટપ્પા સાંભળી જરા દિલખુશ કરી અવાશે ! કિન્તુ વિલંબ કરવાનો નથી. આપને વિલંબ થતાં મને કંઈ કંઈ શંકા કુશંકાઓ થશે ! વળી સાથે બીજું એક કામ કરવાનું ! દિલ્હીમાં જોતા આવજો કે મારું સગવડતાવાળું એકાદ મકાન મળી શકે કે નહિ ! અનુકૂળ પડશે તો આપણે અહીંથી ત્યાં જઈ વેપાર રોજગાર કરીશું. અહીંને માટે વળી એકાદ મેનેજર રાખી કામ સોંપાશે ! કેમ શું કહો છો ? ” ગૌરીએ

આટલી ખપી વાતો કરી પણ મેનેજરખાખુ એ સર્વ સમજી શકવા જેવી સ્થિતિમાં ન હતો ! છતાં તાત્કાલિક ઉત્તર આપતાં તેણે જણાવ્યું “જેવી આપની ઇચ્છા !”

ગૌરી:—“તે તો ઠીક; આપ નોકર છો; હું માલિક છું ! પણ વિલંબ ન કરશો આજ પાંચ વાગ્યાની ગાડીમાંજ જાવ ! હમણાં ત્રણ તો વાગ્યા છે ! જરા જલ્દી કરો ! સામાનની યાદી કરી લો !”

ગૌરીએ લખાવવા માંડ્યું તેમ મેનેજરે તે લખી લીધું ! કિન્તુ લાવવાનો સામાન કાંઈ વધુ ન હતો ! સો રૂપીઆની કિમતમાંજ અટપાડ ગયું ! પછી ગૌરીએ જોઇએ તે કરતાં વધારે કિમતની નોટાનું એક ખંડલ મેનેજર આગળ ફેંકી જણાવ્યું “જુઓ ખાખુ ! રસ્તામાં અગર ત્યાં જઇને કાંઈ કંઈ ભોગવશે નહિ. ખર્ચ કમી કરવાથી મારા પૈસાનું સાર્થક થનાર નથી ! હું પૈસેટકે કાંઈ કંગાલ નથી ! દિલ્હી જેવા રાજધાનીના શહેરમાં સર્વ જોવાલાયક બાબતો બે દહાડા રહી ફરી એઇ આવજો. બે દિવસ વાર થશે તો પણ શું અડચણ છે ? કિન્તુ જુઓ, બૂલી ન જતા, ગાનારીઓને જોતાં તેમનાં હાસ્યમય મર્મ વચનો અને કટાક્ષથી ભરમાઈ ન જવાય. ખાકી આપતો ચતુર પુરુષ છો !”

“આપતો કાંઈ ખુશજ કમાલ કરોછોને ?” એમ કહેતાં મેનેજરના કાન અને મુખમાંથી અગ્નિ ઝળે !

એ લામાં એક પરિચારિકા મિષ્ટાન્નનો તાટ લાવી મુકી ગઇ. મેનેજરે કહ્યું “આ કેમ ?”

ગૌરી:—“આપ જમી લો ! પછી અગ્નીયાર વાગ્યા સોફા જમવાનું મળશે ! જરા નાસ્તો લીધા જેવું થશે.

આટલું સિલકમાં હતું માટે જમીનલોને ! આપ જાણતા નથી કે લોજન સામગ્રી વધે છે તેથી મને ખડુ ગુસ્સો ચડે છે !”

શિશિરખાખુએ મિષ્ટાન્નનો તાટ ખેંચી જમવાનું શરૂ કર્યું ! કિન્તુ તેમાંની વાનીઓ ખારી હતી કે મોળી તેનો પણ તેને કંઈ ખ્યાલ આવ્યો નહિ ! ખડાર કાચમેને હાંક મારી “ ખાખુજી ગાડી આયા ! જલદી જલદી ચલો ! ”

ગૌરી:-મહાશય ! ગાડી આવી છે ! હવે વાર કરશો તે નહિ ચાલે ! ફરવે તો બેએક લાડુ સાથે લેઈ જવ ! નહિ તો પસ્તાશો ! પોર્ટમેન્ટો તો તૈયારજ હશેને ?

“ હા જી ” કહી મેનેજરે એક હાથમાં પોર્ટમેન્ટો (પછી બલે તે ભરેલો હોય તે ખાલી, પ્રભુ બાણે !) લીધા અને ખડાર નીકળ્યો બાણે કે દોરીથી ખાંધેલું રમવાનું રમકડું ! ”

ગૌરી મનમાં કંઈક હસી અને શંકરને હાંક મારી !

શંકરે આવીને પૂછ્યું “ બાબી ! મેનેજર ખાખુને દિલ્લી કેમ મોકલ્યા ? ”

ગૌરી:-બેચાર લાડુ લેવાને ! ”

શંકર:-(હસીને) ના, ના, તમારી કંઈ ખીજ મતલબ હશે !

ગૌરી:-હહહહ ! બિચારો ખખુચક જોવો છે ત્યારે મેં જાણ્યું કે ઠીક છે ત્યાં જઈને સહેર બેતાં જરા કંઈ રીતભાત શીખી આવે !

શંકર:-(કંઈક ચીડાઈને) ત્યારે એવા ખખુચકને રાખવાનું શું પ્રયોજન ?

ગૌરી-તમારા બાઈ આવશે ત્યારે હું ખતાવીશ કે હું એક વર નહિ પણ વાનરનું પોપણ કંઈ છું !

શંકર:-એમ ન બોલશો ! છે તો બી. એ. પાસ !
ખુબ ભણેલો !

ગૌરી:-તે તો એકલો બી-એ નહિ પણ સાથે બી. એલ સુધ્ધાં !

શંકર:-આહો ! ત્યારે તો બાબી તમે એને પ્રથમથી જાણ-
ખતા હશે ! કહોને બાબી, કેમ બોલતાં નથી !

ગૌરી:-જરા થોડા દિવસ સખુર કરો ! વાર, પણ આજની
ટપાલમાં કાગળો આવ્યા છે કે નહિ ?

શંકર:-ના ! હું હમણાંજ ટપાલ ઓફિસમાં જઈ પુ.
એટલું કહી શંકર ત્યાંથી વિદાય થઇ ગયો.

મેનેજર ખાબુ દિલ્હી ગયા પછી ગૌરીએ હિસાબના કાગળો
તપાસતાં ખાબુએ પેસાનો ઘોટાળો કરેલો જણાયો. તેના ચારિત્ર્ય
વિષે એને શંકા તો મૂળથીજ હતી. પરંતુ આજની તપાસમાં
વખતો વખત દાઈસિંગની નામીયી વેશ્યાઓની ચિઠ્ઠીઓ-પત્રો
આવતા તેમાંના એએક પત્રો નીકળ્યા આથી શીલકને ઘોટાળો
અને આ બીજી ખાખત બંને વચ્ચેની સાંકળ ખરાખર સંધાયેલી
જણાઈ ! અને ગૌરીને તો ખાતરી હતી કે મેનેજર ખાબુ દિલ્હીથી
ચોક્કસ મોઢ પામી ત્યાં રહેવાની સગવડ કરી લાવવા ચુકનાર નથી.

વાંચક ! સરસ્વતીચંદ્રની કુમુદસુંદરીના ઉદ્દગાર કેવા !
“ શું વિધા કુરતાની અંગભૂતજ હશે ? ” પરંતુ આ તો સ્વરૂપ
ફરી ગયું ! “ શું વિધા તે વ્યભિચારની અંગભૂતજ હશે ? ”
સમય જતાં એવો ફેરફાર પણ સંભવિત છે !

પ્રકરણ ૨૩ મું.

પાતલભક્તિ કે પ્રભુભક્તિ.

ગૌરીને શિવનાથનો પત્ર મળ્યો ! પત્ર ઘણોજ મધુર હતો !
 પોપ માસની ઠંડકડતી થંડી જતી રહેતાં માથ માસના
 અપરાન્હે ફર ફર પવન વાતો હોય તે વખતે વૃક્ષલતા સમજ
 શકતી નથી કે એ વસંતનો સ્પર્શ હશે ! એટલામાં તો કાપ-
 ણીનો સમય આવતાં લતા-પત્રોનાં હૃદય કપી ઉઠે છે ! ધીમે
 ધીમે પહોવો ફૂટવા માંડે છે ! રોમાંચ દ્વારા શિરાએ શિરાએ
 હુસુમના અંકુરનો વિકાસ થાય છે. વનના સામ્રાજ્યમાં કેમ જાણે
 કાંઈ આનંદી મહીરાસકત ખંસરી વાગી રહે છે ! આમ સ્વામીનો
 પત્ર મળતાં લાંબા સમયના વિરહાગ્નિથી ખળી રહેતું ગૌરીનું
 મનોરાજ્ય આજે આશા અને આનંદના આવેગથી જીજી આનંદનું !

શિવનાથનો પત્ર નીચે પ્રમાણે હતો :—

“ પ્રિય ગુણિયલ ગૌરી !

મારું કાચ સંપૂર્ણ થયું છે. મને પ્રભુનું વરદાન પ્રાપ્ત થયું
 છે ! મારી સાધના સાધક થઈ છે. આવતા આશ્વિન માસમાં
 કુમારી ગૌરીનું સુખદર્શન કરવા હું સમર્થ થઈશ ! અંતરનો આવેગ
 અવર્ણનીય છે તેને પત્રમાં શાહીના અક્ષરોથી છંટકાવીને વૃક્ષ
 ચીતરી નાંખવા ઈચ્છતો નથી ! તારૂં હસતું મુંખ જોયા પછી
 તે કહીશ ! એજ સુખની આશાએ મારો રસ્તાનો થાક કમી
 થશે. મારી સહૃદય ભક્તિ અને પ્રણામ સાથે આ સમાચાર

આપણા પરમનિઠ ગુરુ ભગવાન ભવાનીપ્રસાદ ઠાકુર મહાશય ને આપજી !”

આ પત્ર ભાદ્રપદ માસમાં આવ્યો હતો ! તે દિવસે આકાશ વાદળાંથી ઘમઘોર થઈ ગયું હતું. પરોઢીયામાંથીજ વૃષ્ટિ શરૂ થઈ ગઈ હતી અને તે કેવળ વૃષ્ટિજ-પવન નહિ ! જે પ્રહરવીતી જવા છતાં તે દિવસે સૂર્યોદય થયો જણાયો નહિ ! બોડિંગના લોકો ખંખેરે ભોજનાદિ કાચ પરવારી કોઈ વામકુશી કરતા હતા, કોઈ પુસ્તક-વર્તમાનપત્રો વિગેરે વાંચતા હતા, કોઈ કોઈ પરસ્પર રાજ્યનીતિ સંબંધી વાર્તાલાપ કરતા હતા. આમ સર્વ કોઈ ખહાર નીકળ્યુંજ નહિ ! એવા સમયમાં શિવનાથનો પત્ર આવ્યો ! ગૌરીએ શંકરને બોલાવી કહ્યું “તમારા ભાઈનો પત્ર આવ્યો છે, હો, વાંચો. શંકરે પત્ર વાંચીને ઉચ્ચ કંઠે જણાવ્યું.” બોહો ! ભાઈ તો આવે છેને ? ત્યારે એમના લાખ રૂપીયા પુરા થયા હશે કે શું ? મોટી લાભી ! આજે ઠાકોરજીને કાંઈ નૈવેદ્ય, ભોગ, પ્રસાદ ધરાવવાં નથી ?”

ગૌરી:—ઠાકોરજીને તો રોજ ભોગ ધરાવીએ છીએજ તો ? તો આજે પણ આનંદથી ઠાકોરજીને સરસ ભોગ ધરાવો ! તમારે શું ધરાવવાની ઈચ્છા છે, ન્હાનાભાઈ ?”

શંકર:—ભાભી ! આજે તો ઠાકોરજીને “પેંડા” નો ભોગ ધરાવવો બેઠાએ ? ભાઈ આવવાના છે જાણ્યુંને ? પછી સર્વને પ્રસાદ વહેંચી દેજો ?

ગૌરી:—ભલે ! તેમ કરો ! હસ રૂપીઆ લઈ ચક્રવર્તી મહા-શયને આપો તે પેંડા લઈ આવે.

શંકર રૂપીયા લેવા ગયો ! સ્થાને જ મળે તે સર્વને કહેતો.
 “મારા મોટા ભાઈ લાખ રૂપીયા લઈ ઘેર આવે છે.”

ગૌરી એકલીજ તે બીજા માળના એકાંત ખંડમાં બેસી
 રહી, આકાશમાં વિઙ્ગળી નૃત્ય કરી રહી હતી ! વૃષ્ટિના બિન્દુઓથી
 વૃક્ષનાં પાંદડાં ડોલતાં હતાં ! દૂરથી ન્હાના ન્હાનાં ગિરિશિખરો
 વરસાદ પડવાને લીધે ધુમાડાની માફક ઉડતાં હતાં ! ગૌરીની
 આંખમાં આજ આ સર્વ સૃષ્ટિ સૌંદર્ય કાંઈ નવીનજ લાસતું
 હતું ! જાણે આટલા દિવસ તેણે આમાંનું કાંઈજ જોયું ન હોય
 ને ? કેટલીક ક્ષણ પછી યુવતી ભયથી કંપી ઉઠી-ખડખડવા
 લાગી “આટલો દૂરનો માર્ગ ! તેમાં અનેક કષ્ટ આપત્તિ પડતાંજ
 હશે તો ! હે દયાનિધિ ! હું તો નિરંજન આપના ચરણમાં પુષ્પ
 ધરું છું ! અને આપ કેવા નિષ્કુર હૃદયના પુરૂષ કહેવાશે ?
 આવો પત્ર આપે શા માટે મોકલ્યો ? અને તે પણ લાદપદ
 માસની અધવચમાં ! આશ્વિનમાં આપ આવશે ! પણ આશ્વિનમાં
 ક્યારે ? પ્રારંભમાં કે અંતમાં ! તે કાંઈ નક્કી નહિ ? આટલી
 આગમ્ય પત્ર શા માટે લખ્યો ? મેં આપને ઘેર પાછા વળવાને
 કાંઈ સોજંદ તો આપ્યા નહોતા ? આપ હજી પણ બીજા છ
 માસ ન આવો ! આ પત્ર પછી આટલા લાંબા દિવસ હું શી
 રીતે ગાળીશ તે શું આપને ખ્યાલ છે ? આવશે એમ જણાવો
 છો ત્યારે એક વાર આવી મારી સન્મુખ હોશ કેમ નથી રહેતા.
 જ્યારે આવવું હોય ત્યારે આવજો. આપની ઇચ્છા ! આપ નહિ
 આવો તો પણ મારે શું ? આટલા દિવસ તો આપના દર્શન
 વિના પણ જીવતી રહી છું ! મારે શાની જોટ છે ? અહીંયાં
 જોઈએ તેટલા પેસા છે. હું તો રાજની પેઠે ખાદ્ય પાન વિવશ

ગુજરી શકું તેમ છું કિન્તુ ગુજરાય શી રીતે? એ એક રૂપીયા મારા કલ્લેખના રક્ત કરતાં વિશેષ છે! હું તો તે ખર્ચ કરી શકતી નથી. એ તો મારી ઘણી પૂજનું પુષ્પ-મારા ઉપાસ્ય દેવતાનો અર્ધ્ય!"

આમ વિચાર કરતાં કરતાં તપ્ત્યાકાળ થઈ. શંકરે આવીને કહ્યું "ભાભી, ચાલો, ચાલો, જુઓ તો ખરાં ઠાકોરજીનું મંદિર કેવું શણગાર્યું છે?"

ગોરીએ વજ્ર ખદ્દલી શુદ્ધ રેશમી સાંડી પરિધાન કરી પૂજા મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો. શંકરે આજ સુંદર મિષ્ટાન્ન અને ફળફુલ મેવા ઠાકોરજીના નૈવેદ્યમાં ધરાવ્યા હતાં. ગોરીએ આરતી કરી અંજલી ભરી પુષ્પ લઈ ઠાકોરજીની પૂજા કરી! તેની પૂજા સમયે સર્વ કોઈને ત્યાં પ્રવેશ કરવાની મના હતી. આજે પણ તેમજ ખન્યું. તેણે એકલાંજ બોલવા માંડ્યું "દયાસિંધુ! આટલી દયાની ભિક્ષા માગી શું હું આપના ચરણમાં નહિ આવી શકું? લોકલજ્જન, લોકનિંદા, લોકાચારની મારે ખટપટ નથી-માત્ર આટલી માયાથી ભરેલી હું અખળા છું. સર્વ ભૂલી જઈ એક સ્વામીમાં મગ્ન બની હતી. સમય આવતાં તે પણ છોડી દીધું છે! ત્યાર પછી ભવાનીપ્રસાદ ઠાકુરે આવી આપનું શરણ મને ખતાવી આપ્યું છે. હું સર્વ ભૂલી આપના ચરણ પકડી બેઠી હતી! આજે મારા તે ચરણ પકડવાનું સાથક થયું, પ્રભુ! આ મૃત્યુલોકની સૃષ્ટિમાં વૈકુંઠનો લાલ મળે છે એમ મેં સાંભળ્યું છે તે હું શી રીતે માનું? દયામય દીન ખંધુ! આનંદમય નારીનું વૈકુંઠ ક્યાં! મારો આનંદ, મારું સ્વર્ગીય સુખ જ્યાં છે તેતો આપ સર્વજ્ઞ હોઈ જાણોજ છો! હે કૃપાનિધિ! આપના વરદાનથી હું સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી દંભી થવાની-તેમ થતાં કદાચ

આપને પણ વિભરી જવાની-કિન્તુ મારાપર ગુસ્સો કરશે નહિ, હું પામર મનુષ્ય-નારી-યુવતી છું ! મને આપનું વિસ્મરણ ન કરાવશો !” પૂજા સમાપ્ત કરી ગૌરીએ પ્રભુ પ્રસાદી મિષ્ટાન્ન સર્વને વહેંચી આપ્યું ! આ વખતે વૃષ્ટિ પડતી હતી ! છતાં સંક્રમા-કાળ પછી તે સહજ ખંધ પડી ! ગૌરી પોતાના ભવનમાં બેસી વિચાર કરતી હતી ! રાત્રીના દસ વાગી ગયા હતા છતાં શેઠ્યામાં પડવાની તેને કાંઈ ઇચ્છા થતી જણાતી નહોતી ! મનનો ઉદ્વેગ કાંઈ ઓછો ન હતો ! એટલામાં અચાનક મેનેજર બાબુ ત્યાં આવી ઉપસ્થિત થયો ! તેને બેઠું ગૌરી કાંઈક હતી; કાંઈક વિચાર્યું. પછી પોલી “ઓહો ! આપ આવી પહોંચ્યા ? કેમ સમાચાર તો સારા છે ને ? કોઈ વફાદાર સ્વામીભક્ત શ્યાનની માફક નાસી આવ્યા હોય એમ જણાય છે ? આવા મોટા રાજધાનીના શહેરમાં સારી રીતે બેઠું હરીફરીને રહેવા જટલી સખુરી રહી નહિ ખરું ?”

મેનેજરે હસીને કહ્યું : “પ્રમાદી અવસ્થા રાખવી એ મારા સ્વભાવની વિરુદ્ધ છે. દિલ્હીથી એક અત્યુત્તમ મકાન નક્કી કરીને આવ્યો છું !”

ગૌરી :—વાહ વાહ ! ખુબ ઉત્તમ ! એતો મારી ખાત્રીજ હતી ! કાલે સહવારે સર્વ હકીકત સંભળીશું ! આજે તો આહાર ભોજનાદિ પરવારી વિશ્રામ લો !”

આટલું કહી ગૌરી ત્યાંથી પસાર ગઈ ગઈ ! મેનેજરને તે ગૌરી આજે જાણે કોઈ નવીન સ્વરૂપમાં જણાઈ ! તેના મનમાં નાના પ્રકારના સંદેહ-તર્ક વિતર્ક થવા લાગ્યા !

પ્રકરણ ૨૪ મું.

મેનેજરનું યોગળ.

બીજા દિવસે પ્રાતાઃકાલમાં ગૌરીએ મેનેજરને યોગળાઓ. તે વખતેજ તેની મુખયથી ગંભીર કાંઈક વિરક્ત હતી. મેનેજર આવતાંજ તે બોલી હતી “ જુઓ મહાશય ! આપના મુઠ્ઠા મારા જાણુવામાં આવી ગયા છે ! આપ આજેજ મારી આવક-ખચનો હિસાબ આપી માનમેર વિદાય થઈ જાવ ! એ સાંભળી મેનેજર ખાણુ સ્તબ્ધ થઈ ગયો ! એકાએક વજ્રપાત થતાં મનુષ્યની જે સ્થિતિ થાય તે કરતાં પણ એની સ્થિતિ બહુ માડી થઈ ગઈ. શિશિર ખાણુના મોમાંથી એક પણ અક્ષર બહાર પડ્યો નહિ ! ગૌરીના ઠડેવાનો ભાવાર્થ તેના સમજવામાં આવ્યો નહિ ! માયાની મુગ્ધ બની ગયો હોય એમ સ્વિચ નેરે ગ્રેીના મુખ તરફ તે જોઈજ રહ્યો ! આ વિવ્રજ્ય પુરુષની માનસિક સ્થિતિ જોઈને ગૌરીનું હૃદયું ખંધ રડી ગયું, અને તેની જગ્યાએ ગુસ્સાનો આવિર્ભાવ આવી જતાં ભવાં ચડાવી ગૌરીએ પૂછ્યું “ આપનું નામ શિશિર કુમાર ! ”

શિશિરકુમાર નિરતર રહ્યો ! બાણે કે તેનું હૃદય થંપની માફક સ્થિરજ બની ગયું ! ગૌરી આ વખતે હતી પતી ! તુર્તજ વિજળી ચમકે એટલા વખતનાં ગંભીર ગપન મંડળી માફક મુખયથી પલકમાંજ ફરવી નાંખી તે બોલી “ શિશિરકુમાર આપનું ફરેળી નામ છે ! આપનું ખરું નામ તો નીહારરંજન છે !

આપ પાવના જીલ્લામાં વકીલ છો-જે જાતનો મને વાધના ખર્યા જેટલોજ લય લાગે છે એ આપ જાણો છો !” કેવી આદત ! લયાનક અરણ્યમાં એકાએક સિંહના પંજમાં આવી પડેલો મનુષ્ય દોડીને ક્યાં જાય ! મેનેજરની પણ તેવીજ સ્થિતિ થઈ હતી ! નાસી જવા જેટનું ધૈર્ય પણ તેને રહ્યું નહોતું ! શક્તિ હોય તો આ મહાત્મા પુરુષ નિશાન તાકીને ત્યાંથી પલાયન કરી જઈ, પુરુષત્વનો પરિચય આપી શકે-કિન્તુ એ પુરુષત્વે તેની પાસેથી ક્યારનીયે રજા લીધી હતી ! શિશિર-કે નીકાર ખાળુ આ વખતે નીચું મસ્તક રાખી પોતાના પગનું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો !

એકંદર પ્રકારે જોતાં આશ્ચર્યચક્ષિ થઈ ગૌરીએ જણાવ્યું “આપ જ્યાં વકીલાત કરતા હતા ત્યાં અનાજવાળો, કાપડોયો, મોથી, હાનમ, ઘોમી અને ભંગી સુદ્ધાના આપ દેવાદાર-તેના દેવાના ભયથી આપ નાસી આવી આ સ્થળે નામ છુપાવી, જાન છુપાવી રહ્યા છો !” આટલું કહી ગૌરીએ પુનઃ યુવકના મુખ તરફ ઠટાકાપૂર્વક દષ્ટિપાત કર્યો ! યુવકનું સર્વોચ્ચ કંપનું હતું ! બંને નેત્રો અધુરી ભરાઈ ગયાં હતાં ! પુખ્ત હંમેસે ખુદનું રોવાય નહિ તેથી રોવાનું જેમનેમ અટકાવો રાખ્યું હોય એમ લાગતું હતું !

ગૌરીએ પુનઃ કહ્યું “આપ જે કાંઈ મયાવમાં કહેવા ઇચ્છતા હોશો તે સર્વ જોડું તૂટી ! આપની પરિણીતા પત્ની રવામા સુંદરીને જે ખાલક સંતાન સહ નિરંધાર અવસ્થામાં મુકી આપ નાસી આવ્યા છો ! વિકાર છે આપના પુરુષત્વને ! જવા દો એ બધી ભાંજગડ ! વિશેષમાં આપે આજ કેટલાક માસ થયાં આઠસો રૂપિયાં ખોડાંગના હિસાબમાંથી ક્યાંપત ક્યાં છે ! મેં હિસાબ

મેળવી બેતાં પકડી કાઢ્યું છે ! આપના રૂપીઆ સેવિંગ બેન્કમાં જમા છે તેની પણ હકિકત મને મળી છે ! માટે હિસાબનો નિકાલ કરી મારી સીલક વીજેરી સર્વ સોંપી સન્માનભરે આપ્યા જવ ! પછીથી બીજા માણસોના વ્યવહારમાં જે ખોટા દસ્તાવેજો, ખોટી સહીઓ આપે કરી છે તે અંખમાં તો જે થવાનું હશે તે થશે !”

એટલામાં શંકર ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને હસતાં હસતાં બોલી ઉઠ્યો “ કેમ મેનેજર બાબુ ! આપ આવા માણસ હશે તે તો અમારા સમજવામાંજ ન આવ્યું ? છેક નામ પણ બદલી નાંખ્યું ?” નીહારબાબુ કેટલીક ક્ષણ પછી કાંઈક શાંત થઈ બોલ્યો “ તમે બધા મને કેવો ધારો છો ? જાણો છો ને કે હું એક Educated માણસ છું ! મુખ નથી ! સ્વમજ્યા ?”

શંકર અને ગૌરી ઉભય ખડખડ હસી પડ્યાં ! ગૌરીએ જણાવ્યું “ આપ એક બી. એ. બી. એલ. વકીલ, આવા મોટા મહાન પુરુષ તે તો અમે જાણીએ જ છીએ ! છતાં છોકરાં છિયાંથી થણા હેરાન થતાં ઘર છોડી નાસી આવ્યા અને નામ પણ બદલી નાંખ્યું એજ આપની વિશેષતા ! પરંતુ અહીં તો હવે નાસી જવાની વાત ધારતા નહિ ! વખત આવ્યે હું આપને પોલિસમાં પરહેજ કરાવતાં પણ ચુકીશ નહિ ! મને આપ આપની પત્ની રયામા સુંદરી જેવી બાઈ માણસ ન ધારશો કે એકદમ ભોળવાઈ કે બભરાઈ જાય !” આવી સખત ધમકીથી વકીલ બાબુએ કાંઈ હારે તેમ છે ! એટલે નીહારબાબુ બહુ નીચા સ્વરે હાથે હાથ ઘસતાં બોલ્યો “ આપ મારાપર કેટલા રૂપીઆનો આરોપ મુકો છો ?”

ગૌરી:—આઠસો રૂપિયા માત્ર !

નીહાર:—એટલા રૂપિયા કાંઈ મારે હેવા નથી !

ગૌરી:—એ કરતાં કાંઈ કમી હશે એમ કહો છો ! કદાપિ નહિ !

તેમ કહી બનેજ નહિ ! (ટેબલના ખાનામાંથી બે એક પત્રો કાઢી) આ પત્રોઆપના પરજ આવેલા કે નહિ ? કહો જોઈએ ?

ગૌરીનો આ વખતનો રવાબ જોઈ ખાડોશ વકીલનું સર્વ સાહસ, સઘળું ધૈર્ય બરફની માફક ઠરીજ ગયું ! પત્રો હાથમાં લેતાંજ તે મૃતપ્રાય દશામાં આવી ગયો.

ગૌરી પુનઃ બોલી વાડ, જીવ ! આપના સેવિંગ્સ બેંકમાં જે રૂપિયા જમા છે તે બધા લઈ આવો. નાહક બહાનાં કાઢશે તે નહિ ચાલે ! શંકરભાઈ ! તમે સાથે જીવ. જોકે હું બહુ ધું કે એમને નાસ્તી જવાનો કાંઈ માર્ગજ નથી—રહમબચા કે બાબુજી ! આ શહેરમાં સર્વત્ર મારાંજ માણસો છે એમ સમજજો. એંચું કરવા જશે તો ઉલટા આક્રમમાં આવી પડશે ! આજને દિવસ આપને અત્રે રહેવુંજ પડશે. કાલે સાયંકાળ પછી આપને રજા મળશે ! વચમાં કાંઈ ગરબડ કરશે તો કમબખ્તીનો પાર નહિ રહે ! શંકરભાઈ ! મેનેજર બાબુજી, આ સર્વ હકિકત કોઈ બાંધે નહિ એમ કરજો ! સદ્ગૃહસ્થ માણસનું જાહેરમાં અપમાન માય એ ઠીક નહિ ! હું હવે બીજા કાયમાં પ્રવૃત્ત થાઉં છું.

“ ઠીક ત્યારે, બાબુજી ? આપ રહવારમાં નાસ્તો કરી બેંકમાંથી રૂપિયા લઈ આવી સાંજે મારી પાસે આવજો ! એટલે હું બધો કિસાબકિતાબ તપાસી લેઈશ. ”

મેનેજર બાબુ શન્ય હૃદયે બહાર નીકળ્યો !

પ્રકરણ ૨૫ મું.

“અખળા કે સખળા.”

આશ્વિન માસનું રમણીય પ્રભાત હતું ! વરસાદ વાદળો કાંઈ જણાતું નહોતું. પહાડની ભેખડોમાં સૂર્યનાં કિરણો બહુ સુંદર લાગતાં હતાં ! લીક્ષા ઘાસપર આકળનાં બિન્દુઓ ટપકી ટપકી હજી સુકાયાં ન હતાં ! મેનેજર બાબુ નીકારરંજન કિંવા શિશિર કુમાર પણ હજી પથારીમાંથી ઉઠ્યો ન હતો ! બેઠે નિદ્રામાં તો નહોતોજ; કેવળ જાગતોજ પડી રહ્યો હતો. આખી રાતભર નિદ્રાએ તેનાપર કૃપાદષ્ટિ કરી જણાતી ન હતી ! એની ચિંતા અસહ્ય હતી ! “કેવું અપમાન ! એક સામાન્ય સ્ત્રી તરફથી આવું મોટું અપમાન ! આ તે કેવા પ્રકારની સ્ત્રી કહેવાય ! વયમાં તો બાત્રીકા છે, છતાં આટલી બધી આણુક્ષ—ચતુર ? અહીંથી નાસી જઈએ તો શું ?”

બાબુએ રાત્રીમાં ત્રણવાર ઉઠી નાસી જવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો પરંતુ દરેક વખત બહાર પહોંચવાનાને બેઠું નિરાશાથી પાછા ફરવું પડ્યું હતું ! પ્રાતઃકાળનું અજવાળું ચોમેર પ્રસરી ગયું હતું ! તથાપિ બહાર આવી સર્વની આગળ મોં દેખાડવાનું બાબુને અકારૂં ઝેર જેવું જણાતું હતું ! તેથી તે શય્યામાં હજી પડી રહ્યો હતો !

હાથે ભાગ્ય ! આ શય્યા બે તેની છેવટની મરુતુ શય્યા હોત તો તેમાંજ તેનું કલ્યાણ હતું !

એટલામાં શંકરે આવી હાંક મારી “ મેનેજર ખાણુ !
 એ મેનેજર ખાણુ ! ”, ખાલકના મિષ્ટ સ્વરે હૃદયમાં તીક્ષ્ણ
 ખાણુનો આઘાત કરી દીધો ! ચક્રિત થઇ ખાણુએ કહ્યું “ હું
 નાસી ગયો નથી ! ઉઠું છું હો ! ”

શંકર :—નાસી જવાનો માર્ગજ કયાં છે ? મેમ સાહેબે
 શો હુકમ કરમાવ્યો છે તે ખબર છે કે ?

નીહારખાણુએ ઉઠી મેઠા થઇ શંકરના મુખ તરફ દષ્ટિ
 ફેરવી. શંકરે કહ્યું “ તેમણે કહ્યું છે કે ગૃહસ્થ માણસની બુદ્ધિ
 મારી જતાં જ થયું તે થયું. તેથી વિશેષ શું કરીએ ? રૂપીઆ
 એમને માફ કરી દો ! મારે તો પુરુષ પૈસા છે ! બાણીશું કે
 પાંચસો સાતસો ધર્માદામાં દાન કરી દીધું છે ! ”

નીહાર ક્રોધાવિષ્ટ થઇ બોલ્યો “ તમે લોકોએ મને હું જ નથી
 તે બનાવી મુક્યો છે ! પણ કાંઈ નહિ ! બેંકમાંથી રૂપીઆ આણી
 મુક્યા છે આ દ્યો ! મારે તમારું દાન નથી જોઈતું ! હવે મને
 જવા દો ! આ ટ્રેનમાં હું જતો રહેવા ઇચ્છું છું ! ”

શંકર :—એ બાબતનો ઉત્તર હું આપી શકું તેમ નથી !
 મહાશય ? “ ત્યારે ચાલો જ્યાં જવાખ આપી શકાતો હોય
 ત્યાં ! ” એટલું કહી નીહાર ખાણુ ઉઠ્યો—શંકર પણ તેની પાછળ
 પાછળ મુગો રડી ચાલ્યો !

ઝોરી હમણાં પ્રાતઃસ્નાન પરવારી પૂજાપાત્રી માટે ફુલ બીંતી
 લઇ બીનાં વસ્ત્રોએ અને બીના વાળે ઠંકોરણના મંદિર તરફ
 જતી હતી ! નીહારને આવતો જોતાં તેણે હસીને કહ્યું “ સરે

નિદ્રા નથી આવી એમ લાગે છે, મેનેજર બાબુ ! માફ કરજો ! મારી ખાતરી થઇ છે કે આપનાં પાપ અનેક છે—મારી સમક્ષ પણ આપે અવશ્ય પાપકર્મ કર્યું છે ! એ પાપના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે હું આપને બીજું શું આપું ? મેં આપનું પાપ માફ કરી દીધું છે ! બાકી મને સમજાયું તો ખરુંજ કે આપના જેવા અનેક એમ. એ. બી. એ. પાસ કરી ઉપાધિ મેળવેલા ખિરાદરોની બહાદુરી આવાજ પ્રકારની હોય છે ! આ લોકો કાળાં ધોળાં કરી બે પૈસાનો રોજગાર કરી, કાંઈક કાયદાની આંટીધુંટીઓ મા ફેશનની માફક જમ તેમ ગળડાવીને માનવ જીવનની સાર્થકતા પ્રાપ્ત કરે છે ! આપ પણ કાયદા કાનૂનો સારા ભણ્યા છો એટલે આ બાબતમાં બહુ લજ્જા રાખવાની જરૂર નથી ! તોપણ પ્રસ્તુત વિષયમાં મારા જેવી બાઈમાણસના હાથે પકડાઇ ગયા એ ભુંડું !”

અત્યારે નીહારબાબુનું ધૈર્ય ખિલકૂલ જતું રહ્યું હતું ! આથી વિશેષ શું સહન કરી શકે ? રોપમાંજ વાંકી ડોક રાખી તે બોલ્યો “ આપે મારી બહુ નાલાસી કરી છે. કિન્તુ હવે આપનો વિશેષ વાણીવિનોદ મારાથી સહન થતો નથી ! હજાર દરજ્જે પણ હું પુરવ છું—અને આપ સ્ત્રી છો—એ આપ વિસરી ગયાં લાગે છે !”

ગૌરી:—તેમાં પણ બી. એ. બી. એલ ની ડિગ્રીવાળા સુશિક્ષિત ! તેને આગળ બોલતી અટકાવીને બાબુએ કહ્યું “ માફ કરો ! ખસ થયું ! હું આ દેનમાંજ જવા ઇચ્છું છું ! આ લ્યો આપના રૂપીયા ! મને વિશેષ બાળશે નહિ !”

ખાબુએ નોટોનું ખંડલ ગૌરીના મોં આગળ ફેંક્યું !
 ગૌરી હસીને બોલી "ખરેખર ! ખાબુજી ! આપને ક્રોધ થાય
 એવીજ ખાખત બની છે ! કિન્તુ નિરૂપાય ! આજ ને કાલે એ
 બે દિવસોમાં આપનાથી જવાશે નહિ !"

નીહાર:--આજ નહિ અને કાલે પણ નહિ ! કેમ વાર ?

ગૌરી:--મારી ઇચ્છા !

નીહાર:--હું હવે કાંઈ આપનો નોકર નથી !

ગૌરી:--છતાં પણ મારી ઇચ્છા વિરુદ્ધ આપને રજા
 મળવી દુર્ઘટ છે !

નીહાર:--શું આપ મને અટકાવી રાખશો ?

ગૌરી:--ખાબુ ! શાંત થાવ ! આપ સમજી ચુક્યા તો હશેજ
 કે હું કેવા પ્રકારની સ્ત્રી છું ! બે ઇજ્જત થવામાં શો લાભ છે !
 વળી બે દિવસ આપને રોકવામાં મારે ખાસ પ્રયોજન છે ! મારાં
 બાઈ બહેન વગેરે અત્રે આવનાર છે ! સમસ્ત ખંગાળ પ્રાંત બહુ
 છે કે મારે ત્યાં મેનેજર, નોકરચાકર રસોયા વિગેરેની સારી સોંપ
 છે ! અને આજ એ મંડળી આવીને બુએ કે મેનેજર તો
 નથી તો તેમના આગળ મારી પ્રતિષ્ઠા ઘટે કે નહિ ! આપ
 અવશ્ય મારા પર એટલો ઉપકાર કરવામાં આનાકાની નહિજ
 કરો ! ખીજ એક વાત મારા મનમાં આવી છે ! આપની
 દગલખાજી તો સર્વ પકડાઈ ગઈ છે ! તે ભલે ! કાયદા શિખેલા
 પુરૂષો એમ કરી શકે ! છતાં આપ સારા ખાહોશ વ્યવસ્થાપક
 અને કાર્ય કર્તા છો એમ કહ્યા વિના મારાથી રહેવાતું નથી !
 ત્યારે બે આપની ઇચ્છા હોય તો મારા બે કાર્ય ઉપર

આપ કાયમજ રહી શકશો ? અવશ્ય પ્રયાસ રૂપીયામાં આપનું
પોષણ થાય નહિ તો આપને હું સો રૂપીયા પગાર આપી
શકીશ ! માટે હમણાં વિચાર કરી જુઓ ! હું પૂંજ કરી આવું
છું ! ” આટલું કહી ગૌરિ કાંઈપણ ઉત્તરની રાહ જોયા
વિના કાઠોરજીના મંદિરમાં દાખલ થઈ ગઈ ! નીહારખાત્રુ
ચિત્રવત્ થઈ ઠેટલીક ક્ષણ ત્યાંજ ઉભો રહ્યો ! આ
વીસ ખાવીસ વર્ષની યુવતીના દોરદમામથી તથા
વાક્યચાતુર્યથી આવો વિદ્વાન કાબેલ યુવક નિહારખાત્રુ બજે
રોમે રોમ બળી જતો હતો ! હા હા ! બિચારો નિહાર ખાત્રુ
વિચાર કરી જ્યાં કાંઈક નિર્ણયપર આવી પહોંચે એટલામાંતો
ગૌરિ કોઈ વિચિત્ર હાસ્ય કિંવા એકાદ બે મધુર કપકા ભરેલાં
વાક્યો કહી તેના નિર્ણયને હવામાં ઉડાવી દેતી એવો સાધારણ
રીતે હંમેશાં પ્રકાર ખનતો !

“ એરેરે ! આવો બુદ્ધિશાળી ખાહોશ યુવક એક અખળાના
પંખમાંથી અનેક પ્રયાસ કરવા છતાં છટકી શકતો નથી-સોઠો
સાંભળો તો શું કહે ? કિન્તુ ઉપાય શો ? જગતમાં કોઈપણ
માણસ આવી આકૃતમાં કદી પડ્યું હશે ? હરિ હરિ ! આ તે
અખળા કે સખળા ? ”

પ્રકરણ ૨૬ મું..

“ કુટુંબ-મિલન ”

કારાગૃહમાં પૂરાયેલા કેદીની માફક નીહાર ખાત્રુ શિવાશ્ર-
મમાં ફમાઈ પડ્યો ! આ ત્રણ દિવસમાં નીહારની રધામ સુંદર
મૂર્તિ તદ્દન વિરૂપ થઈ ગઈ હતી ! કેમની સાથે વાર્તાલાપ કર-
વાની પણ તેને રચિ ન થઈ ! પુઠ્ઠળ ઘેર્ય રાખી તેણે શંકરને
જોલાવીને એકવાર પૂછ્યું “ તમને આ બધો ખખર શી રીતે
મળી ? ”

“ ખાખુજી ! મારાં મોટાં બાણી સર્વસ છે ! એટલે સર્વ
માહિતી મળે છે ! ”

કેવો દુષ્ટ છોકરો-શંકર ! સત્ય વાત તો કહેતોજ નથી
એમ સમજી તેની સાથે જોલવાનો કાંઈ અર્થ નથી એવું ખખડી
નીહારખાત્રુ શાંત રહ્યો ! સઠ્યા સમયે સ્ટેશનપર ગાડી મોક-
લવામાં આવી કેમકે ગૌરીની બહેન તથા બાઈઓ આવનાર હતાં !
શંકર અને ચક્રવર્તી મહાશય તેમને સહામા લેવા માટે ગયા !
અર્ધા કલાક પછી ગાડી પાછી આવી દરવાજા આગળ ઉભી
રહી ! તેમાં બેઠેલા મનુબો એક પછી એક ઉતર્યા, તેમના તરફ
દષ્ટિ માત્ર પડતાંજ નીહારખાત્રુનું ચેતન્ય ઉઠી ગયું. સહજવારમાં
જણાયું કે ગાડીમાંથી ક્ષીરેલ-નીહારખાત્રુનો સાજો, તેની ખગ-
લમાં એક સુંદર ઠંઠ્યા-નીહાર ખાખુનીજ-તે ખાલિકા મીનુ
ઉર્ફે સૌદામીની અને એક ખુરબો નાંખેલી રમણી એટલાં ઉતર્યા !
ખુરખાવાળી રમણીનું મુખ જણાયું નહિ તો પણ ચાલ, વલણ

અને ખાલ્ય દર્શન થયું તે પરથી સંદેહ કરવાનું કારણ ન હતું ! નીહારના પગમાં જે બળ હોત તો લાગ્યમાં જે થવાનું હોત તે થાત પણ એક વાર તો પલાયન કરી જવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોત. ગોરીએ આવી મણીનો હાથ પકડી ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો અને નાની છોડીને કોટે વળગાડી મુખચંબન કર્યું ! લાકડાના પુતળાની પેઠે નીહારખાત્રુ પોતાની હંમેશની મેનેજરગિરિવાળી ખુરસીપર બેસી રહી સવ પ્રકાર બેઠજ રહ્યો !

આમ અર્ધા પોણા ઠંઠાક સુધી નીહારરંજન ખાત્રુ ત્યાંજ બેસી રહ્યો. એક નોકરે આવી અહાનો ખ્યાલો ધર્યો. કિન્તુ નોકરે છોડી દેતાંજ ખ્યાલો ટેબલપર પડી ગયો અને અવાજ સાથે તો તેના ચુરેચુરા થઇ ગયા ! નોકર ચમકાવે આવે ખસી જાયો રહ્યો પણ આ અકસ્માત દુરો નથી થયો ત્યાં તો કોઈ મીનુને કેડનાં લઇ આવી નીહારખાત્રુના પગે લાગી ચણુંરંજ માથે લીધી ! એવામાં તે છોકરી પણ “ ખાપુઝ ” કહી તેના ઘુંટણે વળગી પડી ! નીહારખાત્રુ અવાચક બની ગયા ! એટલા સમયમાં શંકરે આવીને કહ્યું.

“ પધારો મેનેજર ખાત્રુ ! ”

“ કુ ? ”

“ અદર ! ”

“ કેમ વાર ? ”

“ મેમ સાહેબનો હુકમ છે ! ”

“ મને માફ કરો ! હવે મને તમે ક્ષમા આપો ! ”

“ Too late ! આપ સર્વ સમજે છાને ? પધારો ! ”

“ હા : ” નીહારખાત્રુએ ઉઠવા જતાં ઉકારો કર્યો ! શંકર

અને ક્ષીણ? તેનો હાથ પકડી લીધો! અને કાંસીએ ચઢનાર આસામીની માફક તેને લઇને અંદર આવ્યા! નાની મીનું પણ “ખાખુણ” કહેતી કહેતી પાછળ દોડી! અંદર જઈ નીહારરંજને જોયું તો તેની પત્ની શ્યામાસુંદરી ચોધાર આંસુએ શ્વેદન કરતી હતી! નીહારથી ઉભા રહી શકાયું નહિ! તે ખેંસીજ પડ્યો!

શ્યામાએ મહા કંઠે કહ્યું “મને ક્ષમા કરો! નાથ!”

નીહારખાખુ ઉત્તર શોધી કાઢવા અશક્ત નીવડ્યો! કન્યાને ખોળામાં લઇ માત્ર શાંતિ ધરી! એટલામાંજ ગૌરીએ આવી વસ્ત્ર પાથરી નીહારના ચરણે પડી પ્રણામ કર્યા અને ચણરંજ લેઇ તેની બહેન પાસે બેઠી! પછી તેના મધુર સ્વભાવ પ્રમાણે હસતું મુખ રાખીને બોલી “શું વિચાર કરો છો ખાખુણ. સાળીના ઠૂકા મરકરી ઉપર આમ રોષ શું આણો છો?”

હવે નીહારખાખુને વિમત આવી! તેણે સ્હામો પ્રશ્ન કર્યો “હું! આમ તેજ ગૌરી-ખાલા?”

“હા જી! ખાર વર્ષ ઉપર જે ખાળીકાને આપે જોઈ હતી તે આજે ખાવીસ વર્ષની થતાં આપનાથી ઓળખી શકાઈ નહિ! વળી ઓળખી પણ શી રીતે શકાય? ક્યાં ગામડાની સાડી ચોળી પહેરેલી સ્ત્રીઓ અને ક્યાં ઇંગ્લીશ ફેશનની ગાઉન પહેરેલી મેમ સાહેબ! આપનું જે મગજ ફરી ગયું હતું તે બધું હવે બહેનને કહી દેશો! અને તેમ છતાં દીલ્હીમાં જઈ જો કદાચ રહેવાજી ઇચ્છા થઇ હોય તો બહેનને લેઈનેજ જાઓ! ખર્ચ ખુટલુની વ્યવસ્થા સૌ થઇ રહેશે!”

નીહારખાખુ હાથ બેડી અશ્રુભીના નેત્રે ગળગળા અવાજે બોલ્યો “આપની જેમ ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો! હું તો સર્વાંશે

આપના ખંધનમાં આવી પડ્યો છું ! ગોરી ! આપની આગળ મારા આવા માનભંગથી મને હવે આનંદજ થાય છે ! ગોરી ! ખરેખર આપ માક્ષા ગોરી સ્વરૂપ છો ! ખંખાત્રી શુદ્ધમંદિરમાં આવી ગોરી સંભવે !”

તત્કાલે એક ટેલીગ્રામ લઈ શંકરે પ્રવેશ કર્યો. ગોરીએ પૂછ્યું “ શું છે ન્હાનાભાઈ ”

“ ભાઈનો ટેલીગ્રામ મ. ?”

“ શા સમાચાર છે ? વાંચો તો મેનેજર ખાત્રી !”

તાર નીચે પ્રમાણે હતો:—

“ Arrived Bombay. Received Garudeo's letter, his serious illness, can't survive till Vijaya very anxious to see me. First going there seeing you after Vijaya. Resolved offering Garu-seva. Try suffering the absence. Alright.”

મેનેજર ખાત્રીએ પ્રથમ તાર મનમાં વાંચી ભાષાંતર કરી બતાવ્યું “ મુખાઈ આવતાં ગુરુદેવનો પત્ર મળ્યો. તેઓ બહુ બીમાર છે. આવતી વિજયાદશમી સુધી તેમનો દેહ ટકી શકે તેમ નથી ! મને જોવને બહુ ઈનેજર છે. માટે હું પ્રથમ તેમને પ્રણામ કરવા જઈ છું. વિજયા પછી તમારે ત્યાં આવીશ. ગુરુ સેવા નિવેદન કરવા સંકલ્પ કર્યો છે ! તમે અરશ્ય એટલા દિવસનો વિયોગ સહન કરી લે ત. હું કુશળ છું !”

ગોરીનું હૃદયમુખું વદન એકદમ સંભીર થયું ! નીહારખાત્રીના હાથમાંથી ટેલીગ્રામ લઈ પોતે વાંચ્યો ! એકવાર, બેવાર, ત્રણવાર એમ પુનઃ પુનઃ વાંચ્યો ! ટેલીગ્રામ વાંચી સમજવા જોઈતું

અગ્નિ જ્ઞાન ગ્રામીને વધતું હતું એ અને જણાવવાની જરૂર નથી ! છિવટે તે બોલી વિજયાદશમીને હવે કેટલા દિવસ બાકી છે ?

શંકર:—હવે ચાર દિવસ પછી દુર્ગાદશમી, અને બે દિવસે વિજ્યા !

એટલે આ અઠવાળીયું—ચારપછી બેચાર દિવસ જઈ શકે ના એમ ન થાય, ન્હાનાભાઈ ! ચાલો આપણે પણ દેશમાં જઈએ. એ ગુરૂસેવા કરે તો હું કેમ ના કરું ? ”

શંકર:—એ ખડુ ઉત્તમ ! ભાભી ! ભાઇને પણ સાત દિવસ વહેલા મળાશે !

“ આજની ડાહિન દેનને હવે કેટલો વખત છે ? ”

“ નવ તો વાગ્યા છે. ૫૫-૬૦ મીનીટનો માત્ર વખત છે ! ”

“ વાર ! તો આજે જઈએ ! ન્હાનાભાઈ, ગાડી લેવા મોકલો, તમે અને ક્ષીરોદ મારી સાથે ચાલો ! જીંદો, તમે જાને જમી લો, પાંચ મિનિટની અંદર ! અર્ચ્યા વિલંબ ન કરજો ! ”

શ્યામા:—આવું કેવું બહેન ! કાલની ગાડીમાં જવાશે.

ગૌરીએ રોધ પડીને જણાવ્યું “ મોટી બહેન ! મારા સ્વયંવરના સ્વામી આજ બે વર્ષથી મારાથી છૂટા પડી મર-જૂમિના રણક્ષેત્રમાં મથેલો તે પાછો આવે છે ! માટે આજે પત્રકવારનો વિલંબ પણ મને અસહ્ય લાગે છે. ”

“ બે વર્ષ સહન કર્યું અને એક દિવસ વધારે નહિ સહન પાડ ? ”

“ એનો ઉત્તર આપવાનો મને વખત નથી ! મિતેજર બાબુ ! આશ્રમનો ભાર આપનાપર રહ્યો ! આપની સાથે બે દિવસ રહી

આનંદ કરવાનો વખત ન મળ્યો તે માટે કાંઈ મનમાં લાગ્યો નહીં ! અને બેઠું. આ રડી મારા દાકારજીની સેવા કરજો. જુઓ. એમાં કાંઈ ખામી ન આવે. મારા દયાળુ દેવ. વિપદ વેળાના મારા પ્રભુ ! મારી મહત્વાકાંક્ષાઓ પુરી કરનાર કલ્પતરુ દયાસિંધુ-એમની કૃપાથી મારે આટલું કલ્યાણ થયું છે. હું તેમને હવે આપના કરી સોંપી દઉં છું. જુઓ, તેમની બેઠરકારી કરશે નહિ. મારા દાકારજીની પૂજનો મંત્રવિધિ કાંઈ નથી. આપ નિખલસ હૃદયે ભક્તિપૂર્વક આપની ઇચ્છાનુસાર તેમની આરજી કુલ તુળી નેતેવ ધરજો. આવો, આપને દાકારજીનાં દર્શન કરાઉં અને હું પણ એમનાં દર્શન કરી મારે પ્રાયાણ કરું.”

ગૌરી શ્યામાને હાથ સાધી ગઈ. નીહારખાણુ વિચાર કરવા લાગ્યો “દેવી અદ્ભુત સુંદરી-આદર્શ કન્યા.”

પ્રકરણ ૨૭ મું.

“લક્ષ્મ્યાધપતિ શિવ.”

લવાનીપ્રસાદ વિદ્યારતનનું મકાન બહુજ નાનું હતું. એમર આર ઓગડીઓ હતી. એક બાજુએ એ બ્રાહ્મણ દંપતી રહેતાં હતાં. બીજી બાજુએ પંડિત હતાં. ત્રીજી બાજુએ ગૌશાળા હતી. અને ચોથી બાજુએ મંડપ હતો. તેમાં એક નાની પ્રતિમાન સલાદ રંગ કરી રહ્યો હતો. પરમ દિવસે પૂજા થવાની

હતી. વિધારતન ઠાકુર રોગિષ્ટ દુર્બળ શરીરે મંડપના દ્વારમાં બેસી સલાટની કારીગરીનું નિરીક્ષણ કરતા હતા. વળી શુદ્ધમાંજ શિબ્યો અડિપાઠ કરતા હતા તે પણ સાવધાનતાથી શ્રવણ કરતા હતા. શુદ્ધિણી ભોગ ધરાવવા માટે પાઠશાળામાં રસોઇ કરતી હતી અને ઘડી ઘડાવાર મંડપમાં આવી જોઇ જતી હતી. સલાટ દેવીનાં વસ્ત્રમાં રંગ કરતો હતો, તે જોઈ વિધારતનનાં પત્ની બોલ્યાં “હમણાં દેવીનાં કપડાં રંગવાને શું બેઠો? જરા સમજણ તો રાખ! દેવીનાં લક્ષાવધિ સંતાન આજે વસ્ત્રના અભાવે પોતાની લાજ ઢાંકી શકતાં નથી! એને તો નમ્રજ રાખવી હિચિત છે.”

વિધારતન હસીને બોલ્યા “ખરાખર છે! એ તો દેવીને શિક્ષા છે! માતા કૃપા પણ કરે અને શિક્ષા પણ કરે! છોકરાં શિક્ષા વિના કપડાંના સંબંધમાં ઠેવા ઠેવા રંગ કરે છે? દરરોજ નવીન ફેશન! નૂતન ઢોંગ! મુખને કાળોઓ વેચીને પણ પોષાકની ટાપટીપ રાખે છે! અહીં તો ખાવાનું પણ નથી અને વસ્ત્ર પણ નથી! જરા શીખો! અવિવેકી જ્ઞાનશૂન્ય છોકરાઓ!”

“તે તો સ્લમજન્યાં! આપ તો પ્રતિ વર્ષ ૧૦૦ રૂપીઆનું કાપડ દાન કરી શકતા તે ગરીબ દુઃખીને મળતાં કેટલો આનંદ થતો! હવે તો તેમ થતું નથી! ત્રણેના રૂપીઆને બદલે ૧૦૦ રા. નું કાપડ પણ થતું નથી! પહેલાં થતા ૭૦-૮૦ રૂપીયા? ત્યાર પછી કાંઈક ભાત દાળ આપતાં ત્રણમણ ચોખાની વપસરખા પણ થતી નહિ! આ વખતની પૂજા તે અપરૂઠી દુઃખીની પૂજા છે! અને એટલું પણ જાણીને કે આ પૂજાજ આપની છેવટની પૂજા છે!” શુદ્ધિણીનાં નેત્રમાંથી અશ્રુધારા વક્ષસ્થળ પર પડવા લાગી! વિધારતન મહાશયે ઠહું “ના! દેવી! આ વખતની

આપણી દુઃખાળની પૂજા નથી. આ વખતની પૂજા અપૂર્વ છે ! શલુબારે ! માછને આ વખતે સારી રીતે ખરા હૃદયથી સંભળો ! આ દર્શન તે મને ઉવટનું દર્શન થશે ! કિન્તુ આ સમયની પૂજા મારા આખા આયુષ્ય પૈકી મોટી પૂજા થશે !”

જે તરણ શ્રાવણ ચંડિપાઠ કરતો હતો તે ચંડિ પાઠ મૂકીને વિહારત્ન મહાશયના ઉદ્ધાર સાંભળતો હતો તે જોઇ પડિતે કહ્યું “ જોલ, જોલ, સતીસ ! માછની વિભૂતિનો પાઠ કર !

વા દેવો સર્વમૂતેષુ શક્તિરુચેન સંસ્તૃત ।

નમસ્તસ્મૈ નમસ્તસ્મૈ નમસ્તસ્મૈ નમો નમ ॥

એટલામાં ઉઘાડા પડે, ખુલ્લા શરીરે શિવનાથે આવી ગુરના ચરણમાં શિર નમાવ્યું ! ગુરપત્નીને નમસ્કાર કરી દેવીના પાઠ પીઠે મસ્તક ધર્યું ! વિહારત્ન આનંદનેજે ઉઠી ઉભા થઇ જોલી કહ્યા ! “ આવરે મારા શિવ ! એકદમ ભલો આવતો રહ્યો ! ખાલીશ વર્ષની રમણી ઘેર તલસ્યા કરે છે તેને એકવાર મળીને આવવું હતું ને !”

ગુરપત્ની : હા વળી, આ તેં ઠીક નકર્યું, શિવ ! ખીચારી ઢોડી ઘેર રોઇ રોઇ આકુળ બ્યાકુળ થયા કરે છે ને ?

શિવનાથ :—માતાજી ! જે ગુરના આશીર્વાદથી યુદ્ધ ક્ષેત્રના ગોળા ગોળીઓના મુખમાંથી જન ખચારી પાંજા ફરી શક્યો તે શું પાંચ સાત દિવસની સ્ત્રી વિરહની નેદ ને કિનામનાં કેવળ ખરે !

એવામાં મળુરોએ સઘળો સામાન નીચે ઉતાર્યો.

પડિત :—આ બધું શું છે શિવ ?

શિવનાથ :—શીખા દમ હજાર રોકડ આપ્યા છે અને

આ બેઠેનો એક “ઝટકું કહી શિવનાથે એકની છુટ અને રૂપીયા
ગુરના ચરણમાં સમર્પણ કર્યો.”

વિશાલન:—હેવી! જોઈ, હાળવાળા શિવનું પરિક્રમ! શિવ-
નાથે એકવાર પુ: ગુર અને ગુરપત્ની ચરણમાં પડી ચણેરજ
માથે લીધી. પત્ની તે બોલે. “ગુરદેવ આપની સમક્ષ મેં
અર્ચ કર્યો હતો કે લક્ષ્મણા હું ભગવાન કરી લાવીશ, પરંતુ
અપના આશીર્વાદ મારો તે દંભ સફલ થયો છે. આપના
પેદા સો રૂપીયા એજ મારી મુઠી હતી, તેથી એ રૂપીયા મારો
નથી પણ આપના છે.”

“એ ખરું, મારાજ રૂપીયા? ત્યારે તું હવે શું કરીશ?
પાછો તું હાળ વેચવા નીકળા પીશ?”

“શું આપ હજી પણ આપના સિધ્ધને હાળભાલ ખાવા
જેટલી આનંદ મેળવી ન શકે એવો મણા છે?”

“ના, ના. હવે એમ શી રીતે કહેવાય? પણ આ રૂપીયા
તો મારાજ ને? નિતુ આજે અધા રૂપીયાનો લપભોજ કરવા
જેટલા દિવસ હું છવી શકનાર નથી. આ પેસા વડે હું એક
ચોળના થડવા છઠ્ઠું હું.”

“આપની અનુમતિ હશે તો તે એજનામાં હું આપનો
પ્રથમ શ્રેવક બનીશ.”

“પ્રથમ તેમજ મુખ્ય પણ કહેવું તું શું છે? આપણા
આપના કોઈ દીવસ કોઈ જુએ રજાનો છે. આ મોલવારના
બજારમાં તેમને અન્નપક્ષ હાજી સાધવ નથી. જેમને હાંડવાર
પણ સંપત્તિ છે તેઓ ખાણપીણની સાસી સચવડના અભાવે

પણ છોકરા છોકરીઓને ધૈર્ય રાખવામાં લાજવા મોકલે છે. હુવરા વિચિત્ર શિક્ષણ મેળવી સારમાં ગુલામી અવસ્થા ગ્રહણ કરે છે. છતાં અત્ર વચ્ચે પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. ગીરો વેચાણ કરેલી વસ્તુઓ દાગીના છોકરી શકાતા નથી. જમને નોકરી નથી મળતી તેઓ હુસ્નાઈ, દગાખાઈ, ચોરી વ્યભિચાર કરતાં શીખે છે. ખડારનું કરે છે. ઉપવાસથી-રોગથી ગર્ભરિત થઈ અકાળ દેહત્યાગ કરે છે. ખીજ ખાણુએ જોયો ખેડુત હોય છે તેમને પેટ પુરનું ખાવા મળતું નથી. તેમને ખેતી માટે ખજદ મળતા નથી-મુડી નથી. આઘભાગે ખેડનારા લોકો દુખળા ખજદવડે જ દાંઈ ફસલ ઉપાર્જન કરે છે તે શેઠ શાહુકારને ત્યાં આપી દઈ પાછા ઠોડી વિનાના થઈ જાય છે. બે ચાર ધનવાન ખેડુત ઘરની લોકોના માંને કાળીયો છીનાવી લઈ વિશેષ ધનવાન બને છે. જમીનદાર લોકો ખેડુતનું અનાજ છુંટી લઈ મોટર ગાડીઓ દોડાવે છે. એવી એવી અનેક દુઃખની વાતોનું વર્ણન કરે પાર આવે એમ નથી.

માટે એવી વ્યવસ્થા થવી જોઈએ કે જ્યાં સર્વને બે વખત પેટ પુરનું અનાજ અને પહેરવાને વસ્ત્ર મળે. ખોલ, કેવી યોજના કરીયે તો સંભવિત થાય ? ”

“જે આટલું બધું સમજી શકે છે તે એના ઉપાય પણ નક્કી કરીજ શકે છે. શિષ્યની પરીક્ષા કરવાનું શું પ્રયોજન છે ? ”

“ત્યારે, સાંભળ, ખેડુત લોકોને પેસા ધીરવા તે તદ્દન આજીવ્યા ? કે જ્યાં તેઓ દુષ્ટ કંઠાર હૃદયના શાહુકારના ખારણે પગ ન મૂકે. ખાલક વિવાદીઓને એવું શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા

કરવી કે જથી તેઓ નોકરી તરફ મોં વિકાસી બેઠાં ન કરે અને શિક્ષણ લેતાં વિલાસ-મોજાઓ કરવાનો તેમને અવસર ન મળે. તેટલા માટે એક વિદ્યાવ્રતની સ્થાપના કરતી. યાત્રીસ પચાસ મણુ વજન સમાય એવી વીસ પચીસ નૌકાઓ તૈયાર કરાવવી. જે સર્વ યુવકો નોકરી ધંધા ન કરતાં ઘેર નવરા બેસી રહે તેવાઓને એકાદ નૌકા આપી સાથે પચાસ કે સો રૂપીઆ બંધાવી પરદેશ મોકલવા એટલે જે દેશમાં જે વસ્તુ સસ્તી હોય તે ત્યાંથી ખરીદી બીજા દેશોમાં વેચવા બંધ. નફાની બે આની મુડીના વ્યાજ તરીકે આપે.

વલુકરોને શાળો લઈ આપતી. પ્રત્યેક ગૃહસ્થની વહુ દીકરીને રેંટીયો કાંતી સૂતર કાંતતાં શિખવતું. કપાત્રનું વાવેતર કરાવી કપાસ ઉત્પન્ન કરવો-પહેરવાનાં વસ્ત્ર દેશમાંજ ઉત્પન્ન કરવાં. દુઝણી ગાયો ખરીદી દરેક ગૃહસ્થને પોપણુ મટે આપી દેવી. તેનાં દૂધની ઉપજમાંથી અનુરૂપ રૂપીઆ વ્યાજ તરીકે આપવા અને દૂધ ઉડી જતાં વાછરડું રાખી લઈ ગાવને પરત આપવી. આમ કરતાં દેશની ગામોમાંની ઉન્નતિ થશે. ”

આટલી ખર્ચી વાર ઉમાં ઉમાં વિચારતનું વ્યાખ્યાન સોભળી ગુરૂપત્તાનું ધૈર્ય ટકી શકું નહિ. તે બોલ્યા “ આ ખર્ચો શો વાર્તાલાપ કર્યો કરો છો ? આટલી વાર થઈ છોકરો આગ્યો છે તેને બેસવા તો દો. પછી વાતો નહિ થાય ? ”

વિચારતને ગંભીર સ્વરે ઉત્તર આપ્યો “ દેવી, પછી વખત નથી એનો જે આનંદ છે તે હું નીરસ કરવા ઇચ્છતો નથી. જાવ, શિવુ અંદર જાવ, સ્નાન ભોજનાદિ પરવારી લો, સંસ્કેપમાં કહી દઉં છું કે આ રૂપીયામાંથી એવું કાંઈ પણ કાલું

કરવું કે જ્યાં દેશ પર અને અન્ય ત્રાસો પર ઉપકાર થાય.
મારા રૂપીયા-નું મારો પ્રતિનિધિ-નારી પા ગીઝા પુરો તારી
મહેનતનો ખદસો તને મળશે, કિન્તુ રૂપીયા તારા! કાઢ તારી
એમાંથી હજાર રૂપીયા હું ખર્ચ કરવા તરફ હું મારી દુનિયા
ખર્ચ નહિ-છવનની અવશ્ય મહત્વાકાંક્ષાએ મારાની દર્જ પૂજ
ઠરીશ બોલ, ઠાકુર, બોલ.

या देवि सर्वभूतेषु शान्तिरूपेण संस्थिता ।

नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै ॥

વિધારત્ન ઠાકુરનાં ચક્ષુ અશ્રુજગતી છતોછલ ભરાઇ ગયાં.
શિવનાથે પૂછ્યું “આપને શું વ્યાપ્તિ છે? ગુર, કોઈ વૈદ્ય
ડાક્ટર પાસે ચિકિત્સા કરાવીએ તો ઠીક નહિ!”

“માછની પૂજ થયા પછી, વિજયા દશમીનો ઉત્સવ ગયા
પછી, ચિકિત્સાની વ્યવસ્થા થશે! સપ્તાધિપતિના રોગની ચિકિ-
ત્સા કેમ ન થાય? પણ વરસ એંશી ઉપર થયાં છે હોં!”

પ્રકરણ ૨૮ મું.

“શિવ-જોરા સંમેલન.”

માતા કરતાં પ્રજા વધુ મમતાથી વિધારત્નની ગૃહિણીએ
શિવનાથને બોળન કરાવ્યું! અને આરામ લેવા માટે સહ્યા
તેયાર કરી આપી! પરંતુ શિવનાથને બિછાનામાં સુધી રહેતાં

શાંતિ વળી નહિ ! ગુરૂ પત્નીએ પૂછ્યું “ઉંઘ નથી આવતી કેમ શિવ ?”

“ના ! માથું ! ઉંઘ નથી આવતી !”

“ગૌરીને માટે ઉદ્વેગ થાય છે ખરો ?”

“થેના થોડ્યે તો છેજ ! કિન્તુ તે કરનાં જાણે આનંદનો આવેગ વધુ થાય છે ! મેં આ બે વર્ષમાં છેવટ લગ્ન બે વાર વિચાર કર્યો હતો કે આ મરૂમૂમિની અંદર આ દેહ પડી જશે તો આપનાં દર્શનની ઇચ્છા મનની મનમાંજ રહી જ !”

એટલામાં ખહાર પાલખીવાળાનો અવાજ સંભળાયો ! ઉભયનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું ! ક્ષણવારમાં પાલખીનો કંઠસ્વર સંભળતાં સમજાયું કે એ તો શંકરનો અવાજ ! ગુરૂપત્ની ત્યાંથી ઉઠ્યાં ! શિવનાથ શાંતચિત્તે પાસું ફેરવી ઉંઘતો હેય એમ પડી રહ્યો. ખહારથી ગુરૂપત્નીએ ધ્રુમ મારી “શિવ આમ જો તો ! મારી ગૌરી આવી છે !”

ધીમે પગલે વિચારતો ઠાકુર પણ ખહાર આવી ઉભા રહ્યા ! પાલખીમાંથી ઉતરી ગૌરીએ દ્વિજ-દંપતિને પ્રણામ કર્યો ! શંકર અને ક્ષીરોદે તો સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યો ! ગુરૂપત્નીને વિલંબ થતો ગમતો ન હતો ! તેમણે ગૌરીનો હાથ પકડી શિવનાથની પાસે લઈ જઈ તુર્તજ હાજર કરી દીધી ! ઓ શિવનાથ ! ઉઠ ! જો ! મારી ગૌરી ! કેવી ગૌરી ! ખરેખર મળતાં વારનેજ અહીં આવી પહોંચી ! આ નારીનો પ્રાણ, પુરુષનો નહિ !

“ઠાકુરમાનો સ્વખતીય પક્ષપાત !” એટલુંજ માત્ર કહી શિવનાથ શાંત રહ્યો ! તેનાથી બીજું કંઈ બોલી શકાયું નહિ ! કંઈ જાણે દંધાઈ ગયો ! નેત્રમાં જાણે સહસ્રા કાંઈ આઘાત

થતાં જલધારા છૂટી ! શિવનાથ મસ્તક નીચું કરી અશ્રુપાત કરવા લાગ્યો ! ગૌરી એક પુષ્પના ઢગલાની માફક સ્વામીના ચરણકમલમાં પડી ગઈ ! પ્રશ્ન કરી ઉડી-પાલવમાંથી કેટલીક સુવર્ણમુદ્રા કાઢી તેના ચરણમાં અર્પણ કરી ! શિવનાથે પણ છોડાવી ગદ્ગદ કંઠે કહ્યું “ છટ છટ ! પગપર સૂવણ ! ”

“ એ મારી પૂજનું ફળ છે સ્વામી !

“ સૂવર્ણ વડે પૂજા ! ગૌરી !

“ મારા પનિદેવતા સુવર્ણથી મુગ્ધ છે ! ”

“ તારો પતિ નર નહિ પણ વાનર કહેવાયને ? ગૌરી ! આ સુવર્ણની તુલના કયા સુવર્ણ સાથે થાય ! ”

શિવનાથે ઉભા ઉભા એક હાથે ગૌરીનો હાથ પકડ્યો ! ખીંજે ખાહુ તેના કંઠમાં આરોપવા જતો હતો એવામાં તેને ભાન આવ્યું કે પાસેજ ઠાકુર મા ઉભાં છે !

ચમકીને ગભરાઈ જતાં શિવનાથ મસ્તક નીચું નમાવી ઉભો રહ્યો આથી સંકેત પામી ગૌરી પણ ધુમટો તાણી ખેંસી પડી !

આર્દ્ર નેત્રે વૃદ્ધ ગુરૂપત્નીએ કહ્યું “ મોઘ હું ! ઠરું સુંદર-આ શિવ-ગૌરીનું સંમેલન !-ખહુ સુંદર, ખહુ મધુર ! ”

ઠાકુરમા તુર્તજ ત્યાંથી પસાર થઈ ગયાં ! અને ગૌરી, શંકર અને ક્ષીરોદના ભોજનની વ્યવસ્થા કરવામાં રોકાયાં !

શિવનાથે પૂછ્યું “ ગૌરી ! આ શું થઈ ગયું ?

“ એ તો એમજ ! એ ભૂલ ! ”

“ ખીજું કંઈ થયું હોત તો ? કંઈનું કંઈ થાત ! ”

“ બીજું શું થાત ? ”

“ સમજી શકાતું નથી ? ”

“ ના, નથી સમજાતું ! ”

“ તો સમજ ” એટલું કહી શિવનાથે જૈ નીને હૃદય સાથે દબાવી પોતાના હૃદયનો ઉછળેલો આવેગ શાંત કર્યો. એટલામાં તો શંકર “ બાઈ ” કહી ત્યાં આવી ઉભો રહ્યો ! શિવનાથે તેનો હાથ પકડી પાસે બેસાડ્યો ! બેચાર આડી અવળી વાતો કર્યા પછી શંકરે કહ્યું “ બાઈ તમે નક્કી દોઢ લાખ રૂપીઆ લાગ્યા છો ? ”

“ હા ! શંકર ! પણ ઠાકુર મહાશયના ! તે ઠાકુરને આપી દીધા છો ! ”

“ મોટાં બાબી પણ દશ હજાર રૂપીઆ લાગ્યા છો ! ”

જૈરીએ જલદીથી પોતાની કેશ બોક્સ ખોલી અને એક નોટાનું ખંડેલ સ્વામીની આગળ મુકી અન્યત્ર ચાલી ગઈ ! નોટો અને મહોર ગણતાં બેયું તો પૂરા દશ હજાર રૂપીઆ થયા !

પ્રકરણ ૨૬ મું.

“ ઉપસંહાર ”

વિચારતને ઘેર ભારે ઠાકમાઠથી દેરીની પૂજા શરૂ થઈ. ગામના સર્વ લોક ત્યાં એકત્ર થયા હતા ! જૈરીનાં માતાપિતા પણ અવ્યાં હતાં ! ત્રણ દિવસ સુધી સમસ્ત પ્રતિભામીને

ભોજન કરાવી દક્ષિણાઓ અપાઇ ! ઘણા દરિદ્રલોકિને નવીન વસ્ત્રોનું દાન કરવામાં આવ્યું ! શિવનાથે ગૌરીના પૈમામાંથી સર્વ પૂજનો અર્થ કરવા માંડ્યો હતો. વિજયા દશમીને દિવસે પ્રમા-તમાં ત્રણદિવસના પરિશ્રમથી સર્વને ઉઠતાં કાંઈક વિશ્વં થયો ! વિષારત્ન મહાશય બહુ મૃદુ કંઠે શય્યામાં સુતા સુતા બોલતા હતા

યા દેવી સર્વ ભૂતેષુ માયારુપેણ સંસ્થિતા ।

નમસ્તસ્યૈ નમસ્તસ્યૈ નમસ્તસ્યૈતનમો નમઃ ॥

તે કંઈસ્વર સાંભળી સર્વ ભયથી ચકિત થઇ શય્યામાંથી ઉઠી ઉભાં થયાં ! શિવનાથે જઈ પૂછ્યું “ આ શું ગુરુદેવ ? ”

મૃદુ કંઠે ઉત્તર મળ્યો “ આ તો વિજયા ! ”

“ આટલા આનંદના સમયે આ શું ? ”

“ આનંદ કરો, સર્વને બોલાવો ”

ગૌરી આવી ! ઠાકુરમા પણ બીજાં સર્વ સાથે આવી પહોંચ્યાં.

ઠાકુર મહાશયના નેત્ર ઉઘાડ્યાં થયાં હતાં ! પવિત્ર અમર આત્મા એ સ્થુલ દેહને ત્યાગ કર્યો !

દેવીની પ્રતિમાને સર્વે મળીને મંડપની બહાર આણી ! તેજ વખતે માણના પાદપીઠ આગળના નિર્માલ્ય પુષ્પ બીલીપત્રના દગલાની માફક ભક્ત પ્રાણજ્વલ વિષારત્નના આમરણાંત પવિત્ર દેહને પણ નીચે ઉતારવામાં આવ્યો !

પ્રતિમાના વિસર્જન માટે વાહકો વાજાંવાળા સહ આલ્યા ! ઠાકુરદેવના વિસર્જન માટે સર્ગા સંબધીઓ સાતિજનો વિગેરે આલ્યા ! વાજાવાળાઓથી નગારાં ઉપર ઢાંડીયા અડકાડતા નહતા ! તે બેઠ ઠાકુરમાએ પાલવ વડે આસુ લુછતાં કહ્યું

અરે ! ખજનો વાજાં ! આજે મારે અપૂર્ણ મહાદ્ધ આનંદ છે ! આજે મારી મહાન વિજયા છે ! ભક્તની વિજયા છે ! માથા ભક્ત સંતાનને કૈલાસમાં લઈ જાય છે ! ખડુ આનંદ ! ખડુ આનંદ ! ખજનો, ખજનો, હરિ હવની કરો ! ઢોલ, નગારાં, શેખ શરણાઈ ખજનો !”

ઢોલ કાંતી બેડા, વાંત્રગી વગેરે વાજાંનો વાગ્યા તે સાથે હરિ હવની બોલતાં ભારે કોલાહલ થયો !

સુડી ઠર્મ ઠરી, આંહો લુછી નાખી વૃદ્ધ ઠાકુરમા મંડપના દ્વાર આગળ શાંત બેસી ગયાં ! ગૌરી પાસે જઈ શોક વેગથી બચ-ભીત સ્વરે બોલી “ઠાકુરમા !”

“કેમ બહેન ?”

“સ્નાનવિધિ પૂજા પાત્રનો સમય થયો છે !”

“હાં આહો ! હવે એક પૂજનનું તો વિસર્જન થઈ ગયું ! એ સ્થિતિમાં કેટલાક દિવસ ચલાવી લેવું પડશેજ ! આહો !

વિજયાત્સવથી પરવારી સર્વ મંડળ વેરાયું ! શિવનાથ ઉત્સવની વ્યવસ્થા કરવામાંથી નિવૃત્ત થતાં ગૌરી સહ રામબાબુને ત્યાં મળવા ગયો ! ગૌરી-શિવનાથે જઈ તે વૃદ્ધ દંપતીના ચરણમાં મસ્તક નમાવ્યાં. રામબાબુએ શિવનાથને અને માતાએ ગૌરીને આશ્લિ ગન આપતાં કહ્યું “અરેખર ! તમે દંપતી જીવનનો અપૂર્વ આદર્શ આપણા અવનત બંગાળી સમાજ આગળ મૂક્યો છે ! ગૌરી તે અમારા કુળનો ઉદ્ધાર કરી સમસ્ત બંગાળમાજનું ઉદ્ધારક કાર્ય કર્યું છે ! અમે અમારું જીવન ધન્ય માનીએ છીએ ! એટલામાં બાબુ નીહારરંજન રયામા તથા પરિવાર સહ આવી

પહોંચ્યાની બબર શકરે આપતાં સર્વ મંડળ તેમની સ્હામા લેવા ગયું! નીહારખાખુએ મસરા સાસુને સાદાંગ નમસ્કાર કર્યા અને પોતાના અપરાધ માટે ક્ષમા માગી!

રામખાખુએ કહ્યું “ કાંઈ ફિકર નહિ! ખાખુ! ભાવિ સત્તા બળવાન છે! નહિ તો આ મારી ગૌરી કેવા ગરિબ દેર દીધી હતી છતાં તે સુખી થઈને! તમને પણ એણેજ સન્માર્ગે ચઢાવ્યાને? માટે ગઈ ગુજરી વિસરી જઈ આનંદ કરો!” ગૌરિ અને શ્યામા તો ક્યારનીયે કાંઈ ગુસપુસ વાતો કરવામાંજ મશગુલ બની ગઈ હતી! તેનો પાર કેમે કર્યો આવ્યોજ નહિ!

એ દિવસ રામ ખાખુને ત્યાં મંમાનજિરિ ભોજવ્યા પછી નીહારરંજન પરિવાર સહ પાછો દાણાલગ ગયો કેમકે શિવાશ્રમની સર્વ માલીકી હવે ગૌરીએ તેને સોંપી હતી! એટલે વહીલાત કરવાનો પુનઃ વિચાર માંડી વાળી તેણે આશ્રમનો કાર્યભાર માથે લીધો!

X

X

X

ગુરુ લવાનીપ્રસાદ વિદ્યારત્ન મહાશયના ઉપદેશ અનુસાર આદર્શ દેવતી શિવનાથ અને ગૌરીએ પોતાના અખુટ ધનની વ્યવસ્થા પરોપકાર અર્થે કરવા માંડી છે! એક પેઢીમાંથી ખેડુ-તોને નછવા વ્યાજ નાણાં ધીરવામાં આવે છે! શુદ્ધ રાષ્ટ્રિય શિક્ષણ માટે એક નવિન વિદ્યાલય અને છાત્રાલય ખોલવામાં આવ્યા છે-જેમાં વિદ્યાર્થીઓને શરૂઆતથીજ લખવા વાંચવાના શિક્ષણ ઉપરાંત કાંતવાનું વણવાનું, સુચારકામ લુહારકામ દર-

છનું કામ વગેરે આધોગિક શિક્ષણ પણ આપવાની યોજના કરી છે !-તેમાં આ દેશના શિક્ષણ ઉપરાંત ઇંગ્લાંડ, અમેરિકા, જાપાન વગેરે સુધરેલા દેશોમાંથી જુદા જુદા વિષયોમાં પારંગત થયેલા શિક્ષકો રોકવામાં આવ્યા છે ! ગરીબ પ્રજાઓમાં કાંતવા વણવા નું શિક્ષણ મફત અપાય એવી પણ ગોઠવણ કરી છે !

બીજી સર્વ યોજનાઓ પણ એક પછી એક અમલમાં મૂકાતી જાય છે ! આમ પરોપકારી જીવન ગુજારતાં નવ દંપતીને એક પુત્ર અને એક પુત્રી એમ બે સંતાન પણ ગુરૂકૃપાથી થયાં છે ! દંપતી અવાર નવાર શિવાશ્રમની મુલાકાત લેવા પણ સુકતાં નથી !

રામબાબુના ક્ષીરોદ-વિનોદ હવે મોટા થઈ ગયા હોઈ એક એમ. એ. ની અને બીજાએ એ.જીનીયરિંગ એન્જિન્યુઅરની ઉપાધી મેળવી છે-અને સારે ધંધે લાગ્યા છે. !

ગૌરી અને શિવનાથનું સુખી યુગલ પોતાના બન્ને બાળકોને નિરંતર લાડ લડાવી-સાથે પરોપકાર જીવનના અમૃત સાગરમાં હેલીયા ખાતું પોતાના નિયત કાર્યમાં આગળ ધપે જાય છે હરિ ઓ !

હાલો વાચક ! પ્રણામ ! ગમ્યતામ્ પુનર્દર્શનાય !

દરેક કુટુંબમાં એક પ્રત અવશ્ય હોવી જોઈએ ભારતનો ધાર્મિક ઇતિહાસ.

જેની અંદર વેદના સમયથી આપિ પાંચ ઉદ્ભવેલા અને પ્રચલિત દરેક ધર્મ, સંપ્રદાયો, અને મતપંથોની સવિ તર હકીકત છે: અંદરથી નહિ પણ તેમના યાપકોનાં જીવન ચારિત્ર ઉપરાંત પ્રદર્શિતો અને તેથી જન સમાજને થયેલા લાભલાભોનું પણ વર્ણન છે. વિદ્વાનો અને જાહેર પત્રોએ આ પુતકની એકે અવાજે પ્રસંશા કરી છે. હિંદી ભાષામાં પણ તેનો અનુ-વાદ કરવાની એક વિદ્વાને માગણી કરી છે. અસંખ્ય સર્ટીફિકેટોમાંથી ની-ચેનું ફક્ત એકજ સર્ટીફિકેટ વાંચવાથી તેની ઉપયોગીતાની ખાત્રી થશે.

દમ પ્રથમે માનવી જીવનના મહત્વ ઔર उस धर्मकी अवश्यकता सिद्ध करत हुय वैदिक समयसे लेकर गत शताब्द तक जगतके धर्मोंका किस प्रकार उत्कांति होती गई औस भारतमें “स्व” तथा “प.” धर्मका हास या विकाश कैसे हुआ इसका मार्मिक और सुसङ्गत विवेचन किया है. ललकका उद्देश सफल हुये है. निगमागम चंद्रिका-वनारस.

સનાતન ભારત ધર્મ મહામંડળની મુખ્યપત્રિકા ૧-૦-૦ પોષ્ટેજ જુદું.
પુતકની કીંમત રૂ. શાહ દેવજીભાઈ લક્ષ્મીભાઈ ઉમરેડે (જલ્દે ખેડા)

જાતે વધ. રોગ હજાર પણ દવા બાર. રોગની સલાહ મફત.

આ દવાઓ ઝેરી નથી. પ્રત્યેક માણસ અ-
મારા પુતકની મદદથી રોગ ટાળી શકે છે. ગુજ-
રાતી, હિંદી યા મરાઠી પુસ્તકની કી. રૂ. ૧)
પેટી નં. ૧-૨-૩-૪-૫ કીંમત રૂ. ૩૨) રૂ. ૧૮)
રૂ. ૧૦) રૂ. ૮) રૂ. ૫) અનુક્રમે. પુસ્તક મફત વી.
પી. ખર્ચ જુદું.

જુઓ મોકો શું લખે છે.—નાંદુરાથી જો.
સી. એન્જનીયર સા. લખે છે કે તમારી દવાથી

પ્લેગ, મરોડા, તાવ, ખાંસી, દમ, કોલેરા વગેરે ધણાં દરદોને આરામ થયો છે
ખીજ પેટી રૂ. ૩૨) વાળી મોકલો. પ્રત્યેક જન, પ્રેસ, મીલ, કારખાનામાં
તથા ઘેર ઘેર રાખવાની જરૂર છે. લખો—

૧. પી. રેશમવાળા સ. એ. સરજન, અમદાવાદી પોળ (કુંજ) વડોદરા

જીવન ગુટીકા.

આ ગુટીકાનું હમેશાં જે માણસ સેવન કરે તો તેને એક મામમાં વૃદ્ધાવસ્થાદિપ નાનાં ઉમરમાં આવેલાં પળીઆં દુર કરે, જે મહીના સેવન કરનારને ૮૦ જાતના વાયુ રોગને દુર કરી મોરના જેવી બહરાથી સતે ૪ કરે ત્રીજે મહીને અખુટ વીર્યની વૃદ્ધિ કરી ધાતુને ભરી નપુશ્કતા દુર કરે છે. આ ગોળી અત્યંત ખળને આપનાર અખુટ શક્તિને વધારનાર છે તે ઉપરાંત લાંબા વખત સેવન કરે તો અદાર જાતના ડાઢ સઘળી જાતના પ્રમેહ મહા જેર ઉપર આવી ગએલો ક્ષય રોગ, ખરોજ, શ્વાસ, અંડ, વૃદ્ધિ, મુત્ર, ઠંદ, મૂળી, વાઇ, દીવાનાપણું હમેશાં શરીરમાં રહેતો તાવ વિષમ જવર એ સરવે નાશ પામે છે બહરાપણું અને આંખોના તમામ દરદો નાબુદ કરી આંખોનું તેજ વધારે છે આ ગોળી હરહમેશ સેવન કરનાર માણસ નીરોગી અને ઘણાજ ખળવાન પણે અખુટ સો વરસનું આયુષ્ય ભોગવે છે અને પરાક્રમી થાય છે. વિશેષમાં આ ગોળી ખાતી વખતે ડાઇ જાતની પરેજ નથી આ ગોળી નાના બાળકોથી તે વૃદ્ધ માણસો સુધી ખાઇ શકે છે. આ ગોળી તદન વનસ્પતીથી બનાવેલી છે હમેશાં સેવન કરનાર માણસો સ્ત્રીઓને ઘણાજ ત્રિય થાય છે તેમ આ ગોળી ખાનારને વીંછીનું ગંદર ચઢતું નથી. આ દવા અમોઝ ઘણા માણસોને આપી અનુભવ મેળવેલો છે બાદ પંદર વરસના અનુભવમાં આ બધા પછી જાહેરમાં મુકી છે, હમેશાં ફક્ત જે પૈસા કરકસર કરી બચાવે અને જાંદગી સુધારે અને વૈધ, ડાક્ટરોના ખીત્ર ભરવાના બચાવો, ૩૦ ગોળીનો ફક્ત રૂપીઆ ૧-૦-૦ બાર માસની ગોળીના ફક્ત ૧૨-૦-૦ રૂપીઆજ છે.

મળવાનું ઠેકાણું:—વૈધ સાંકળચંદ્ર ચુનીલાલ.

મુ. વાસદ, -૬. ખજારમાં

ધીમી ખુશબોવાળું; થકુ, સ્વદેશી વાળને, વધારનાર મગજ કરનાર “ આહ્લી આંખળા તેલ. ”

નં. ૧૨૧૪ ગુણમાં ઉત્તમ મગજ માટે.

નાની શીશી રા. ૦૧ વચલી સાધજ રા. ૧) ૧૧ શેરના
રા. ૧૧૧; રા. શેરના રા. ૩) ૫ શેરના રા. ૫૧

આહ્લી તેલ—મગજ તથા વાળના ંયાધિ માટે ંયાધિક
તેલ કિ. ૦-૧૦-૦

આહ્લી ઘૃત—(થી) ગાંડપણ મટાડી, યાદશક્તિ વધારે છે.
કિ. ૧-૮-૦

આહ્લી ચૂર્ણ—(સારસ્વત કે સરસ્વતી ચૂર્ણ) ઉન્માદ,
અપશ્માર વિગેરે મગજના વિકાર મટાડી વૃદ્ધિ, ધારણશક્તિ,
ધીરજ તથા સ્મરણ શક્તિ વધારે છે. વિદ્યાર્થી માટે ખાસ
કિ. ૦-૧૦-૦

ભૂતનાદિ ચૂર્ણ—(સ્વાદિષ્ટ અન્ન પાચન) મંદાગ્નિ, અરચી,
પેટનું ચઢવું. શુળ, ચુંક આદિ મટાડે છે. નાની શીશી કિ. ૦-૩-૦
મોટી શીશી કિ. ૦-૧૨-૦

દાંતમંજન—દાંત સ્વચ્છ કરે છે, મ્હોંની દુર્ગંધ, દાંતનું
દુઃખવું, દાંતની છારી, દાંતમાંથી લોહી નીકળવું વિગેરે મટાડે છે
કિ. ૦-૬-૦ છુટું શેરના રા. ૨-૮-૦

નિર્ભય યાકુતિ—આ યાકુતિમાં એકે કેરી, માદક કે ખાસ
ઉત્તેજક વસ્તુ નથી, કેવળ નિર્ભય રસાયણરૂપ છે ધાતુના સર્વ
ંયાધિ દુર કરે છે. કિ. રા. ૬-૦-૦

ખદામ પુરી શુદ્ધ, સ્વાદિષ્ટ, પૌષ્ટિક તથા બુદ્ધિવર્ધક છે,
ખદામ, કેસર, એલચી અને ખારામતિની શુદ્ધ સ્વદેશી સાકરના

શુદ્ધિ વિષે શુ કહેણું ? કિ. ૧ શેરના રા. ૧૫૫ તથા ૨) પીઆ
પુરી શેર ૧ ના રા. ૩) તથા રા. ૩૫.

અંપકલાલ મગનલાલની કુ.

ભાવનગર—નં. ૯.

(કાઠીઆવાડ)

જર નોંધ કરી લેશો !!

જ્યારે પણ તમને ચામડાંની ખનાવટ સમજી જ્યારે જુડી
જુડી પ્રકારનાં પાકીટ, પૈસા મુઠવાના ટ્રાવેલર્સ બેગ, સુટકેસ,
સ્કુલ બેગ, મેડીસીન કેસ, મીલ બેલ્ટીંગ લેસીસ, અને રોલસ
કીન વીગેરેની જર હોય ત્યારે સારો, ટકાઉ અને વ્યાજબી કાં-
મતે માલ જોઈતા હોય તો જર તમારા ઓર્ડર ધી ઇન્ડિઅન
લેધર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીને જ નંધાવશો. તમાં ખનતા માલની
ઉત્તમતાની ખાતરી એટલીજ ખસ છે કે, તેને પુના, હાહા, ખીઅ-
પુર, ઇટાવા, કોકોનાડા અને વડોદરા વીગેરે સ્થળે ભરામલા
પ્રદર્શનોમાંથી સોના રૂપાના ચાંદો તથા સરટીફિકેટ સોફ્ટમેરજ
મળેલ છે. અને વળી ખરમા, સીડોન, મોરીસીઅસ, સીઆમ વી-
ગેરે દુર દુરના દેશોમાં પણ તેના માલ ચાલુ થયેલો છે. વળી
જુના સામાનનું રીપેર કામ પણ સતોષકારક રીતે કરી આપે છે.
ટ્રાયલ ઓર્ડર આપી ખાતરી કરવા ચુકતા નહીં વેપારી
આવ માટે પુછો—

ધી ઇન્ડિઅન લેધર ગુડસ મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની
શાહપુર (લેલગામ) મુ. પા. શાહપુર (બેલગામ).

મ. જે. ગજર સ્ટેન્ડ કેમીકલ વર્કસના શાસીય ધરગતુ ઇલાજો

ખાસાનુત-નાના બાળકો માટે ૦-૧૨-૦ એન્થ્રેક્સન-શીરના દુખાવા
પેન રીલીવર-સરવે દરદો માટે ૦-૧૨-૦ વિ. માટે ૧-૦-૦
"સ્ટેન્ડ" બામ નાની ૦-૪-૦ નીઓથાયમોલીન-કોમ્પાનીદવા ૧-૦-૦
મોટી ૦-૧૨-૦ હેરકુથ (વજન વચ્ચેના આર) ૨-૦-૦
બી. ડી. વન ઇલન તાવને સાડાં ૧-૦-૦ કોલોસાલ ૨, ૩, ૪, ૮ મો. ૧-૪
ડા. ૦.૫ મી. ૧-૦-૦ ઉપુ - ૧-૫, ૧-૮, ૧-૧૨, ૩-૦
લવડા ૨ મો. ૧-૪-૦ ૧-૪-૦ ૧-૪-૦ ૧-૪-૦ ૦-૧૨-૦
અને ૨-૦-૦ સીરન કાઠપે: કો કાઠપે: ૧-૪-૦
નડ હેબર ઓઇલ ૦-૧૦-૦ લાઇમ ૧-૮-૦
ડી. જી. વોટર, લાઇમ વોટર વિ. દવાઓ, કેટલોમ તથા વધુ ખુલાસા માટે લખો:—
૧ એ, મેલવાડી મેનફેક્ટર મ. જે. ગજર સ્ટેન્ડ કેમીકલ વર્કસ
શીરગામ મુંબઈ નં. ૨, ગીરગામ, મુંબઈ.

‘અમુલ્ય લાભ.’

“નસીબ સુધારવાનું અમુલ્ય દેવી સાધન.”

બી. પછીદેવી, વિધવા દેવી, છઠ્ઠીના કોષ લખનાર દેવીના પાઠ દરજાજ
કરવાથી, પુત્રની ઈચ્છાવાળાને પુત્રની, સ્ત્રીની ઈચ્છાવાળાને સ્ત્રીની, દ્રવ્યની
ઈચ્છાવાળાને દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. પાઠ નાનો છે પણ અમુલ્ય ફળદાયક
છે. બાળકો માંદા રહેતા હોય, સંતાનમાં પુત્રીજ હોય, ફક્ત એકજ સંતાન
યઈ મરણ પામ્યા પછી કંઈ ના હોય, ગર્ભ રહી ટકી શકતો ન હોય,
વિગેરે દુઃખો માટે ૨ જો પાઠ દૈવી અક્ષર કરે છે. સર્વને ઉપયોગી છે. ફક્ત
રૂ. ૧-૪-૦ સવા રૂપીયો મળી એકડરથી મેઠકલનારને અથવા વી. પી. થી
મંગાવનારને પાઠ મોકલો આપવામાં આવશે. પાઠ મંગાવી, વાંચી, ખાચી
કરી જુઓ. અંતરેનો ખુલાસો ખુલાસાવાર પત્ર લખવાથી વિધી સાથે
આપવામાં આવશે. સીરનામું:—અમરતલાલ હોદાલાલ

દાળની પોળ, આસાપુરી માતને ખાચે બર નં. ૪૫૦૪,

અમદાવાદ બી. ટી. સી. બાઈ. રેલવે. બસ.

જમાલપુર દરવાજા બહાર, સાબરમતી નદીના કાંઠે—અમદાવાદ.

બાંચવારી સંપત્તિ આપણે

શહેનશાહી અમ્બર પિલ્સ સોનાના વર્કવાલી

આ યુનાની દવા અમ્બર તથા સોનાના વરખ તથા ખીજ યુનાની તળીખોની ખરેખરી યોષીક કીમતી દવાઓથી ઘણીજ મહેનતે તૈયાર કરવામાં આવે છે.

હસ્તદોષ અગર ખીજ ગમે તે કારણથી તાકાત ખોઈ ખેડેલા નીરાશ નામરદ સખસોનું નપુશકપણું આ અમ્બર પિલ્સથી દુર થઈ પુરશાનન પ્રાપ્ત થાય છે. આ અમ્બર પિલ્સની ખમે ગોળી રીતપર વાપરતાં તેને ગુચુ વીજળી જેગે શરીરમાં પ્રવેશ થઈ ચાર છ કલાકમાં મરદાઈની તાકાત પેદા કરે છે. ધાતુત્રય અને વીર્ય-આવ તેમજ તેથી ઉત્પન્ન થતી દરદો મગજ અને જ્ઞાનવંતુઓની નબળાઈ, છાતીની મુઝ, ભોંસ ગભરાટ, ભરમ, ખાંસી, માથાનું દરદ, અગ્નિ, કબજિયાત કળતર, કમરનો દુખાવો, વાંસાની ફાટ, વાગેરે આ અમ્બર પિલ્સથી દુર થાય છે.

આ અમ્બર પિલ્સ વૃદ્ધાવસ્થાના લોકોને નવી જુવાનીની તાકાત ખસે છે, જુવાનોને તેથી પુરજોશ તાકાત પેદા થઈ ડબલ મરદાઈની તાકાત ઉત્પન્ન થાય છે.

નામદાર મુખઈ સરમાગની ગનરમેન્ટ લાખોરેટરીમાં આ શહે-નશાહી અમ્બર પિલ્સ એનેલાઈઝ થઈ તે સંખધી સરત્રીફિકેટ મળેલ છે. કી. ગોળી ૬૦ ના રૂ. ૧૦ દર.

શહેનશાહી નિદ્રા (લેપ).

આ દવા ઘણી કીમતી યુનાની દવાઓની ખનાવેલ છે તે કરતાંજ લગાડવાની એક અઠવાડીયામાં ઈંદ્રીની રજો નસોની કમજોરી તથા નબળાઈ અને સુન્ની દુર થઈ સંપૂર્ણ સ્વસ્થ અને સખતાઈ આવે છે.

કિંમત—શીશી ૧ ના રૂ. ૫ પાંચ, ૦-૧-૦ ટીકીટ ખીડી અમારૂં
પ્રાઈસલીસ્ટ મંગાવો, વધિા ઘણો લાભ થશે.

હુડીમ નુરમહમદ ખી. એચ. મોલવી. એન્ડ કાશ
અખાસી દવાખાના, જેતપુર-કાઠીયાવાડ.

રેશી વૈદ્યો, યુનાની હકીમો, ડોક્ટરો તથા ધર્મશા દવાખાનાવાળાઓ માટે

એક અમૂલ્ય તક. ખાસ વૈદ્યોપયોગી પદાર્થો.

૧ અમૃતાસત્વ (ગોળાનું સત્વ) આ સત્વ ક્ષયમાં, તાવની નબ-
ળાઈમાં, સાધારણ અશક્તિમાં, અને પેશાબના તમામ દરદોમાં
ઘણું સાફ કામ કરે છે. કિં. રતલ ૧ ના રૂ. ૫.

૨ ગોળાનું ઘન (ગોળાની રમકિયાનો ગોળો) } આ ઘનમાંથી સંશ-
કિંમત રતલ ૧ ના રૂ. ૪. { મની નં. ૧ લો, ૨

૩ " (ગોળાની રમકિયાનું ચૂણુ) } જે અને ૩ જે ખના-
કિંમત રતલ ૧ ના રૂ. ૭. { વવામાં આવે છે.

૪ સંશમની નં. ૩ જે. આ ગોળીઓ છાશુજ્વર, વિષમજ્વર,
મંદાગ્નિ અને ઉધરસ પર સાફ કામ કરે છે. ખાજાગોળી ત-
રીકે પણ આ ગોળીઓ અપાય છે. કિંમત રતલ ૧ ના રૂ. ૭
પોસ્ટેજ તથા પેકીંગ ચાર્જ દવા મંગાવનારને શિર છે.

વિશેષ દવાઓ માટે તદ્દન મફત મળતું કયાટલોગ મંગાવો

અથવા લખો:—

વૈદ્ય કાલિદાસ વિ. પોપટભાઈ

(/o. આરોગ્ય સ્પૃષ્ઠાલય

૬. પોસ્ટ ઓફીસ પાસે-મુ. પાટણ.

(નોર્થ ગુજરાત)

વૈદ્ય મણિશંકર વિ. પોપટભાઈ

૬ મહાલક્ષ્મીના મંદિ પાસે,

મુ. હાંખડી (કાઠીઆવાડ).

વૈદ્ય સી. પી. ચતુર્વેદી

મેનેજર શ્રી. ગુરુદાજ ધર્મસી.

જામનગર (કાઠીઆવાડ)

વાંચો! વાંચો! જરા ધ્યાનથી વાંચશો!!
દમ, શ્વાસ, ખાંસી, સસણીથી પીડાતા દર્દીઓને
આસાવંત સંદેશો.

કફપીલ્સ—આ દવા લેવાથી ગમે તે કારણથી થયેલ તાજા ઉધરસને ગોળી મોમાં નાખી કે તુરત દબાવે છે અને ૨૪ કલાકમાં આરામ આપે છે વિ. આ દવાનું હોંમત અને ધીરજથી લાંબી મુદત સેવન કરવાથી ક્ષય અને શ્વાસ જેવા મહા ભયંકર રુકથી થતાં દરદો તેમ દમને મટાડે છે ગોળી ખાવામાં સ્વાદીષ્ટ છે કોઈ જાતની પરહેજ નથી કો. ડબી ૧ ગોળી ૪૦ નો રૂ. ૧-૦-૦ ત્રણના રૂ. ૧-૮-૦.

કેસરી ટાનીક પીલ્સ—શરીરમાં અદ્ભૂત શક્તિ આપી દસ્તને સાફ લાવી ધાતુ વીકારનાં તમામ દરદો મટાડી પુરુષાતન (મરદાઇ) આપે છે પરહેજ નથી કો. ડબી ૧ નો રૂ. ૮-૦-૦ ત્રણના રૂ. ૨૦-૦-૦

આંખમાં—પડેલાં જીવાળીલ, ફુલ, છારી, આંખ તેમ આંખમાં ઉતરતા સફાઈથી મોતીઆ વગેરે દરદોની દવા વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

તા. ક—વધુ વીજત માટે નીચેના સીરનામે લખો યા મળે, જવાબ માટે ટીકીટ ખીડવી.

મી. અંબાલાલ ડી. શાહ.
કે. કેસરીજીવન ઔદ્યોગ

(ગુજરાત)
(માંત વડોદરા.)

મુ. વાણીઆ.

વહનો તે પહનો

રૂ. ૬૦) ના ૧૦૦) આપીશું.

ઉદ્દેશ—ખેતી કે તેને લગતા સાધનો માટે અથવા બીજા હરકોઈ વહેવારનાં કામો માટે ઘણા લોકોને નાણાંની ખમ પડે છે અને જ્યોત્તુ રકમ માટે ભારે વ્યાજ ને વટાવ ભરવો પડે છે; આ કારણથી એવાં નાણાં થોડે થોડે ખચાવનારને વધુમાં વધુ નાણાંની સવડ કરી આપવી. અને તેની નાણાંની ભીડમાં મદદગાર થવું એ ઉદ્દેશથી આ મંડળ ઉભું કરેલું છે.

માટે આજેજ તાકીદે નામ નોંધાવો.

રૂ. ૩) ભરી મેમ્બર થાવ ને રૂ. ૧૦૦) મેળવો. મજૂ તરીના મેમ્બરો રજીસ્ટરે નોંધાયા પછી રજીસ્ટર ખંધ થતાં પસ્તાવું પડશે માટે આજેજ રૂ. ૩) મોકલી મેમ્બરશીપનું સરટીફિકેટ મંગાવી લ્યો—વધુ ખુલાશા માટે જે આનાની ટીકાટ સાથે લખો યા મળો—આખર દાર એજન્ટો એમએ છીએ. સાફ કમીશન આપવામાં આવશે.

એજન્ટસ

ધી ભારત ખેતીવાડી સહાયકારક મંડળ

મહેળાવ-વાયા આશુંદ.

વાંચો

આજેજ આહત ધાઓ:

વાંચો.

ધી ઇન્ડીઅન મર્ચન્ટસ એમ્પરનું અંગ્રેજી ગુજરાતી

ત્રિમાસિક.

જ્યાં જણીતા લેખકોની કલમથી આર્થિક વેપારી અને
ઔદ્યોગિક વિષયો ઉપર લેખો આપવામાં આવે છે; અને તે
ઉપરાંત દેશ પરદેશના વેપાર ઉદ્યોગને લગતી છેલ્લામાં છેલ્લી
ખબરો આપવામાં આવે છે. લવાજમના દર નીચે મુજબ છે:-

વાર્ષિક લવાજમ મુંબાઈ રૂ. ૩-૮-૦

” ” હિંદુસ્તાન રૂ. ૪-૦-૦

” ” પરદેશ રૂ. ૪-૮-૦

છુટક નકલ રોકડેથી રૂ. ૧-૦-૦

” ” વી. પી. થી રૂ. ૧-૪-૦

વળી આ ત્રિમાસિક હિંદુસ્તાન તેમજ દેશાવરતી વેપારી
કામમાં ખોળાં ફેલાવો પામેલું હોવાથી

જાહેર ખર્ચર આપવાનું ઉત્તમ સાધન છે.

જાહેર ખર્ચરના ભાવ નીચે મુજબ છે:-

	૩ માસ	૬ માસ	૧૨ માસ
આખું પાનું	રૂ. ૩૫	૬૦	૮૦
અર્ધું પાનું	રૂ. ૨૦	૩૫	૫૫
પા પાનું	રૂ. ૧૨	૨૦	૩૫

ત્રિમાસિકી અંદરના વાંચન ભાગની વચમાં જાહેર ખર્ચર
માટે રૂ. વધારે. પુઠાં ઉપરની જાહેરાત માટે ખાસ ભાવ.

વધારે વિગત માટે લખો:- સેક્રેટરી,

ઇન્ડીઅન મર્ચન્ટસ એમ્પર.

૨૦, બેંકસ્ટ્રીટ, કોર્ટ, મુંબઈ.

ધોળકાના સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ ભુપતભાઈ પ્રાજુભાઈની રામબાઈ દવાઓ

રૂ. ૧૦૦૧ ના ઇનામવાલી.

જ્વરનાશક ગુટીકા.

(કાયદો ન થાય તો પૈસા પાછા)

આ દવાથી તમામ જાતના તાવ જેવા કે વડાડવે, એકાંતરીયો, તરીયો, ચોથીયો ટાઢો, ઉનો વાને મેઝેરીયા થાને ચાકુ જમાનને અનુસરીને ગમે તે જાતનો હોય તે નાશુદ થાય છે. કોઈ એમ સાબિત કરી આપશે કે વૈદ્યરાજ ભુપતભાઈની દવાથી ચોથીયો તાવ નથી જતો. તેને રૂ. ૧૦૦૧ ઇનામ આપીશું ગોળી ૭૨ ની ડબીની કી. રૂ. ૧-૦-૦

રૂપીયા ૧૦૦૧ ના ઇનામવાલી

વિર્યવર્ધક ગુટીકા.

કોઈપણ માણસ એમ સાબિત કરી આપશે કે વિર્યવર્ધક ગુટીકામાં વિર્ય વધારવાનો અને તાકાત આવવાનો ગુણ નથી તેને રૂ. ૧૦૦૧ ઇનામ આપીશું. આ દવા બગ તથા પુષ્ટિ આપનાર વિર્યની વૃદ્ધિ કરનાર નપુષ્ક-પણું તથા ઇન્દ્રીયની નાફીવતીમાં સક્તિ આપે છે દસ્ત સાફ લાવી પાચન શક્તિ વધારે છે લોહીને સુધારીને વિર્યની વૃદ્ધિ કરે છે ચાદરાનિત વધારે છે નખજાઈને દુર કરી શરીરને મજબુત બનાવે છે કુટેવથી અનિયંત્રિત રીતે મેર ઉપયોગ કરવાથી શરીરનું નબળું પડી જઈ લાંબા પગ તથા બરડા તથા બાંસાની કળતર થવી કેડને દુખવો થવો મગજ ખાકી થવી જવું ટીપેટીરે પેશાબ થવો વધુમાં વંઝાને પુરવંતી બનાવે છે દુકામાં ઓપુરવના ધાતુ સ્થા-ધીના તમામ જાતના દહેનો નાશ કરે છે ગોળી ૨૦૦ની ડબીની કી. રૂ. ૨૫ વધારે વિષત માટે અમારું મફત મળતું “બ્યાધિ વિદારણ” નામનું પુસ્તક મંગાવી વાંચો જે તદ્દવ મફત એક પોસ્ટ કવર્ડ લખવાથી મોકલવામાં આવે છે.

વૈદ્યરાજ ભુપતભાઈ પ્રાજુભાઈ

વૈરાટનગર આય ઓષધાલય. ધોળકા જી. અમદાવાદ.

બીહરિજંચતિ.

શ્રીમંત આચકવાડ સરકારના ડેળવણી અને લાયબ્રેરી
ખાતાએ મંજૂર કરેલું.

શ્રી ગોપાલકૃષ્ણ સનાતન બ્રહ્મચર્યાશ્રમનું મુખપત્ર.

બ્રહ્મચારી.

આ માસિક પત્રમાં ભક્તિજ્ઞાન સાથે સનાતન ધર્મના ઉત્તમ લેખો આવે છે. અમારા આશ્રમ તરફથી પ્રગટ થતું આ પહેલું જ માસિક છે. તેનો ઉદ્દેશ જનસમાજમાં ધાર્મિક, નૈતિક અને બ્રહ્મચર્યનો ઉપદેશ ફેલાવી ધર્મ પ્રાણુ પ્રાણી સેવા બનવવાનો છે. તેણે પ્રથમ વર્ષમાં જ જનસમાજની ચતુર્ભુજ સેવા બનવી સારી ખ્યાલિ મેળવી છે. દરેક રાજ્યમાં અને કુટુંબોમાં રાખવા લાયક છે. આ માસિક સર્વેને જીવનપ્રાણુ હોતું જોઈએ. મઠે દરેક ધર્મી ઠી સંજ્ઞાને આ માનિકના આંકડક ધર્મ પેતાનું જીવન સફળ કાવ વિનંતિ છે. આ ઠી એક પંથ ને જે કાજ કરે છે એક તો વાત નહોતી અને આશ્રમને મદદ થાય છે. આ ઉત્તમનો લાભ લેવા સત્વર લખો.

“બ્રહ્મચારી” કાર્યાલય, મુ. સિદ્ધપુર (ઉત્તર ગુજરાત)

સરકારમાં રજીસ્ટર થયેલું સનાતનધર્મના

સિદ્ધાન્તાનુસાર ચાલતું

શ્રી ગોપાલકૃષ્ણ સનાતન બ્રહ્મચર્યાશ્રમ—સિદ્ધપુર

આ આશ્રમમાં બ્રાહ્મણ બાળકોને રાખી સનાતન ધર્મના શિક્ષણ સાથે વેદ, સંસ્કૃત સાહિત્ય, આકરણ, જ્યોતિષ, અંગ્રેજી અને વ્યવહારીક જ્ઞાન સાથે હુતર ઉદ્યોગનું શીક્ષણ આપી ભક્તીનાર્જથી તેમનું જીવન રસમય બનાવવા છે.

બ્રાહ્મણોને વિનંતી છે કે પેતાના બાળકોને દાખલ કરાવવા તથા આનાની ટીકીટ બીટી નિયમો મંગાવવા લખો:—

આ આશ્રમમાં હવે વર્ણના હોંદુઓને ઉતરવાની સારી સવડ રાખી છે.
બ્રહ્મચર્યાશ્રમ—સિદ્ધપુર.

ભારતની નવી શોધ.

આ અમારી દવા વાપરવાથી વાળ જંદગી સુધી
 ઊગતા નથી. ચામડીને કોઈ જાતની ઇજા થતી નથી.
 ફાયદો ન થાય તો પૈસા પાછા આપીશું. સ્ત્રી અને
 પુરૂષો બન્ને માટે એકસરખું કામ કરે છે. કીંમત એક
 પેકેટના રૂ. ૩. બે પેકેટ સાથે લેનારને ટપાલ ખર્ચ
 માફ. લખો—

એસ. એલ. શર્મા, નં. ૧.

લુગ્ગા યુ. પી.

પોસ્ટ ખુરજ, યુ. પી.

સ્વાદિષ્ટ અને લહેજતદાર સ્વદેશી આયુર્વેદિક ચહા.

આ ચહા અનેક દેશી વનસ્પતીઓમાંથી વૈદકશાસ્ત્રના આધારે
 બનાવેલો છે. અને હાલમાં વપરાતા ચાહથી તદ્દન નીરાળો હોઈ
 બીજા હરકોઈ ચાહ કરતાં રંગ, સ્વાદ અને ગુણમાં ઉત્તમોત્તમ છે.
 આ ચહા અજીર્ણ, તાવ, કબજિયાત, માથું દુઃખવું, સુસ્તી, કળતર,
 શરીરના હરેક વિકારો અને ઉડતા ચેપી રોગોથી શરીરનું રક્ષણ
 કરી હાનીકારક ચહાના બચસનથી મુક્ત કરે છે. અમારા નામનું
 લેખણ તપસી પેકમાં ઉપો લેવો. રતલ ૧ ના ડબાની કી. રૂ. ૩.
 ૧-૦૦ રતલ ૦૧ ના ડબાના રૂ. ૦-૧૦-૦ પો. જુલું. સેમ્પલ
 પેકેટ રૂ. ૩. ૦-૨-૦ વેપારીઓને સાફ કમીશન આપવામાં આવશે.

ચીફ એજન્ટ
 ડી. જી. શર્મા.
 ગોંડલ—કાકીયાવાડ.

બી. પી. વૈદ.
 પ્રોપ્રાયટર, સ્વદેશી આયુર્વેદિક કામંડી
 ગોંડલ—કાકીયાવાડ.

દેશ
રાજ
સ્વદેશી
ધર્મ
માન

તેમને ખાતર સારા ગુજરાતનું ધ્યાન ખેંચના.

ગુજરાત પુરાતત્વ મંદિર	તરફથી	બહાર પડેલાં	પુસ્તકો.
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ	"	"	"
યુગધર્મ કાર્યાલય	"	"	"
નવજીવન પ્રકાશક મંદિર	"	"	"
સરતુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય	"	"	"
પ્રજાકીય સાહિત્ય મંદિર	"	"	"
સૌરાષ્ટ્ર કાર્યાલય	"	"	"
અરવિન્દતત્વ કાર્યાલય	"	"	"
ગાંધિવ સાહિત્ય મંદિર	"	"	"
નવયુગ કાર્યાલય	"	"	"
સ્વાધ્યાય કાર્યાલય	"	"	"
શ્રી દક્ષિણામુર્તિ વિદ્યાર્થી કુલન	"	"	"
શ્રી સાહિત્યકુંજ ગ્રંથમાળા	"	"	"
શ્રી વિજય સાહિત્ય મંદિર	"	"	"

એ સર્વની પ્રસિદ્ધિનાં પુસ્તકો અને અત્યાર સુધીનાં ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં રાષ્ટ્રીય ભાવનાનાં પોષક કોઈ પણ પુસ્તક પત્ર કે માસિક માટે લખો.

રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરતા હો અને મુંબઈમાં વેચવવા માંગતા હો તો પણ લખો:—

વર્ધમાન એન્ડ સન્સ.

પાયલુની ટ્રામ જંકશન, મુંબઈ નં. ૩.

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યની સંપૂર્ણ વિગતવાળી પત્રીકાઓ બહાર પડી

છે. એક આનાની ટીકીટ મોકલી મંગાવો.

દાન કરવાના દરેક પ્રસંગે જરૂર

યાદ કરો!!

હિન્દુ અનાથ

આશ્રમ નડીઆદ

અને

પ્રભુ ને અપાવે તે પત્ર, પુષ્પમ, ફલ, રૂપે
દાન મોકલી આ અનાથ બાળકોને બચાવી
પરલવનું ભાથું બાંધી દેશે!!

રીપોર્ટ માટે લખો—

મંત્રી-હિન્દુ અનાથાશ્રમ,

નડીઆદ.

